ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౫. | క్షయనామసంవత్సరము. చైత్రవైశాఖమాసములు.

కార్యదర్శిగారి విజ్ఞప్తి.

ఆ॥ 1926-వ సం॥ ఫిబ్రవరి 7-వ తేదిని ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిచేఁ గార్యదర్శిగా నెన్నుకొనఁబడిన దర్భా వేంకట శివరామరాసు విజ్ఞప్తి.

మహాశయులారా!

పరిషత్తుయొక్క పరిస్థితులు బాగుగ నుండలేదని యు సరియైనమార్గమున నుంపవలయు ననియు సభవారి యభిప్రాయ మనియు, నందుకొఱకై యెక్కువ శ్రమపడఁగలందులకు న న్నెన్నుకొని రనియు నే నూహించుచున్నాఁడను. అ ట్లెన్నుకొనుటలోఁ దమశక్తివంచన లేకుండఁ దాము సహాయభూతు లగుదు రని సభవారు నాకు వాగ్దానముచేసినట్టును నే ననుకొనుచున్నాఁడను.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువలని ప్రయోజనములు 3-వ నిబంధనలోఁ దెలుపఁబడినవి. "తెనుఁగుభాషను వాఙ్మయమును అభివృద్ధి నొందించుట యు ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమచేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు నీపరిషత్తుయొక్క ప్రయోజనములు. ఈపనిని నెఱవేర్చుట కయి యవలంబింపఁ దగిన కొన్నిమార్గము లుదహరింపఁబడినవి. పై ప్రయోజనములు నెఱవేర్చుటకు ద్రవ్యము ముఖ్యావసర మని చెప్ప నవసరము లేదు. ప్రస్తుతము పరిషత్తునకు ధన మత్యావశ్యక మై యున్నది. ఇందువిషయమై నా విజ్ఞాపన మేమనఁగా:—

1. పరిషత్పత్రికను సరియైనస్థితిలోనికిఁ దెచ్చి వెనుకటివలెనే రెండుమాసముల కొకసంచికను బ్రచురించుట ముఖ్యావసరముగఁ గనఁబడుచున్నది. పరిషత్పత్రికవిషయమై కొన్నిమార్పులు జరుపవలసియున్నట్లు కొందఱు మిత్రుల తలంపువెంబడిని నాయభిప్రాయముగ నీక్రింది యంశములు తెలియఁ జేయుచున్నాఁడను. భిన్నాభిప్రాయము లున్నయెడలఁ గాని యింతకంటె మంచి మార్పులు సూచింపఁ గల్గినయెడలఁగాని వాని నన్నిటిని నాకు శీఘ్రముగాఁ దెలియఁ జేయఁ గోరుచుచున్నాఁడను. ఎటులైనను బత్రిక నౌన్నత్యస్థితికిఁ దెచ్చుటయే నాముఖ్యోద్దేశము గాన యీవిషయమై సభ్యుల భిన్నాభిప్రాయములను శీఘ్రముగాఁ దెలుపఁ గోరుచున్నాఁడను- ప్రస్తుతము నే నిట్లను కొను చున్నాఁడను.

1. పత్రిక 10 లేక 12 ఫారముల మధ్యమున నుండవలయును
2. ప్రథమమున 3 ఫారములు ప్రధానవ్యాసములకు వదలిపెట్టవలెను
3. రెండు ఫారములు కావ్యమునకు
4. తరువాత రెండు ఫారములు వచనరచనకు
5. తరువాత రెండు ఫారములు కావ్య విమర్శనమునకు
6. 1 ఫారము గ్రంథవిమర్శనమునకు
7. 1 ఫారము హాస్యరచన చమత్కారపద్యములు మొదలగువానికి
8. మిగిలిన రెండుఫారములు సంపాదకుని యభిప్రాయమునకు వినియోగింపఁబడును.

అవసరమైనంతవఱకుఁ జిత్రపటములు గూడఁ జేర్పఁబడును. చిత్రలేఖనము మొదలగు విషయముల చర్చయును జరుపఁబడును.

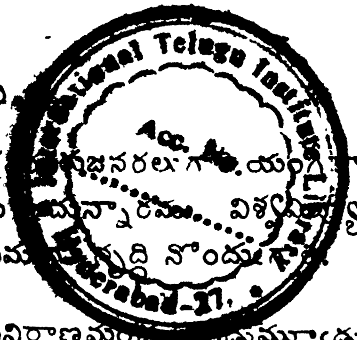
ఈవిధమునఁ బ్రారంభింపఁబడును. పత్రిక పరిస్థితులు బాగుపడి చందాదారులసంఖ్య కొంచెము వృద్ధియైనప్పటినుండి వ్యాసములకు అవసరమైనచోట సొమ్మిచ్చుటకుఁ గూడఁ బ్రయత్నింపవలయునని యున్నది.

కార్యదర్శిగాఁ బ్రవేశించినవెంటనే పూర్వపుసభ్యుల కందఱకు వారువారీయవలసిన చందాలవిషయమై తెలియఁజేయుచున్నాఁడను. ఆసొమ్ము సాధ్యమైనంతత్వరలో నాయొద్దకుఁ బంపునట్లు కోరుచున్నాఁడను.

పత్రిక:—చందాదారులసంఖ్య 500 దాఁటినఁగాని పత్రికముఖ్యోద్దేశములు సంపూర్ణముగా నెఱవేఱఁజాలవని తోఁచుచున్నది. దానికై తగుప్రయత్నములలో వారివారిశక్తినిబట్టి సభ్యు లందఱును సాయము చేయవలసి యున్నది.

సాహిత్యపరిషత్తు:—ఇది స్థాపింపఁబడి యిప్పటికి 14 సంవత్సరము లైనది. నేఁటికి సభ్యుల యనుమతి మీఁద నీకాకినాడ ముఖ్యకార్యస్థానమైనది. పరిషత్తునకు, ఒక్క శాశ్వతనివాసస్థాన మేర్పడినఁ గాని వృద్ధి కలుగ నేరదు. ఆవిషయమై శీఘ్రముననే యేర్పాటు కాఁగల దని నమ్ముచున్నాఁడను. ప్రాచీన గ్రంథములు తాళపత్రములయందే యుండి శిథిలస్థితికి వచ్చుచున్నవి. వానిని శుద్ధపఱిచి ప్రతులు వ్రాయించి యచ్చులోనికిఁ దెచ్చుటకుఁ జాలశ్రమపడవలసి యున్నది. ఆంధ్రసాహిత్యమును వృద్ధిపఱుచుటకును, ఆంధ్రసారస్వతమును బ్రకాశింపఁజేయుటకును అనేకకార్యములు చేయవలసి యున్నది. వీని కన్నిటికిని సభ్యుల వివిధరూపకమైన సహాయ మత్యావశ్యకమై యున్నది. వెనుదీయక శ్రమ యని యెన్నక యందఱును సహాయపడుదు రను దృఢమైన నమ్మకముతోనే నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారి సేవకునిగ వర్తించుటకు సాహసించినాఁడను. కించిజ్జ్ఞుఁడనైన నన్ను దయయుంచి యాదరించుటకు వేఁడుచున్నాఁడను.

ద. వేం. శివరామరాను.

వృత్తాంతములు.

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయనిర్మాపక శాసనము గ[illegible]జనరలు గారి యంగీకారము వడసి స్థిరపడినదని వినుట కెంతయు సంతసిం[illegible]మన్నారము. విశ్వవిద్యాలయ మచిరకాలముననే స్థాపింపఁబడి క్రమక్రమమ[illegible]వృద్ధి నొందు[illegible]

⁂

చక్కఁగాఁ బరిశీలింపఁగా నీవిశ్వవిద్యాలయనిర్మాణమం[illegible]మూఁడు లోపము లున్నవనక తప్పదు. బెజవాడ ముఖ్యకార్యస్థానముగా నేర్పఱచుట యాలోపములలో నొకటి. కార్యస్థాన మనఁగా రిజిస్ట్రారును వ్రాయసకాండ్రు నుండుట కేర్పడినచోటే కాదు. అచ్చట గొప్పపుస్తకభాండాగార ముండవలయును. ఆయావిద్యలలోని విశేషాంశము లుపన్యసించుట కాచార్యులు (Professors) ఉండవలయును. ఈయాచార్యులును బుస్తకాలయమును విద్యార్థు లున్నచోట నుండవలయును. కానిచో వ్యర్థ మగునుగదా. బెజవాడలో విద్యాలయమే లేదు. విద్యాలయము పెట్టుట కేర్పాటును లేదు. అచ్చటఁ గార్యస్థానమును వేఱుచోటుల విద్యాలయములు నుండుట యేలొకచోటను చాకి రేవొకచోట నున్నట్లగును.

⁂

ఆంధ్రదేశ మంతకు నొక్కటే విద్యాలయ మేర్పఱచి యక్కడకు విద్యార్థుల నందఱ రప్పించుటయే శాసనముఖ్యోద్దేశము. అట్లుచేసినచో బోధనాపద్ధతియందును విద్యార్థులప్రవర్తనమందును సత్సంప్రదాయము లేర్పడుననుటకు సందేహము లేదు. ఏకవిద్యాలయ ముంచుటకు రాజమహేంద్రవర మనేక విధములఁ దగినది. కాని దత్తమండలములు (Ceded Districts) ప్రత్యేకఖండముగాను రాజమహేంద్రవరమునకు దూరముగాను నుండుటచేత నచ్చటివిద్యార్థుల సౌకర్యార్థ మనంతపురమున నొకవిద్యాలయమును, వృత్తిసంపాదన కనుకూలము లగు వైద్యాదివిద్యల నేర్పుటకు విశాఖపట్టణము మిక్కిలి యనుకూలముగా నుండునను నభిప్రాయముతో నాపట్టణమునం దొక విద్యాలయము నుంచుట కేర్పాటయినది. ఈమూఁడుచోటులఁ బ్రస్తుతము విద్యాలయము లున్నవి. వానినే ముందు వృద్ధిచేయవలసియున్నది.

⁂

ఇవిగాక పెక్కుతావులయందు పట్టపరీక్షలకు విద్యాదానము చేయుటకై సామాన్యవిద్యాలయము లుంచుటకు శాసన మవకాశము కల్పించినది. ఆప్రకారము పెక్కువిద్యాలయములు బయలుదేఱుట యొకవిధముగా మంచిదే కాని దానివలన విద్యాభ్యాసమును గేంద్రీకరింపఁజేయవలయు ననుశాసన ముఖ్యోద్దేశమునకు భంగము కలుగక మానదు.

⁂

క్రమక్రమముగా విద్య లన్నియు దేశభాషలోనే బోధింపవలయు నని శాసనముయొక్క రెండవయుద్దేశము. ఇది యెంతయు శ్లాఘ్యమే. కాని,

తెలుఁగు మాత్రమే కాక, కన్నడము, ఓఢ్రము, ఉర్దు కూడ దేశభాషలుగాఁ బరిగణింపఁబడవలయు నను నిర్ణయము వింతగా నున్నది. తెలుఁగుదేశమునకు దేశభాష తెనుఁగే కదా! అనంతపురము, బళ్లారి మండలములలోఁ, గొన్ని తాలూకాలలో, కన్నడమును, గంజాముమండలములోని కొన్ని తాలూకాలలో ఓఢ్రమును వాడుకలో నున్నవి. ఈ దేశభాగములు చెన్నపట్టనపుర్రాష్ట్రమునుండి విడిపోవుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నవి. ఇందలి జనసంఖ్య మిక్కిలి స్వల్పము. ఉర్దుభాషమాటలాడు మహమ్మదీయు లన్నిమండలము లందును గలరు, కాని, వారిసంఖ్యకూడ స్వల్పమే. కావున నీమూఁడుభాషలుగూడ నాంధ్రదేశభాషలుగా గణింపవలయు ననుట యేమాత్రము సమంజసముకాదు. ఒక్క తెలుఁగుభాషనైనను బ్రచారములోనికిఁ దెచ్చుటయే కష్టసాధ్యము. ఇప్పుడు లేని యనేకగ్రంథములు తెనుఁగులోఁ బుట్టినపిదపఁగాని యాభాషలోనే యన్ని విద్యలు నేర్పుట యసంభవము. అట్టిగ్రంథములు రచియించుట కధికధనమును గాలమును బట్టును. మఱి మూఁడుభాషలలోఁగూడ నింతపని జరుగవలెననిన భగీరథప్రయత్నము కావలసియుండును. అప్పటి కయినను సాధ్యమగునా యని సందేహింపవలసియున్నది. పుస్తకము లున్న వనుకొన్నను వానిని బోధించుట కాయాభాషలకుఁ బ్రత్యేకముగా నుపాధ్యాయుల నియమింపవలయును. ఇంత పని జరగుట యసంభవము.

oo

ఏది యెట్లున్నను ఆంధ్రదేశమునకుఁ బ్రత్యేకముగా విశ్వవిద్యాలయ మేర్పడుట మంచిది. దానిమూలముగా నాంధ్రభాషాభివృద్ధియు నాంధ్రవాఙ్మయవృద్ధియుఁ గలిగి వానిమూలమునఁ గ్రమముగా నాంధ్రదేశాభివృద్ధికూడఁ గలుగుటకు సందేహము లేదు. జ. రా.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు.

ఆ 1926-వ. సంవత్సరము ఫిబ్రవరి 7-వ తేది ఆదివారము ఉదయమున కాకినాడ అన్నదానసమాజమందిరములో జరగిన ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహక సభాసమావేశవిషయము.

సభ్యులు.

మ-రా-రా-శ్రీ, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు (అధ్యక్షులు.)
,, దివాన్‌బహదరు కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయఁడుగారు.
,, జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.
,, దర్భా వేంకటశివరామరావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.
,, త్రిపురాన వేంకటసూర్య ప్రసాదరావుగారు.
,, బోడపాటి సత్యనారాయణగారు.
,, అయ్యంకి వేంకటరమణయ్యగారు.

మ-రా-రా-శ్రీ: శ్రీపాదలక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు.
,, కొట్ర శ్యామల కామశాస్త్రిగారు.
,, కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు.
,, చర్ల నారాయణశాస్త్రిగారు.
,, గొల్లకోట వెంకటరామయ్యగారు. బి. ఏ.
,, అనంతపంతులు రామలింగస్వామిగారు.
,, మోచెర్ల హనుమంతరావుగారు.
,, వంక వెంకటరత్నశాస్త్రిగారు.
,, కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.
,, నడకుదుటి వీరరాజుగారు (మొదలైనవారు).

తీర్మానములు.

I. నలుబదితొమ్మిదిమందిని సాధారణసభ్యులనుగాఁ జేర్చుకొనుట యైనది.

II. పరిషత్సభ్యులుగా నుండిన సర్ పిట్టి త్యాగరాయసెట్టిగారును, దివాన్ బహాదరు ధర్మవరము శేషాచార్యులుగారును, పురాణపండ మల్లయ్యశాస్త్రిగారును, చెదలువాడ సుందరరామశాస్త్రిగారును కాలధర్మము నొందినందున కీసభవారు మిగులఁ జింతించుచున్నారు.

మహావిద్వాంసులును బరిశోధక శిఖామణులు నై సుప్రసిద్ధిఁగాంచిన సర్ రామకృష్ణ భండార్కరుగారు కాలధర్మము నొందుటచే భరతఖండమున కంతకును లోటు వాటిల్లె నని యీసభవారు మిగుల దుఃఖించుచున్నారు.

అధ్యక్షులచే నుపపాదింపఁబడి యందఱిచే నేకగ్రీవముగా నామోదింపఁబడెను.

III. రక్తాక్షిసంవత్సర కార్యనివేదనము చదువఁబడి యామోదింపఁబడినది.

ఉపపాదకులు - దర్భా వెంకట శివరామరాసుగారు.

ఆమోదకులు - అరిక్కి వెంకటరామయ్యగారు.

IV. ఆయవ్యయముల అంచనాపట్టిక క్షయసంవత్సరమునకు ఈదిగువను గనఁబఱుపఁబడిన వివరణప్రకారముగా నంగీకరించుటయైనది. మఱియు క్రోధనసంవత్సరాయవ్యయములు లెక్కప్రకారము అంగీకరించుటయైనది.

(a) క్షయసంవత్సరమునకు:—

1. ఆయము:—	రూ.	అ.	పై.
ఉద్ధారకులవలన - -	7500	0	0
పోషకులవలన - -	700	0	0
యావజ్జీవసభ్యులవలన -	500	0	0
సాధారణసభ్యులవలన -	600	0	0
పత్రికచందాలు - -	200	0	0
పుస్తకవిక్రయము - -	100	0	0
బ్యాంకివడ్డీ - - -	850	0	0
	10,450	0	0

2. వ్యయము:—	రూ.	అ.	పై.
జీతములు - -	1500	0	0
ఇంటియద్దె - -	500	0	0
ప్రయాణవ్యయములు	100	0	0
ఏజెంటువ్యయములు	300	0	0
పుస్తకభాండాగారము	300	0	0
పత్రికకు - -	800	0	0
కాగితములు మొదలైనవి	100	0	0
ఇతరవ్యయములు -	250	0	0
	3850	0	0

V. ఆ॥ 1924-వ సంవత్సరము అక్టోబరు 12-వ తేదిని తెనుకులో జరగిన పరిషత్సభలోఁ జేయఁబడిన 10-వ తీర్మానము గ్రామ్యవాదమున కనుకూలముగా నన్వయించుట కవకాశముండుటచేతను ఈపరిషత్తువారికి గ్రామ్యవాదమునంగీకార మగుటను ఆతీర్మానమును త్రోసివైచి 1914-వ సంవత్సరము ఏప్రిల్ 19-వ తేదిని కాకినాడలో జరిగిన పరిషత్సభలోఁ జేయఁబడినట్టియు, ఆనందసంవత్సర పరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడినట్టియు తీర్మానమునే యీసభవారు స్థిరపఱుచుచున్నారు.

ఉపపాదకులు - జయంతి రామయ్యపంతులుగారు.

ఆమోదకులు - కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు.

మొదటిసవరణ — "గ్రామ్యవాదమున కనుకూలముగా నన్వయించుట" మొదలుకొని "ఆతీర్మానమును త్రోసివైచి" అనువఱకు తగ్గించి "పరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడినట్టియు తీర్మానము" అనుదానితరువాత "తెనుకుతీర్మానమునకు భిన్నము కానట్లు ఈసభవారు స్థిరపఱుచుచున్నారు." అనిమార్పవలెను.

ఉపపాదకులు - అయ్యంకి వెంకటరమణయ్యగారు.

ఆమోదకులు - మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారు.

రెండవసవరణ.—తెనుకుసభలో జరిగినతీర్మానమందు ప్రయోగింపఁబడిన కొన్నిపదములయర్థము కేవల గ్రామ్యవాదానుకూలమే మో అనికొందఱకు సందేహము కలుగుచున్నందునను ఈసభవారికి గ్రామ్యవాద మనంగీకారమగుట వలనను ఆసందేహము తొలఁగుటకు 1914-వ సంవత్సరములో జరగిన కాకినాడ తీర్మానమును సంపూర్ణముగా నీసభవారా మోదించుచున్నారు.

ఉపపాదకులు - దుగ్గిరాల వేంకటసూర్యప్రకాశరావుగారు.

ఆమోదకులు - చేవలి రామసోమయాజులుగారు.

వీని నన్నిటి నాలోచించి సభవారు చేసిన సిద్ధాంతము.

ఆ॥ 1924-వ సంవత్సరము అక్టోబరు 12-వ తేదిని తెనుకులో జరగిన పరిషత్సభలోఁ జేయఁబడిన 10-వ తీర్మానము గ్రామ్యవాదమున కనుకూలముగా నన్వయించుట కవకాశ ముండుట చేతను ఈపరిషత్తువారికి గ్రామ్యవాదమునంగీకార మగుట చేతను 1914-వ సంవత్సరము ఏప్రిల్ 19-వ తేదిని కాకినాడలో జరిగిన పరిషత్సభలోఁ జేయఁబడినట్టియు ఆనందసంవత్సరపరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడినట్టియు తీర్మానమునే యీసభవారు స్థిరపఱుచుచున్నారు.

ఈ తీర్మానమును నలుగురుతప్పఁ దక్కినసభ్యులందఱు నామోదించిరి.

(క) ఇఁక ముందెప్పుడైనను పైనుదహరింపఁబడిన తీర్మానము విషయమై పునర్విమర్శనము జరుగుట యావశ్యకమని కార్యనిర్వాహకసభవారికిఁ దోఁచి

నప్పుడే గాని యట్టిపునర్విమర్శనము జరుగఁ గూడదనియు జరగినప్పుడు అప్పటికి పరిషత్సభ్యులుగా నుండి విషయనిర్ణయమునం దభిప్రాయ మిచ్చుట కధికారము గలిగిన సభ్యులందఱిలో 100కి 66 కుఱుగాని అంత కెక్కువమంది గాని ఆమోదింపని దే ఆతీర్మానమును మార్పఁగూడ దనియు నీసభ వారుతీర్మానించుచున్నారు.

ఉపపాదకులు - జయంతి రామయ్యపంతులు గారు.

ఆమోదకులు - వంకాయలపాటి బంగారురాజు గారు.

అత్యధిక సంఖ్యాకులచే నామోదింపఁబడినది.

VI. పరిషత్కార్యస్థాన మాంధ్రదేశమధ్యమున నుండవలయునని యాంధ్రులయభిప్రాయమై యుండుటచేతను కాకినాడ పట్టణమునం దున్నయెడల పరిషత్తు స్థిరపడి పురోభివృద్ధి నొందుటకుఁ దగిన హేతువు లుండుటచేతను పరిషత్కార్యస్థానము రాజమహేంద్రవరమునకు మార్పవలయునని 1924-వ సంవత్సరము అక్టోబరు 12-వ తేదిని తణుకులో చేయఁబడిన తీర్మానమును రద్దుపఱిచి దానికిఁ బూర్వసంవత్సరము అనఁగా 1923-వ సంవత్సరము అక్టోబరు 14-వ తేదిని తునిలోఁ జేయఁబడిన తీర్మానము ప్రకారము పరిషత్కార్యస్థానమును కాకినాడకే మార్పవలయునని యీసభ వారు తీర్మానించుచున్నారు.

ఉపపాదకులు - జయంతి రామయ్యపంతులుగారు.

ఆమోదకులు - వంకాయలపాటి బంగారురాజుగారు.

అత్యధికసంఖ్యాకు లగుసభ్యులచే నామోదింపఁబడినది.

VII. శ్రీపిఠాపురము మహారాజావారగు శ్రీరావు వేంకట కుమారమహీపతి సూర్యరావు బహద్దరు సి. బి. ఇ. గారిని పరిషత్తునకు యావజ్జీవాధ్యక్షులుగా నీసభవా రెన్నుకొనుచున్నారు.

ఉపపాదకులు - కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయఁడుగారు.

ఆమోదకులు - దర్భా వేంకట శివరామరాసుగారు.

VIII. ఇప్పు డున్న కార్యనిర్వాహకసభ్యులసంఖ్య అత్యధిక మగుటచేత, ఇఁకముందు దాసభ్యులసంఖ్య 15 కంటె నెక్కువగా నుండఁ గూడ దనియు ఆ సభ్యులలో మూఁడవవంతు సభ్యులు యావజ్జీవాధ్యక్షునిచే నియమింపఁబడవలయుననియుఁ దక్కినవారిని పరిషత్సభ్యు లెన్నుకొనవలయు ననియు నీసభ వారు తీర్మానించుచున్నారు.

ఉపపాదకులు - జయంతి రామయ్యపంతులుగారు.

ఆమోదకులు - అయ్యంకి వేంకటరమణయ్యగారు.

ఏకగ్రీవముగా నంగీకరింపఁబడినది.

IX. పరిషత్కార్యస్థానము కాకినాడకువచ్చినది మొదలుకొని దివాన్ బహద్దరు కొమ్మిరెడ్డిసూర్యనారాయణమూర్తినాయఁడుగారిని కోశాధ్యక్షునిగ

దర్భా వేంకట శివరామరాసుగారిని కార్యదర్శిగాను ఈసభ వారెన్నుకొను చున్నారు.

ఉపపాదకులు - జయంతి రామయ్యపంతులుగారు.

ఆమోదకులు - అళక్కి వెంకటరామయ్యగారు.

సవరణ.—ఈపరిషత్తునకు ఇప్పటినుండియు దర్భా వేంకటశివరామరాసు గారిని గంటి లక్ష్మన్నగారిని కార్యదర్శులుగను పరిషత్తు కాకినాడకు వచ్చినది మొదలు దివాన్ బహద్దరు కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయఁడుగారు కోశాధ్యక్షులుగను నీసభ వారెన్నుకొనుచున్నారు.

ఉపపాదకులు - శ్రీ కాకొళవు వేంకటరావుగారు.

ఆమోదకులు - కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు.

ఈసవరణసభ్యులందఱచే నేకగ్రీవముగా నామోదింపఁబడినది.

X. దర్భా వేంకట శివరామరాసుగారు, కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు, చేవలి రామసోమయాజులుగారు, దుగ్గిరాల వేంకటసూర్యప్రకాశరావుగారు, గోడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు, ఈయైదుగురను కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులుగా నీసభవా రెన్నుకొనుచున్నారు.

ఉపపాదకులు - దర్భా వేంకట శివరామరాసుగారు.

ఆమోదకులు - త్రిపురాన సూర్యప్రసాదరావుగారు.

XI. ఈదినమునఁ జేయఁబడిన తీర్మానముల ననుసరించియుఁ బరిషత్కార్య సౌకర్యము ననుసరించియుఁ బరిషన్నిబంధనలలో నావశ్యక మైనమార్పులు చేసి రాఁబోవు వార్షికసభలో నిర్ణయించుటకు పంపుటకై యీక్రిందివారి నొక యుపసంఘముగా నేర్పఱుచుట యైనది.

1. దర్భా వేంకటశివరామరాసుగారు. 2. కేశవరపు కామరాజుగారు. 3. అళక్కి వేంకటరామయ్యగారు. 4. త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావు గారు. 5. జయంతి రామయ్యపంతులుగారు.

ఉపపాదకులు - జయంతి రామయ్యపంతులుగారు.

ఆమోదకులు - మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు.

ఏకగ్రీవముగా నామోదింపఁబడినది.

XII. రాఁబోవు వార్షికోత్సవముగూడ కాకినాడలోనే జరుగవలయునని నిశ్చయింపఁబడినది.

ఉపపాదకులు - దర్భా వేంకట శివరామరాసుగారు.

ఆమోదకులు - జయంతి రామయ్యపంతులుగారు.

శ్రీకృష్ణాయనమః.

స్వాగతము.

(కాకినాడలో--ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షులచేఁ జదువఁబడినది)

సదాశయులారా!

స్వదేశగౌరవమును సంపాదింపఁజేయునవగు ఘనోద్యమములన్నిటిలో ముఖ్యమనఁదగు నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తుయొక్క పదునాల్గవ వార్షికోత్సవ మీయేఁడు మాపురమున జరుగుట మాయొక్క మహాభాగ్యమని యెన్నఁదగును. ఇదివఱ కీమహాసభ మాపట్టణమున నానందసంవత్సరమున సత్యానందముగఁ గావింపఁబడి యున్న సంగతి మీకెల్లరకు విశదమే. అప్పు డాంధ్రగీర్వాణాంగ్లభాషల నాఱితేఱి సర్వవిధముల సమర్థులై కీర్తిశేషులైన పోలవరం జమీందారులగు కె. ఆర్. వి. కృష్ణారావు బహద్దరుగారీ సభ కాహ్వానసంఘాధ్యక్షపదవి నలంకరించి సభను జయప్రదముగఁ గొనసాగించియుండిరి. అట్టి విద్వాంసులు నేఁ డీసభాభవనమునఁ గానరాము కెంతయుఁ జింతావహముగ నున్నది. మున్నంతటి పండితులచే మీకొసంగఁబడిన స్వాగతము నేఁడేవిధమునఁ జూచినను సమస్థితిగానరాని నేను గావింపఁబూనుటఁ జూచి సభ్యులకు వింతగొలుపకమానదు

ఈ పట్టణమున విద్యాధిక వివేకాదులచే నాకన్నఁ బేరెన్నఁ గన్నవారు పెక్కురున్నను వారినందఱ విడిచి, నేను మీయట్టి విద్యానిధులకు స్వాగత మొసఁగసాహసించి ముందునకు వచ్చినందుకు ముందు నన్ను క్షమింప వేఁడుచున్నాను. వేదాంత జ్ఞానమావంతయు లేకున్నను తనకుఁ గల యవ్యాజ భక్తి నాధారముగఁ దీసికొని యగమ్యుఁడగు భగవంతునిఁ బూజింప నెంచిన సుమతి కుమారునివలె, నే నాంధ్రభాషాజ్ఞానము నంతగా సంపాదించినవాఁడను గాకున్నను నాకు గల మాతృభాషాభిమానమును సాహాయ్యముగాఁ గైకొని సభకు విచ్చేయు మీయట్టి పెద్దలకు నోపినకొలఁది నతిథిపూజఁ జేయఁబూనితిని. నాయీ యుద్యోగము సరసముగ సాగించుటకు నేను సంపాదింపవలసిన పదార్థములంతగా దుర్లభములుగావని యెంచియును, మీ గొప్పతనమును భావించియును, నేనీమూలముగా మాతృభాషాసేవను, పండితపూజను, జేయఁదలపెట్టితిని. కావున భక్తితో మే మొసఁగు సపర్యను ప్రేమతో నంగీకరించి, మా యేర్పాటులయందు లోపములున్నచో మఱప వేఁడుచున్నాను.

నిజభాషాభిమానులారా! మానవాభివృద్ధికై చేయఁబడుచున్న సభలన్నిటను నీపరిషత్తత్త్యంతాదరణీయమై వెలయుచున్నది. మనుజులు సగౌరవముగఁ గార్యముల సాగించుటకు ముఖ్యసాధనము వివేకము. అట్టి జ్ఞానమును సమకూర్పఁజాలునది యుత్తమవిద్య. అట్టి విద్యాసంపద యభివృద్ధిఁజెందు మార్గముల నారయునది సాహిత్యసభ యగుటచే నీపరిషత్తునకు సకలసభలలో నగ్రస్థాన మొసఁగవలయును.

పదునాల్గు సత్సరములనుండి యీసభ పనిచేయుచున్నను స్వవిద్యాభిమానులెల్లరు పూనికతో దీని సాగింప నంతగాఁ గృషిసలుపుచున్నట్లు కానవచ్చుటలేదు. భాషాభిమానుల కిది ధర్మముకాదు. సాహిత్యపరిషత్తీదినములలో నీక్రింది కారణములచే నత్యవసరమై యున్నది.

i. ఇప్పుడు భాషావిషయమై మన యాంధ్రలోకమున భిన్నాభిప్రాయములు బయలుదేఱియున్నవి. గ్రాంథిక భాషావాదులని, వ్యావహారిక భాషావాదులని, రెండుపక్షములు విడిపడి యున్నవి. బాగుగా నాలోచించి విద్వాంసులు గ్రంథములందుఁ బ్రయోగించు సలక్షణభాషను బుస్తకములందు వాడవలెననువారు గ్రాంథికభాషావాదులు; లోకవ్యవహారమునఁ దటస్థమగు పదముల నెల్లఁ బ్రయోగింపవచ్చుననువారు వ్యావహారికభాషావాదులు. ఈయుభయుల వివాదమును గొంతికాలమునుండి పెచ్చు పెరుఁగుచున్నది. ఈవాదములలో నేది శ్రేయస్కరమో నిర్ణయముచేయుటకై పండితుల యభిప్రాయముల వెల్లడించుట కొఱకు సాహిత్యపరిషత్తవసరమై యున్నది. దైవానుగ్రహముచే నట్టి యీపరిషత్తిదివఱకే యేర్పడియున్నది. కావునఁ బండితులు దీని ద్వారముగ నేది యవలంబనీయమో పరిష్కరించుట యగత్యమైయున్నది.

ii. పద్యరచనావిషయమునఁ గూడ నభిప్రాయభేదములు బయలువెడలుచున్నయవి. శాస్త్రమర్యాదలతో నలరారు పద్యనిర్మాణ మార్గమును మెచ్చుకొనుట యిదివఱకు వాడుకయైయున్నది. యతిప్రాసముల తీసివేసి, ఛందస్సుల నిచ్చవచ్చినట్లు త్రుంచివైచి, పద్యములనల్లుట కవిత్వమను వాదము నూతనముగా బయలుదేఱినది. ఇదియుఁ గ్రమక్రమముగా వ్యాపించుచున్నది. ఈరెంటిలో నేమార్గము మంచిదో తేల్చుటకై యిట్టిపరిషత్తు లత్యవసరము.

iii. ఆంధ్రపదముల లోకసామాన్యమైన వాడుక ననుసరించి వాడుటయే కాక విదేశ భాషాపదములను, వాక్యములను నిరంకుశముగ వాడుట యాంధ్రభాషను బోషించుట యను వాదమొకటి బయలువెడలినది. ఇది భాషకు

నిజమగు పోషణమగునా! కాదా! యనుచర్చ భాషాభిమానులు త్వరలోఁ గావించుకొనవలసియున్నది. అట్లు కావింపకున్న నచిరకాలములోనే యాంధ్ర భాషాసంపద తొలఁగిపోవు ననుటకు సందేహము లేదు. కావునఁ బండితులెల్ల రిట్టి పరిషత్తులలోఁ గర్తవ్య మాలోచింపనగును.

iv. దైవకృపచే మన యాంధ్రదేశమునకుఁ బ్రత్యేకముగా నొక విశ్వ విద్యాలయము లభించినది. దాని నెట్లు వాడుకొనిన మనకు నిజమగు లాభము చేకూరునో దేశాభిమానముగల పండితు లందఱు బాగుగ నాలోచింపవలసి యున్నది. అది యిట్టి పరిషత్తుమూలముగా నిశ్చయ మగుట మిక్కిలి లాభ కరము. కావున మనభాషను గాపాడుకొనవలెనను తలఁపున్నయెడల మనకీ పరిషత్తు ముఖ్యావసరము.

ఈపరిషత్తేర్పడిన పిమ్మట మన సారస్వతమునకు నపూర్వలాభము లనేక ములు కలుగుచున్నవి. (a) ఈపరిషత్తుయొక్క ప్రేరేపణముచేతనే యత్యు దారులును, భాషాభిమానమాననీయులును నగు శ్రీ శ్రీ పీఠికాపుర మహారాజా వారు శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటు వను నపూర్వవిపులనిఘంటువును బండితులచే రచియింపించుచున్నారు. ఇది మన యాంధ్రసారస్వతమునకు ననుప మానాపూర్వలాభమని నిస్సంశయముగఁ దెలుపవచ్చును. (b) అనేకములగు నముద్రితగ్రంథములు పరిషత్తువారిచే వ్యయప్రయాసములకోర్చి సంపాదింపఁబడి పరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడియున్నవి. ఇది యపూర్వాభివృద్ధిగాదా? (c) ఇతర సారస్వతములందుఁ గల ప్రకృతిశాస్త్రాదికము లాంధ్రీకరింపఁబడి పరిషత్పత్రికలో ముద్రింపఁబడుచున్నవి. ఇది దేశాభ్యుదయహేతువు కాదా? (d) పురాతన శాసనము లనేకములు భాషాభిమానులు కనిపెట్టి వాని ప్రతిబింబసహితముగ నందున్న విశేషములఁ బరిషత్పత్రికలో నచ్చొత్తించుచున్నారు. వీని మూల మున ననేకాపూర్వవిషయములు తేలుచున్నవి. ఇది జ్ఞానాభివృద్ధికి హేతువు కాదా? (e) దేశమున భాషాభిమానమును బురికొల్పుటకై యాయాతావుల వార్షికోత్సవములు గావింపఁబడుచున్నవి. ఆయాసమయములందు నానాప్రదేశ ములనుండి యేతెంచిన పండితవరులచే నానావిషయములంగూర్చి ఘనోపన్యా సములు గావింపఁబడుచున్నవి. ఇది యపూర్వభాగ్యము కాదా?

మంచితలంపుతోఁ బండితకవివరులెల్లరును దీనికి సాహాయ్యమొసంగిన నీసాహిత్యపరిషద్రసాలమునుండి యింకను నెన్నియో యమూల్యఫలములఁ బడయనగును. ఇట్టి యీపరిషద్వార్షికోత్సవమును జయప్రదముగఁ గొనసా

గింప మాతృభాషాభిమానప్రేరితులై మీరెల్లరును, దూరమునకు భారమునకు, నాయాహ్వానము నామోదించి యిచ్చటికి విచ్చేసియున్నారు. ఇట్టి భాషాభిమానులగు మీకెల్లరకు మరల హృదయపూర్వక స్వాగతమర్పించుచున్నాను. శబరి యుపవిపంక్తులతో సమకూర్చిన యతిథిపూజను శ్రీరామచంద్రుఁడు దయతో నందుకొనినరీతినే మే మొసఁగు సత్కారమును బ్రేమతోఁ జేకొని మమ్ముఁ గృతార్థులుగాఁ జేయుఁడు. తగినసభాపతి నెన్నుకొని, కార్యక్రమమును జయప్రదముగా నడిపింపుఁడు. చిరకాలమునుండి మనమపేక్షించుచున్న పరిషత్కార్యాలయము వేగముగా నాంధ్రదేశమునకు వచ్చునట్లు చేయఁబడుఁగావుత. భాషాభిమానులెల్లరును నీసభకుఁ దగుసాహాయ్యముఁ జేసియభివృద్ధిలోనికిఁ దీసికొనివత్తురుగాక. దయామయుఁడగు సర్వేశ్వరుఁడు మనమనోరథముల నీడేర్చుంగావుత.

కె॥ సూర్యనారాయణమూర్తి.

శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణేనమః.

మాతృభాషాసందేశము.

(కాకినాడ పరిషత్సభలోఁ జదువఁబడినది)

సీ. అనఘజనంబుల కన్యోన్యహృద్భావ మవగతంబుగఁ జేయునట్టిచతుర
తనుఁ గొల్చువారి కిందును నందు భవ్యపదావాప్తి సమకూర్చునట్టివరద
సంసారగహనసంచరణఖిన్నము లైన జనచిత్తములకు విశ్రామభూమి
విబుధజిహ్వాసింహపీఠికాసీన యై లోక మేలెడుసర్వలోకరాజ్ఞి
యఖిలలోకకుటుంబిని యైనవాణి, గీతసాహితీరసమయక్షీరములను
దొలఁకుచుండెడుతనచన్నుదోయిఁ గుడిపి, పెనచుబిడ్డల నాంధ్రులఁ దనుపుఁగాత.

క. సోదరులలోనఁ బొసఁగమి, వాదముఁ గని తల్లి యాంధ్రవాగ్దేవి విషా
దాదరకోపకృపాకలి, తాదేశం బిడియె నిటు నిజాత్మభవులకున్. ౨

ఆ. మన్ననమునఁ దనదుమహితాశయముఁ దోఁపఁ, జేసిమీకుఁ దెలియఁ జెప్పుమనియె
సంబనుడులు గాఁ దదాదేశమును మీకు, విన్నవింతు వినుఁడి యన్నలార. 3

ఉ. పుత్రకులార నాదుపెనుపున్ మదిఁ గోరెడు మీర లీగతిన్
మైత్రిఁ దొఱంగి యొండొరులు మాటికి వ్యర్థవివాదమగ్నులై
ధాత్రిని బైపయిం బెనుపు దాల్చెడు నాసరివారిలో మహా
పత్రప నాకుఁ గూర్చుటిది పాడియె యే మనుదాన మిత్రయో. ౪

క. వాదులుఁ బ్రతివాదులు నవుఁ, గా దని డీకొనుటె కాని కర్తవ్యాంశం
బేది యొ యెఱుంగ రైతిరి, గాదిలిసుతులార బుద్ధి గలదో లేదో. ౫

తే. గ్రాంథికము మేలు గ్రామ్యంబుకంటె ననుచు
గ్రాంథికముకంటెఁ గడు మేలు గ్రామ్య మనుచు
నుభయవాదులు వాదించు చొండొరులను
దిట్టికొంటయ కాక నన్ దిట్టుచుండ్రు. ౬

క. గ్రామ్యగ్రాంథికవాదము, భూమ్యాకాశముల నిండిపోయె నవుర ని
న్నామ్యగతిఁ దిట్టుకొంటయు, సమ్యక్ఫల మయ్యె నీను సను నే మీకున్. ౭

క. మీ కీఁక వాదము వలవదు, నాకలరూ పెఱుఁగఁ జెప్పి నాకుఁ గడు హితం
బౌ కార్యము వివరించెద, మీకున్ నాహితము గడు సమీహితము గదా. ౮

ఆ. గ్రామ్యవాదులకును గ్రాంథికవాదుల, కగ్రగణ్యు లైనయాత్మజులకు
వేఱువేఱ చక్క వివరింతు లోకసమ్మతముశ్రుతముమదభిమతముహితముఁ గ

ఆ. వత్స రామమూర్తి వాత్సల్యమునఁ గొన్ని, పలుకు లిపుడు చెప్పవలసె నీకు
నాదుహితమితోక్తు లాదరింపఁగదన్న, యెగ్గు దొలఁగి నీకు లగ్గుగలుగు. ౧౦

ఆ. గిడుగురామమూర్తి పిడుగు గ్రాంథికభాష, కంచుఁ బేరువడితి వాంధ్రజగతిఁ
బిడుగ వైన నేమి గొడుగ వైతివి గాదె, పలురకముల జగతిఁ బ్రబలు నాకు. ౧౧

క. పిడుగ వయి చెఱుపఁగలవే, గొడుగ వగుచు మనుపఁగలవె కొడుకులలో నా
యడిపోరు పెట్టి నన్నుం, బడఁదిట్టుట నాయ మగునె పట్టీ నీకున్. ౧౨

ఆ. "తెవులు గదిరి క్రుళ్ళి చివుకులంజియ" నంచుఁ బట్టిపయ్యి నన్నుఁ దిట్టినావు
తల్లి లంజ యైనఁ దా నేమి యగు నొకో, యింత యరయ వైతి వేమి కుఱ్ఱ. ౧౩

క. తిట్టితి వని కినియను జు, ట్టొట్టు లయిన నన్నుఁ గొలుచుటే యభిమత మౌఁ
బట్టీ నను సేవించెదు, పట్టున నీపట్టుదలకుఁ బ్రమదముఁ గంటిన్. ౧౪

క. నీ కార్యదీక్ష నీదగు, లోకజ్ఞత నీదుసత్యలోలత నీవి
ద్యాకాంక్ష నీదుసేవయు, నాకున్ మది కెక్కె దీవనల నీ కిడుదున్. ౧౫

మ. కలలో నైన భవద్విపక్షజనతాకావ్యమ్ములం దోఁచుత
ప్పులనే చూపుటయున్ మహాసభలలోఁ బూర్వాంధ్ర నీనాఁటివా
రలకున్ రా దని చెప్పి దెప్పుటయు దుర్వారంబుగా సారె నీ
కలవా టైనది మానుకోఁగలవె వత్సా మత్సరాలాపముల్. ౧౬

క. పామరజనసౌలభ్యము, నీమనమునఁ గోరి నన్ను నిఖిలజనసుబో
ధామృతమునఁ దేల్చెదనని, యీమతముం గొంటి నీదుహృదయ మెఱుఁగుదున్.

ఆ. ఏట్సుదొరమతంబు హిత మగునే నీకు, నాదికవులమతమె యహిత మగునె
యొకటిసేయఁబోయి యొకటిసేసెదు నన్నుఁ, గోదుబాసఁ జేయకుము కుమార.

క. భల్లుకపుఁబట్టు నీకే, చెల్లున్ నా సేవ నీవు చేసినటులు ని
న్నొల్లనివారలు సేయరు, చెల్లరె యరులైన మెచ్చఁ జెల్లదె నిన్నున్. ౧౯

సీ. ఆంధ్రభాషాదేవి నగు నాకు నద్దమై మించు భారతము గాలించి చూచి
నన్నయ్యయాది యీనాఁటిదాఁక సమస్త కవులు వాడినప్రయోగము లెఱింగి
లాక్షణికులు సెప్పులక్షణంబులకు సత్కవుల పోకడకు వ్యత్యయముఁ దెలిసి
సకలభాషాతత్త్వశాస్త్రధీసంపదన్ నాపుట్టుపూర్వంపురూపు లరసి
నాదుపూర్వరూప మెఱుఁగ రాదటంచుఁ, జెప్పఁ బగఁబూని యైననీచేయుసేవ
నాదు మేల్గోరి కొల్చుచున్నా మటంచుఁ, జెప్పికొను నీవిపక్షులుం జేయ లేదు.

ఆ. పరమభక్తి నైనఁ బగ నైన వగ నైనఁ, బ్రీతి నైనఁ బ్రాణభీతి నైన
నాదుసేవ సేయునరుఁ బ్రోతు నీకు న, ట్లగుట నేఁ బ్రసన్న నైతిఁ దనయ. ౨౧

సీ. ప్రతివాదఖండనప్రతిభటాగ్రహబుద్ధిఁ గలఁగి పేరెలుఁగు గద్గదిక వడఁగ
గ్రామ్యంబుపైమదింగలకృపారసమునాఁగనుదోయిబాష్పాంబుకణములురల
వాదసంగతపారవశ్యరసావేశ కలన మైఁ గాయంబు కంప మొంద
నతిదీర్ఘ మగునుపన్యాస మ్మొసంగుశ్ర మమ్ముచే మేనఁ జెమ్మటలు గ్రమ్మ
గ్రామ్యభాషాప్రశస్తికై కాలు ద్రవ్వి, కలితగంభీరధోరణిం గంఠ మెత్తి
ప్రతిమతముడీలుపడనీవుపన్యసించు,చందముఁదలంపమదినాకుజాలిపొడము.

ఆ. చెప్పువాఁడ వీవు చేయువాఁడవు గావు, చెప్పఁ దగిన దెల్లఁ జెప్పినావు
చాలు నింక మాను చర్వితచర్వణ, మేల నీకు వాదు మేల పుత్ర. ౨౩

సీ. పూర్వసత్కవిమార్గమునఁ బోవునాకూర్మి పుత్రులం గడుఁ దిట్టిపోసినావు
భారతాదులభాష ప్రజలు కంచని ప్రాని ఫల మంచు సభలలోఁ బలికినావు
దేశదేశమ్ములు దిరిగి నాపదసేవ సేఁత వ మ్మని చాటి చెప్పినావు
మర్మముల్ నోనాట మాటాడి నాలోని లోపపుంజము లెత్తి చూపినావు
గ్రాంథికమునొంచి గ్రామ్యమ్ముఘనతఁ బెంచి,పత్రికలలోనవ్యాసముల్ వ్రాసినా
అంబ నైనట్టి నామీఁద నక్కటకట, యింక నీకసి దీఱ లే దే తనూజ. [వు

క. నీయుక్తిప్రత్యుక్తులు, న్యాయములుగఁ దోఁచుఁ గాని నా కాదారిన్
శ్రేయము సేకూరదు పు, త్రా యింక దురాగ్రహమ్ము దగ దుడుగ ననా. ౨౪

ఆ కట్టులేనిపొలఁతికైపడి బాసయుం, గట్టు నప్పు నేనిఁ బుట్టు పాసి
యిం తెఱంగి కాదె కృతులలోఁ గవులు నన్,నియమవతిని జేసి నిలిపినారు. ౨౫

క. వ్యవహారభాషలోఁ గల, నవనవసూక్తుల గ్రహించి ననుఁ బెంచుచుఁ బ్రా
క్కవిపథమున ననుఁ గొలిచెదు, కవు లుండఁగ నెందు కింతకష్టము వత్సా. ౨౬

ఉ. పిల్లల కేమి చెప్పు నిది పెద్దల కైనను రా దటంచు న
న్నొల్లవొ బత్తిమైఁ గొలువ కుండఁగ నేను బ్రసన్న నౌదు నే
తల్లిని నన్నుఁ గొల్వఁ దగదా సుత యాంగ్లముపాటిసేయ నే
పిల్లలమీఁద నీపిడుగువ్రేటును వైవఁగ నీకుఁ బోలు నే. ౨౭

తే. గ్రాంథికాంధ్రమ్ము నేర్పెడుకాల మందె, బడులపిల్లల కేఁ గోదుబాస నైతి
గ్రామ్య మే నేర్పు నీ వన్నకరణి నేను, గ్రీకొ లేటి నొ యౌదుఁ గాదె కుమార.

ఆ. ఆత్మసుతులప్రతిభ యాంగ్లభారతిసేవ, కప్పగించి యిట్టు లైతి నేను
గొడుకకొఱుకరానికొయ్య నౌటకు హేతు,వింత యెఱుఁగ నైతి వేమి చెపుము.

ఆ. ఆంగవాణి కొల్వ నందు సహస్రాంశ, మైన నన్నుఁ గొల్తు రేని నేఁడు
నన్నయలును దిక్కనలును శ్రీనాథులు, నెందఱో జనింప రే తనూజ. ౩౧

ఆ. ప్రాఁదెయుంగుఁగష్ట ప్రాసి భారతిభాష, సచ్చె నంచుఁ గేలి సలిపినావు
తనయ నన్ను నిట్టు లనఁగూడు నే నీకు, శాశ్వతికిని నాకుఁ జావు గలదె. ౩౨

క. లోకముఁ గని విశ్వత్కవి, లోకము దమకైతలందు లోకప్రతిబిం
బైకార్థసగసఫలితుల, వాక్యానుసూక్తులు మదీయవాసస్థలముల్. ౩౩

సీ. పలుకుపల్కఁగ నేదేని లోలుకుచక్కని తేట
కలికిమాటలనీటు చెలువుగులుక
నలువపూగొలలందుఁ బొలయు తావులు వోలెఁ
దోలఁకుభావముల్ దొంబుకొలలను
మెలువు నేసవు ఘంచి సొలపు గింపెడు వింత
మెలఁకువల్ మడికిఁ బేరెలమి గొలుపఁ
దెలుఁగులోకమునకుఁ దళుకుటద్దం బయి
తులకించుజాతీయకలన వెలయ
నలఘుకైత గలిగి యైనవ ప్రాబల్యఁ, బొత్తమునకు సారభూతి యైన
యాంత్ర ఘాతులితకవిత్రయా విరచిత, భారతంబు నాకుఁ బ్రాణపదము ౩౪

క. సాధన పుహాపరములకును, బోధనము సమస్తధర్మపుంజములకు నా
రాధనము పరేశునకును, సాధన మగుభారతంబు నా కింపు సుమీ ౩౫

ఆ. అదియు నాదకల్పి కావ్యమై యొప్పు, నాఁడు నేఁడు నెల్లనాఁడు గూడ
దానితత్త్వ మెఱుఁగలేనివానికవిత్వ, విలసనమ్ము నేలవిడుచునాము. ౩౬

ఆ. దాని తెరువుఁ బట్టి తమతమనాఁటిక్రొం, దెలుఁగుఁబలుకుబడులతీరు లరసి
నాకుఁ బెంపు గూర్చినారు శ్రీనాథాది, కవివరేణ్యు లాత్మకావ్యములను. ౩౭

సీ. భారతాదులఁ గల్గుభాష ఛాసరుభాషయో యని తోఁపింప కుండుమార్పు
వివిధమండలవాసు లవునాంధ్రులకు భాష దురవగాహము గాక పరఁగుమార్పు
సనసపూర్వకవీంద్రసంప్రదాయమునకు నవిరుద్ధగతి నొప్పునట్టిమార్పు
దేశకాలమ్ముల తెఱఁగును బట్టి యత్యావశ్యకం బైనయంతమార్పు
లోకవిదు లైనసుకవులవారు లందు, నేను బ్రీతి వసించి చేయించుచుందు
నలపరబ్రహ్మపరశక్తి నైన నాకుఁ, బ్రకృతిరూపిణికిని మార్పు ప్రకృతి గాదె ౩౮

క. వ్యవహారసిద్ధికై యొక్కె, వివిధాకారముల జగతి వెలయుట నైజం
బవు నాకుఁ గాని నా దగు, ప్రవిమలరూపంబు సుకవిపలుకులఁ దోఁచున్.

క. సుకవులు నాప్రియపుత్త్రులు, సుకవులు కావ్యములనాఁడుసూక్తులు నాకుం
బ్రకృతికలితరూపమ్ములు, వికృతమ్ములు దక్కఁగలుగువివిధాకృతులున్. ౪౦

క. వికృతము లగుగ్రామ్యపునుడు, లకలంకసుకావ్యముల కనర్హమ్ములు మా
మకవృద్ధి వానిచేఁ గా, దకటా యీబుద్ధి నీకు నర్హమె వత్సా. ౪౧

ఆ. పూర్వసంప్రదాయమునను గ్రామ్యము కాని, వ్యావహారికాంధ్రభాషలోన
గ్రంథరచన సేయఁగా వచ్చు ననెదుటి, ర్వాన మేల యింతమాన మేల. ౪౨

సీ. తీర్వానములను బంధింపఁ గా వచ్చునే యతినిరంకుశవాణులైనకవులఁ
దీర్వానములచేతఁ దీరు నే మదపారనిఖిలసారస్వతనిర్ణయమ్ము
తీర్వానములు సమ్మతింపఁగాఁ జేయు నే సకలాంధ్రజనమానసముల నెల్లఁ
దీర్వానములు నిబంధించి కావించు నే ప్రతిపక్షజనవచోబంధనంబు
మాటమాటకుఁ దీర్వాన మేటి కయ్య, యాంధ్రజగతిఁ దీర్వానంబు లడ్డఁగలవె
కొడుక నీకోర్కి నీశిష్యకోటికతన, సాగుచుండ నీ కీర్తి జగడ మేల. ౪౩

ఆ. ఎట్టులైన నావివృద్ధికే నీ వింత, పాటుపడుచు నున్నవాఁడ వగుట
నిన్ను మదిని మెచ్చి మన్నించితిని జూవె, యీవివాద ముడుగు మిఁకఁ గుమార

ఉ. నాకలహా పెఱుంగఁగ ననాతమున్ ననుఁ గొల్చుచుండుటం
జేకుఱినట్టి పాండితి యశేషము వ్యర్థము గాక యుండ సు
శ్లోకపురాకవీంద్రకృతిసూక్తులఁబట్టి సమగ్రనూతన
వ్యాకరణంబు వ్రాసి చరితార్థుఁడ వై యశ మొందవే సుతా. ౪౪

ఉ. వేలకువేలు నాదునభివృద్ధికి వెచ్చముసేయుదాతనా
జాలికి జాలి నొందుగుణశాలి మహోన్నతి నేను బొందఁగా
మేలిప్రయత్నముల్ సలుపు మేటి మదాత్మభవుండు సూర్యభూ
పాలవతంసుఁ డెప్పుడును బ్రాపయి యుండఁగ నాకు లోపమే. ౪౫

ఉ. ప్రాయము మీఱె విప్రుఁడవు గ్రామ్యపుఁబిచ్చుకగొంతుగోయ న
న్యాయుధ మేల పూనితి వయా యిది యొప్పదు కృష్ణమూర్తిశా
స్త్రీ యిటు సేఁత భారతకృతిక్రియ కెంతయు నంతరాయ మై
పోయె నెఱుంగ వో దుడుకుపోకలఁ బోవుట నీకుఁ బాడి యే. ౪౬

ఉ. తిట్టిరి నిన్ను గ్రామ్యు లని తేఁకువ లేక మఱింత నీవునుం
దిట్టిన వారుఁ దిట్టుదురు తిట్టులతోడన కాల మేఁగు నీ
పట్టినపట్టు సాగ నలభారత మంతయుఁ జెప్పి కీర్తి చే
పట్టుము వ్యర్థవాద మపవాదము పాల్పఱుచుం గుమారకా. ౪౭

తే. బ్రహ్మసృష్టికిఁ బ్రతిసృష్టి పరఁగఁ జేయఁ, బూనినట్టి విశ్వామిత్రమౌని పోలె
భారతముమీఁద వే ఱొకభారతమును, బూనుని కేటికీ లేనిపోనిగొడవ. ౪౮

సీ. ఆంధ్రపత్రిక నన్నయాదిపూర్వకవీంద్ర భాషలో వ్రాయింపవచ్చునయ్య
భారతిలో "యెంకిపాట"లు ప్రకటింప వల దంచు నుడిగింపవచ్చునయ్య
చిత్రోపచిత్రాసవిత్రభాషలగ్రామ్యపత్రికల్ మాన్పింపవచ్చునయ్య
పాపపుంజము వోలెఁ బ్రబలు చుండెడుపాడు వాఙ్మయమ్ము నడంపవచ్చునయ్య
యచ్చు చవుకయ్యె నాసేవ హెచ్చె మయ్యె. నిచ్చవచ్చినకైతలు పెచ్చుపెరిఁగెఁ
బట్టి విపరీతకాలమ్ము వచ్చి యుండ, గ్రామ్యవిధ్వంసనము సేయఁ గలవె నీవు.
సీ. నామేలు మదిఁ గోరి నన్నుఁ బెంచినజగత్పూజనీయుఁడు రాజరాజు లేఁడు
నాకూర్మికొడుకు శ్రీనాథు నేలినమహాదాత యావేమభూనేత లేఁడు
నాకేఁగడయునై నను లెస్స యని మెచ్చినట్టి శ్రీకృష్ణరాయండు లేఁడు
కవులకేఁగుఁబాడిగా నీవు లిడి నన్ను రహిఁ బెంచురఘునాథరాజు లేఁడు
ఎంత వెదకినఁ నాంధ్రభూమిని శుభిష్ప, డవనిఁ గల్గియు లేనియట్లిరి నాకు
నొక్కరో యిద్దరో తక్క నుర్వి నాదు, గోడు వినువారు లేరార కాలమహిమ.
క. నానవతి యాంగ్లభారతి, పేసములకుఁ జిక్కి ధనము వెచ్చింతురు నా
కోసం బన మది నెంతయు, దోసము గా నెంతు రీసుతుల నే మందున్. ౫౨
సీ. మోటారుబండ్లకై మాటికిం జల్లుసొమ్మంత గా దందు నొక్కింత యైనఁ
బరదేశయాత్రకై పాఱఁబోసెడుద్రవ్య మంత గా దందుఁ గా సంత యైన
దొరలయిచ్చకపువిందులకునై చెఱచుడబ్బంత గా దందు గోరంత యైన
నమితదుర్వ్యసనార్థమయి తోఁ బంగెడుధనమ్మంత గా దందు నా సంత యైన
నేమిపాపమొ నాకొఱ కీయ నొల్ల, రాంధ్రరాజులయభిమాన మట్టు లున్న
దీనుతులలోన మతభేద మిట్టు లున్న, దింక నెట్లున్నదో నాయదృష్ట మకట.
సీ. కాటుకకన్నీరు గాఱ నేడ్చెడునన్ను నుపలాలనము చేసి యూఱడించెఁ
బరసేవకంటె దుంపలు దించు నడవిలో మనుట శ్రేయం బంచు మదిఁ దలంచె
బహుదరిద్రతను గీడ్పడియు నాసేవకై తనజీవితం బెల్ల ధారవోసె
సంపదంధులకు నంజనము లేమి యటంచు నాత్మానుభవము నోరారఁ జాటె
భాగవతమును బాడి నన్ బ్రౌఢఁ జేసె, నట్టినాకూర్మినిఱు పేదపట్టివంటి
కొడుకొకండైన నేఁడునాకడుపునందుఁ, బోడమ నేనియు నాదుఃఖ మడఁగిపోదె.
తే. కూర్మికొడుకులు నీబోంట్లు కొంద ఱైన, జగతి నుండుట నీపాటి మిగిలి యుంటిఁ
బట్టి వ్రజ్రాయుధం బింకఁ బాఱవైచి, భారతము వ్రాసికొమ్మిహపరములొదవు.
తే. వాద సభ లేల యీప్రతివాదిపక్ష, దూషణము లేల యీవట్టిదోసఁగు లేల
నీవు నేర్చినభంగి నాసేవ చేసి, నాకు సంతుష్టి ఘటియింపవే కుమార. ౫౬

తే. నాకు నుపయుక్తము లగుగ్రంథములు నిలుచు
నునపయుక్తంబు లగుకృతు లణఁగిపోవు
నెవ్వ రెటు వ్రాసికొన్న నా కేమికొఱఁత
వాఙ్మయం బెల్ల మత్స్వరూపంబ కాదె. ౨౭

తే. నాదుహితవాక్యముల మది నాదరించి, లేనిపోనివివాదముల్ మాని పూని
నాదుసేవ సేయుఁడు కార్యవాదు లగుచు, వాదశూరులు గాకుఁడు వత్సలార.

సీ. అజ్ఞానతిమిరసంహారి యానిర్బంధవిద్యావిధానంబు విస్తరిల్లు
సకలవిద్యాజ్ఞానసంపాది యగునాంధ్రసర్వకళాశాల సంఘటిల్లు
దేశసంఘాభివృద్ధిప్రదాయక మైన ప్రత్యేకరాష్ట్రంబు పరిఢవిల్లు
నౌన్నత్యకర మైనయభినవాఖిలశాస్త్ర వితతార్థపరివృత్తి యతిశయిల్లు
నాంధ్రమహి యెల్ల నామయం బై వెలుంగ
నెందు నేలోపమును లేక యే పెసంగి
జగతి నాపెంపె పెంపుగా నెగడఁగలను
వలదు సుతులార యా వంత వంత మీకు. ౨౮

త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావు.

గుణగవిజయాదిత్యునినాఁటి యద్దంకి శిలాశాసనము.

ఈశాసనము గుంటూరుమండలమున ఒంగోలుతాలూకాలోని అద్దంకి గ్రామములో నొకపొలములో నున్న రాతిమీఁదఁ జెక్కఁబడియున్నది. ఇది బట్టరువర్త్తి, వేణుగోపాలసెట్టిగార్లు ప్రకటించిన నెల్లూరుమండల శాసనములలో ఒంగోలుతాలూకాలో 3 సంఖ్యగాఁ బ్రకటింపఁబడినది. కాని వారు తీసిన శాసనప్రతిబింబము చక్కఁగా లేకపోవుటచేత మూలపాఠమును సరిగా నిర్ణయింపలేకపోయినారు. వారిచ్చిన శాసనప్రతిబింబముకూడ నస్పష్టముగా నున్నది.* పీఠికాపురస్థాంధ్రపరిశోధక మహామండలి పంచమవార్షికోత్సవసమయమునఁ దదధ్యక్షులగు శ్రీ॥ వెంకటలక్ష్మణరావుగారీ శాసనమునుగూర్చి కొంత ముచ్చటించిరి. వారికిని సరియైన పాఠము లభింపలేదు. స్పష్టమైనప్రతిబింబ మిప్పుడు లభించుటచే దానిని బట్టి పాఠము నిర్ణయింప వీలు కలిగినది. వెనుకనుండి ప్రతిబింబముతోడను సంపూర్ణవ్యాఖ్యానముతోడను శాసనము నీపత్రికయందే ప్రకటింపఁ దలఁచినాఁడను. ఆపని చేయుటకుఁ గొంతకాలవిలంబ మగును, గావునను, ఇదివఱలో మనకు లభించిన పద్యకవిత్వము, అనఁగా యుద్ధమల్లుని శాసనముకంటెఁ గూడ నిది ప్రాచీన మగుటచే నాంధ్రలోక మీశాసనమును జదువుటకుఁ గుతూహలపడు ననియు నిప్పుడు శాసనము మాత్రము ప్రచురించుచున్నాఁడను.

ఈశాసనము గలరాయి పగిలిపోవుటచే శాసనము పూర్వభాగము నశించినది. ఉన్నదానిలో మొదటిపంక్తిచివర రెండక్షరములును రెండవపంక్తిచివర "భూపాలకుణ్డు" అను మాటయుఁ, దరువాత నొకతరువోజపద్యమును జివర నాలుగుపంక్తులు గద్యమును గలవు. మొదటి రెండుపంక్తులుగూడఁ బద్యభాగములైనట్లును ఆపద్యమునకును రెండవపద్యమునకు నేకాన్వయమైనట్లును గనఁబడుచున్నది.

ఒకానొకరాజు తాను పట్టాభిషిక్తుఁడైన మొదటిసంవత్సరమందే పాండురంగుఁ డనునాతనిని సేనానాయకునిగా నియమించె ననియు నాపాండురం

* ఈశాసనము చెక్కఁబడినరాయి యిపుడు చెన్నపురములోని మ్యూజియములోనికి వచ్చినదఁట.

గుఁడు బోయకులమువారు పాలించుచుండిన పంద్రెండుసీమలను జయించుట మొదలగు కొన్ని పరాక్రమకార్యములు చేసి ఆదిత్యభట్టారకునకు ధర్మవర మను గ్రామమునఁ గొంతభూమి దానము చేసె ననియు నీశాసనములోని విషయము.

పాండురంగుఁడు గుణగవిజయాదిత్యుఁ డను చాలుక్యరాజు సేనానాయకుఁడుగా నున్నట్లు శాసనాంతరములవలనఁ గనుపట్టుచున్నది, కావున నీశాసనములో సూచింపఁబడిన "భూపాలకుణ్డు" గుణగవిజయాదిత్యుఁ డని యూహింపవచ్చును. ఆరాజు శా. స. ౭౬౬ మొదలు ౮౧౦ వఱకు రాజ్యముచేసెను గాన నీశాసనము నాకాలమునందె పుట్టియుండవలెను. అనఁగా యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనముకంటె నీశాసనము రమారమి ౧౦౦ సంవత్సరములు ముందు దని తేలుచున్నది. ఆకాలమందుఁగూడ నాంధ్రపద్యకవిత్వముండిన దని చెప్పుచున్నది, కావున, నీశాసనము మిక్కిలి ముఖ్యమైనది.

జయంతి రామయ్య.

యథామాతృకము.

1 - - - - - - - - - - - - - పుర

2. - - - - - - - - - - - భూపాలకుణ్డు (॥)

3. పట్టంబుగట్టిన ప్రథమంబునేణ్డు బలగర్వ్వెంబొ

4. ప్ప(థ)గ(థ) బైలేచి సేనపట్టంబుగట్టిఇచ్చిప్రభుం

5. బణ్డరంగు(రు)/బణ్చి (శ్రీ?) నసమత్త (సామంత్త?) పథువతో బోయ

6. కొట్టంబుల్వన్నెణ్డుంగొణి వేంగినాణ్టి/గొల్పియ

7. త్రిభువనాంకుశబా(బు?) ణనిల్పికట్టెపుదుర్గ్గంబుగడు

8. బయల్సేసి కణ్డుబ్బెజసడగా [illegible] ఇచ్చి మెచ్చి (॥)

9 పణ్డరంగు పరమమహేశ్వరుణ్డు ఆదిత్యభట్టరని [illegible]

10. కి ఇచ్చిన భూమి ఎనుబొది [illegible] (ఖ్డు?) అడ్డుపట్టు నేలద [illegible] ?

11. మ్మపురంబున దమ్మెవులు (।) [illegible] ఇచ్చనవారికి అస్వ

12. మేదంబున పలంబు అగు (॥)

వర్తమానవర్ణక్రమానుసారము.

- - - - - పర - - - - - - - భూపాలకుండు॥

తరువోజ. పట్టంబుగట్టిన ప్రథమంబు నేఁడు బలగర్వమొప్పంగఁ బైలేచి సేన
పట్టంబుగట్టించి ప్రభుపండరంగుఁ బంచినసామంత పడువతోఁబోయ
కొట్టముల్పండ్రెండు గొనివేఁగినాఁటి గొలచియాత్రిభువనాంకుశమున నిల్పి
కట్టెపుదుర్గంబు గడుబయల్సేసి కందుకూర్బెజవాడ గావించె మెచ్చి॥
పండరంగుపరమమహేశ్వరుండు
ఆదిత్యభట్టారకునకు ఇచ్చినభూమి
ఎనుబది (ఎనిమిది?) పుట్ల అర్లు
పట్టు నేల। ధర్మనరంబున ధర్మువులు
వీనిరక్షించినవారికి అశ్వమేధంబు
న ఫలంబు అగు॥

శుభమస్తు.

ఆంధ్రవాణీసమాశ్వాసనము.

శా. అమ్మా! నెమ్మొగ మంతయుం గమలిపో న ట్లేడ్చుచున్నా వదే
మమ్మా! యాంధ్రకుమారరత్నములు నీయారాటముల్ మాన్పి బం
ధమ్ముల్ ద్రెంచి భవత్సమున్నతికిఁ గాదా పూన్కిమైఁ బెద్దయ
త్నమ్ముల్ సేయుచునున్నవా రెఱుఁగవా తల్లీ! గిరాందేవతా! ౧

క. అడుగడుగునకుఁ బందము, పడువ్యాకృతిసూత్రములను బక్కనఁ ద్రెంపం
గడఁగినప్రజ్ఞానిధులగు, కొడుకులఁ గన్నావు నీకుఁ గొదవేమమ్మా! ౨

గీ. ప్రాఁతనగలు మూలఁ బడవైచి చక్కని, క్రొత్తనగలు దాల్చుకొని ముదంబు
దొలఁకఁ గులుకలేక తొడిఁబడి వలపోయఁ, దగునె నీకు వెఱ్ఱితల్లి! యిట్లు!

సీ. భారతం బొకయారిపాటపై దిగఁదుడ్చి గౌతమీనదిలోనఁ గలిపివైచి
సకలశబ్దానుశాసనమూలసూత్రదు గ్రంథమండలిఁ గట్టి కాల్చివైచి
ప్రియతమవ్యావహారికమహాశబ్దార్థ వైభవంబున వింతవన్నె పెట్టి
తలఁగొట్టుకొన్న నర్థముచిక్కు విడఁబోని భావకవిత్వసంపత్తిఁ గూర్చి

గీ. నన్నయాదులతలలను దన్నఁగలుగు, మంచికవు లిప్డు నిను సంస్కరించుచుండఁ
బెరిఁగి పెంపెక్కి యభివృద్ధిఁ బెరసి మెఱసి, త్రుళ్లికిళ్లల లోలోనఁ గ్రుళ్లెదమ్మ!

శా. ఏదీ! నన్నయగాదు, తిక్కనయుఁ గా, దెఱ్ఱన్నయే గాదు ము
న్నీదారిన్ నిను స్వేచ్ఛగా నడపినారే యున్నఁడేనిన్! భవ
త్ప్రాదుర్భావముఁ దొట్టి నేఁటిదనుకం బ్రాఁజక్కియే కాని యు
య్యా! దివ్యంబగు నిట్టిత్రోవం బడి నీవొక్కప్పుడే నేఁగితే? ౭

సీ. పిచ్చలవిడి నిట్లు విహరింపఁగల్గితే యంబరో! నీకు నన్నయ్యనాఁడు?
ఈక్రొత్తనగలు నీ వెప్పుడైనఁ దాల్చితే యక్కటా! నీవు తిక్కన్ననాఁడు?
ఈభావగీతంబు లెపుడేనిఁ గల్గెనే యయ్యయో! నీకు నెఱ్ఱన్ననాఁడు?
ఈయందచందంబు లెప్పుడే నొందవే యారారొ! నీకు సోమన్ననాఁడు?
కలిగె నేఁటికి నీపూర్వ కర్మఫలము, పండి పరిపక్వదశనొందె పరఁగఁబట్టి
హాయిగా స్వేచ్ఛగా వీని ననుభవింప, కేడ్వ దొరకొంటి విట్టు లిదేమితల్లి?

క. యతులంట! ప్రాసములంట! వ్యాకృతులంట! లక్ష్యములంట! ఛీ! యిఁక నేవో
గతులంట! వారలకేమె, న్నతిగలదే? నిన్నుఁ గట్టి మట్టిరి జననీ! ౮

సీ. నిన్నుఁ గట్లళ్లలో నిల్పి బాధించిన నన్నయ్య చనిపోయినాఁడు గాదె
తలతిక్క నినుఁ దెయ్యపుతిక్కలాడించిన తిక్కన్నయును గతించెఁ గాదె
తపదుసర్వజ్ఞత్వమున నిన్నుఁ బొరిగొన్న సోమన్న పితృభూమిఁ జొచ్చెఁగాదె
నినమెత్తి నిను వెఱ్ఱిఁ జేసి యూడించిన పోతన్న కాటాఱిపోయెఁ గాదె
ఇడుమలన్నియు నిప్డు గట్టెక్కె నీకు, నింక నంతయు నభివృద్ధియే గదమ్మ!
యుమ్మలించెద వేల? యుట్టుడికినట్టు, లుడికిపోయెద వేల? గీడ్వడెద వేల?

శా. చాళుక్యుండు గతాయువై చనియెఁ గృష్ణస్థాతలాధీశుఁడున్
వ్రాలెం గాలపుగర్భగోళమున; నిర్బంధంబు నీకూడె; నీ
వేళన్ నిన్నిఁకఁ గట్టువారెవరు దేవి! యూఱటం జెందవే
కేళాకోళపుటూఱడింపులని భావింపంగఁబో కమ్మరో! ౯

క. నూతనవృత్తంబులు నన, నీతంబులు బోలు గ్రామ్యనిజరసవద్వా
గ్జాతంబులు నోహోనీ, కీతెఱఁగున వెలుఁగ నెచ్చె దేమె తల్లీ! ౧౦

సీ. బండియప్పన్నపైఁ బడి గంగి యేడ్చిన గీతంబు గాంధర్వగీతి నీకుఁ
బచ్చనసరంగు వెంకఁడు చిన్నిపైఁ గూర్చు పదములు లలితాష్టపదులు నీకుఁ
గాఁపుకన్నె రసంబు గాఱఁ బాడినగీతి నాదంపు వేణుగానంబు నీకు
నీడిగయారి పేరెలుఁగెత్తి క్రోల్చిన పాటలు మహతిపై పాట నీకు

నవలలా నాటకంబులా నవ్యకృతుల, గ్రంథమాలికలా కట్టుకథల! తొల్లి
కలవె నీకిట్టి యభివృద్ధి గౌరవములు? తల్లిరో! యిన్నినాళ్లకు ధన్యవైతి. ౧౧

శా. నీకట్ట ల్లెడఁ ద్రెంచి, సర్వవిధుల న్నీ పెంపుఁ గాంక్షించి య
య్యో కొండంతబలంబుఁ జేర్చుటకు మేమూహించుచుండంగఁ ద
ల్లీ! కన్నుల్ దెగవాయ వెక్కుచుఁ గటా! యిట్లేడ్వఁగానేల? యా
హా! కార్యజ్ఞవు గావె నీ విటులు సేయన్ వచ్చునే యిత్తఱిన్. [లిపోయె

గీ. హృదయ మవియంగ భావంబు లెగిరిపోయెఁ, దావి నిశ్శ్వాసములనుండి తర
రసము కన్గొనలందుండి రాలిపోయె, నూరకుండుము! మాతల్లి! యూరకుండు.

ఉ. ఏడువకమ్మ! నీకు బలు పేర్పడుచున్నది; బోదకాళ్లు గా
వేడువకమ్మ! నీయొడ లొకింతబలంపడెః నుబ్బుజబ్బు గా
డేడువకమ్మ! ముందు మఱియింకను నుబ్బెద, నప్డు నిట్టులే
యేడువఁ బూనుదేని జననీ! నినుఁ జూచి సహింపలేన్ జుమీ! ౧౨

గీ. స్వప్నమున నాంధ్రవాణి సాక్షాత్కరించి, కనుగొనల నీరు వెల్లువగట్టఁ దనకు
జబ్బుగా నున్నదని యేడ్వసాగఁ జూచి, యూఱడించెఁ గవీశ్వరుం డొక్కఁడిట్లు

గీ. జబ్బుచేత దేహము బ్బె నాకని యాంధ్ర, వాణి యేడ్వఁ "గాదుబల"మటంచుఁ
బలుకు కవిరేణ్యు భావంబుఁ బరికించి, తెలియుఁడయ్య! యాంధ్రదేశ్యులార!

ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రి.

(సంపు. ౧౮ సం. ౨ శేషము.)

నడపవలసిన దేవతా స్తోత్రాదికపద్యములును గృతిపతివంశావతారప
రచియింపఁజేసి కృతిపొందెను. ఈనారసింహాపురాణమునందలి యాశ్వాసాంత
గద్యము లన్నియు నీగ్రంథము హరిభట్టుకృత మనియే నొడువుచున్నవి. ఇం
దలిగద్యములకును హరిభట్టారకుని యితరగ్రంథములయందలి గద్యములకును
గొంచె మైనను భేదము కాన్పించుట లేదు. సంస్కృతనారసింహపురాణమునఁ
బూర్వభాగము చదలువాడ యెఱ్ఱన్న* మొదట నాంధ్రీకరింపఁగా, నిఖిలవిద్యా
చతురాస్యుండును రాజమాన్యుఁడును, గవిరాజనుతుఁడును, ధీయుతుఁడు నగు
నీతండ్రి హరిభ ట్టిప్పు డుత్తరభాగము నాంధ్రభాషయందు వచనకావ్యము
(గద్యపద్యాత్మకమైన ప్రబంధము) గా రచించెను గావున నీ వాప్రబంధమును
నాపేర నంకితముఁ గావింపవలయు నని రంగప్రధాని కోరఁగా రాఘవమనీషి
యట్లుచేయుట కేమి యభ్యంతర ముండును? ఉండదు వచనకావ్య మనఁగా
గద్యపద్యాత్మకమైన ప్రబంధ మనుట కాధారము హరిభట్టుకృత మగువరాహ
పురాణమున నీక్రిందివచనమునఁ గన్పట్టుచున్నది. "పురాతనకవీశ్వరానుసరణం
బును గుకవినిరాకరణంబునుం జేసి శబ్దార్థభావరసాలంకారబంధంబుగా నొక్క
ప్రబంధం బాంధ్రభాషాభవ్యం బగువచనకావ్యంబుగా రచియింపం బూనిన
సమయంబున" అను నీ వచనము గలవరాహపురాణము గద్యపద్యాత్మకమే కాని
కేవల వచనకావ్యము కాదు. దీనింబట్టి చూడఁగా వచనకావ్యమన్న గద్యపద్యా
త్మకకావ్య మని హరిభట్టుకాలమున వ్యవహృతిలో నున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది.
ఇందలి కవిత్వమునకును హరిభట్టుకృతము లగువరాహపురాణాదులయందలి
కవిత్వమునకును సర్వజనవేద్యము లయిన పోలికలుఁ గూడఁ బెక్కులు గలవు.
ఆయీకారణములచే నీగ్రంథము నిస్సంశయముగ హరిభట్టకృతమే యని స్పష్ట
మగుచున్నను, గించిద్భ్రాంతిజనకము లైనకారణాభాసములచే స్థూలదృష్టికి
రాఘవమనీషికృత మని భ్రాంతిపాడము నే మో యని (అనవసర మైనను)
ఇంతవఱకు వ్రాయవలసివచ్చినది.

ఏతద్గ్రంథకర్త యగుహరిభట్టు యజుర్వేదివైదికబ్రాహ్మణుఁడు.

---

*ఈతఁడే కవిత్రయమునందలి యెఱ్ఱాప్రెగ్గడ యనియు శంభుదాసుని యింటిపేరు చదలువాడవా రనియు నామిత్రు లొకరు చెప్పిరి. చదలువాడ మల్లయకవికృతమగు విప్రనారాయణచరిత్ర మీవిషయమునకుఁ బ్రబలప్రమాణముగా నున్నది.

మ. అనువృత ప్రాయువిశేషకావ్యరచనాహంభావవాగ్గ్రామణీ
రమణీమూర్తివి; వేదశాస్త్రవివిధగ్రంథార్థనిర్ణీతి; వే
కముఖబ్రహ్మవు; యాజుషప్రకటశాఖాధర్మధుర్యుండ; వ
ర్యమతేజుండవు రాఘవార్యహరిభట్టా! సత్కవిగ్రామణీ!

అనువరాహపురాణపద్యము పై విషయమును దెలుపుచున్నది. మఱియు నితనిగ్రంథములయందలి యాశ్వాసాంతగద్యములం బట్టి యీతఁడు భారద్వాజసగోత్రుండును రాఘవమనీషిపుత్రుఁడును, హనుమదుపాసకుఁడును, అష్టఘంటావధానపరమేశ్వరబిరుదాంకితుఁడు నైయున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఆశ్వాసాంతగద్యములవలననే కాక వరాహపురాణమునందలి

గీ. అష్టఘంటావధానవిశిష్టబిరుద, నీవు రచియింపఁదలఁచిన నిరుపమార్థ
రమ్యమగు నీవరాహపురాణకావ్య, మంకితము సేయు నాపేర నంచితముగ.

అనుపద్యమును బట్టియు నీతనికి (అష్టఘంటావధాన) బిరుద మున్నట్లు విశద మగుచున్నది. ఇది యెవ్వరిచే నీయఁబడినదో తెలియదు. ఇతఁడు తనచే రచియింపఁబడిన వరాహపురాణమున:—

సీ. వరుణదిగ్వీథి నేపురమునఁ బ్రవహించెఁ బావనసలిలసంపన్న పెన్న
దీపించె నేపురి గోపికామానసాస్పదస్ఫూర్తి చెన్నగోపాలమూర్తి
భాసిల్లె నేపీటఁ బ్రహ్లాదభక్తివిస్ఫూర్తి కొండనృసింహశార్ఙ్గపాణి
యేపట్టణంబునఁ జూపట్టె హితపద్మహేళి వీరేశబాలేందుమౌళి
చతురచతురంగబలరత్నసౌధయూథ, సాలగోపురతోరణ సకలవర్ణ
పౌరవారాంగనాజనప్రముఖవస్తు, మేదురం బట్టికంబముమెట్టుపురము.

అని కంబముమెట్టును వర్ణించియుండుటచే నాకంబముమెట్టయే యీతని నివాసస్థల మయియుండునేమో యని తోఁచుచున్నది. మఱియు మత్స్యపురాణమునందలి:—

శా. భారద్వాజసగోత్రసంభవుఁడ నాపస్తంబుఁడన్ దిమ్మమాం
బారాఘవ్వరగర్భసంభవుఁడ రామత్స్యోసురానేకజ
న్మారూఢాధికపుణ్యలబ్ధ హరినామాంకాప్తసత్పుత్రుఁడన్
శ్రీరామానుజపాదపద్మయుగళీచింతాసమాయుక్తుఁడన్

అను పద్యమువలన నీకవి యాపస్తంబసూత్రుఁడును, రామమనీషికిని దిమ్మాంబకును బుత్రుఁడును, వైష్ణవమతాసక్తుఁడు నైనట్లు తెలియుచున్నది. ఇతఁడు మొదట వరాహపురాణమును రచియించి కంబముమెట్టు కరణమగు

కొలిపాక యెఱ్ఱన్నకుఁ గృతియిచ్చి యట్లు నరకృతి యిచ్చుటచేఁ గలిగినదోష మును బరిహరించుకొనుతలంపుతోఁ దరువాత మత్స్యపురాణమును రచించి శ్రీరంగనాథున కర్పించినట్లు మత్స్యపురాణమునందలి యీక్రిందిపద్యమువలన నూహింపఁబడుచున్నది.

సీ. ఆయురారోగ్యనిత్యైశ్వర్యములు గల్గి విభవంబుతో ధాత్రి వెలయుకొఱకు
ధనమునకై నరాధములఁ సన్నుతిసేయఁ బొడమిన పాపముల్ చెడుటకొఱకు
హృదయంబు లక్ష్మీశపదపంకజములందు నిశ్చలవృత్తితో నిలుచుకొఱకు
శౌరపమ్ములు వాసి రయమున వైకుంఠసదనంబునకు వేడ్కఁ జనెడుకొఱకుఁ
బరమవైష్ణవజనులెల్లఁ బ్రస్తుతింప, మత్కృతంబయి హరికథామాన్యమగుచు
నుత్తమంబగు విష్ణుధర్మోత్తరంబు, రంగనాథునకర్పింతు రాణమెఱసి.

ఇంతకుమున్ను లభించిన యెఱ్ఱనకృతము లగుమత్స్యవరాహపురాణ ములయం దీకవికాలమును నిర్ణయించుటకుఁ దగినయాధారము లేవియు లభిం చినవి కావు. కావుననే మ రా. రా. కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు తమయాంధ్రకవులచరిత్రమునందు "కవికాలమును నిర్ణయించుట కీపుస్తకములు రెంటిలోను నాకాధారము లేవియుఁ గానరాలేదు - - - నిరుష్టమని చెప్పఁ దగిన గ్రంథరచనను బట్టియు శైలిని బట్టియుఁ జూడఁగా నీపుస్తకములు చిరకా లముక్రిందటనే రచియింపఁబడిన వైనట్టు తోఁచుచున్నది - - - అప్పకవి యీ గ్రంథములనుండి లక్ష్యములఁ జేకొనకపోవుటచేత నీకవి యాతనికిఁ దరువాత నున్నాఁడేమో యని యూహ కలుగుచున్నది. కాఁబట్టి తగిన యాధారములు దొరకునఱకును మన మిప్పటి కీ కవికాలము క్రీస్తుశకము ౧౬౭౦-న సంవత్సర ప్రాంత మని భావింతము. తెలియనివిషయముల నూహించి పెంచివ్రాయుట కంటె కవికృతగ్రంథములనుండి కొన్నిపద్యముల నుదాహరించి యింతటితో విరమించుట యుక్తము - - -" అని వ్రాసియున్నారు. తరువాత మఱికొంత కాలమునకు మేమీకవిమత్స్యపురాణమును మాకవితాపత్రికయందుఁ బ్రకటిం చియుంటిమి. అప్పటికిని మాకీతనికాలనిర్ణయ మొనరించుటకు మార్గమేమియును దొరకకుండుటం జేసి యాగ్రంథపీఠికయందు "ఈతనికాల మింకను జరిత్రకారు లచే సరిగా నిర్ణయింపఁబడలేదు; కాని యపూర్వమగు గ్రంథోపక్రమమును బట్టి చూడ నీతఁడు మిక్కిలి ప్రాచీనుఁడైనట్లు తోఁచుచున్నది." అనివ్రాసి యుంటిమి. ఇప్పుడాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిచే విశేషవ్యయప్రయాసములతో సంపాదింపఁబడి ప్రచురింపఁబడిన యీనారసింహపురాణమునందుఁ గాశకుశావ

లంబనన్యాయమున నించుమించుగాఁ గవికాలమును నిర్ణయించుటకుఁ దగిన యాధారములు చూపట్టుచున్నవి. ఎట్లనిన:—ఏతద్గ్రంథకృతిభర్త యగుప్రోలుగంటి రంగప్రధాని నందెల చినయోబభూపాలుని దండనాథుఁ డైనట్లు లీగ్రంథమునఁ గృతిపతిప్రస్తావమున రాఘవమనీషి చే నీక్రిందిపద్యములయందుఁ జెప్పఁబడియున్నది.

సీ. తనమండలాగ్ర ముద్దండారిమండల భూధరంబులకు దంభోళిగాఁగఁ
దనకృపారసము బాంధవసేవకాశ్రితోద్యానసీమకు వసంతంబుగాఁగఁ
దనచక్కఁదనము కాంతామనశ్చంద్రకాంతములకుఁ జంద్రికోదయముగాఁగఁ
దననీతివర్తన ధారుణీజనచాతకంబుల కభ్రాగమంబుగాఁగఁ
వెలసె నేరాజు సముదగ్రబలసమగ్ర, కమఠకర్మఠభుజపీఠగమితధరణి
యతఁడు నందెలనరసింగయాంతరంగ, తామరసహేళి చినయోబదానశాలి.

శా. ఆరాజన్యశిఖావతంసచతురాశాంతావనీచక్రభృ
ద్ధారంధర్యుఁడు శత్రునిర్మథనవిద్యాశాలి లీలావతీ
మారాకారుఁడు ప్రోలుగంటి నరసామాత్యాత్మజుం డార్యర
క్షారంభుం డగురంగమంత్రి యొకనాఁ డాత్మీయగేహంబునన్.

మఱియుఁ బ్రథమాశ్వాసము ౨౧ వ పద్యమున:—

సీ. - - - - - - - -

నందేలచినయోబనాథహృద్వీణకు రంగుమీఱినతంత్రి రంగమంత్రి.

అని యు నున్నది. ఈ నందెల చినయోబనృపాలుఁ డారెవీటి బుక్కరాజు వంశములోని వాఁడైనట్లు పింగళి సూరనార్యుని కళాపూర్ణోదయకృతిపతి వంశావతారపద్యములవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఆరెవీటి బుక్కరాజునకు బెద్దభార్య యగునబ్బలదేవియందు సింగరయ్య, రామవిభుఁడు, అహోబలుఁడు నని ముగ్గురు పుత్రులు పుట్టిరి. వారిలోఁ బెద్దవాఁ డగుసింగరయ్యకు నరసింగరాజు, నారయ్య, తిమ్మయ్య, యని ముగ్గురుకొడుకులు. ఆ ముగ్గురలోను నరసింగరాజునకు సింగరయ్య, నారయ్య, కుమారోబళుఁడు, వరదరాజు, రఘుపతి, యనునైదుగురు కుమారులు గలిగిరి. అందు సింగరయ్యకు నరసింహరాజు, రఘుపతి, ఓబరాజు, ననిముగ్గురు కొమాళ్లు. వారిలో నరసింహరాజు కొడుకు ఆవళిచినోబళుఁడు. ఇతఁడే యీామననారసింహపురాణకృతిభర్త యగుప్రోలుగంటి రంగన్న ప్రభువు. ఈతని పినతాతలు నలుగురలో నారయ్యకుమారుఁడు నరసింగయ్య. ఈ నరసింగయ్య కొడుకు కృష్ణమరాజు. ఈతఁడే కళాపూర్ణో

దయమును గృతిపొందిన నంద్యాల కృష్ణమరాజు. కనుక నీకృష్ణమరాజునకు ఆవళి చినోబళుఁడు పెదతాతమనుమఁ డన్నమాట. మఱియు నీ నంద్యాలవంశమున నింకొక చిన్నయహోబళుఁడును, గుమారోబళుఁడును, చిన్నయోబళుఁడును, ఓబయ్యయు, ఓబళరాజును, పెద్ద-ఉద్దండ-కనగిరి-శబ్దపూర్వకౌబళులును గనుపట్టుచున్నారు; కాని, నామసామ్యముచేతను బితృనామముం బట్టియు నావళిచినోబళుఁడే ప్రోలుగంటి రంగన్న ప్రభు వైనట్లు నిర్ధారింపవలసి యున్నది. చూడుఁడు!

ఈ గ్రంథమునందే ప్రథమాశ్వాసాంతపద్యములయందు:—

క. హావళిచినయోబళవసు, ధావల్లభ మంత్రివర్య! ధైర్యాహార్యా!
ధీవిభవతోషితార్యా! పావననేత్రాబ్జయుగకృపారసధుర్యా!

అనియును దృతీయాశ్వాసాంతపద్యములయందు:—

ఉ. హావళిచిన్నయోబళధరాధిపశేఖరసైన్యపాల! నానావిధ ....

అనియు విస్పష్టము చేయఁబడినది. ఈయావళిచినోబళుని గుఱించి పింగళి సూరనార్యుఁడు కళాపూర్ణోదయకృత్యాదియం దిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు.

క. అనారసింహవిభుఁ డస, మానగుణుఁడు రఘుపతికిసమానరుఁడు యశ
శ్శ్రీనిధియహోబళాఖ్యధ, రానాథుఁడు సకలగుణవిరాజితుఁ డయ్యెన్.

క. ఆముమ్మురిలోనగ్రజుఁ, డైమించు నృసింహునకుఁ దదంగనయగు శ్రీ
రామాంబకు నుదయించె ను, హామతి యావళిచినోబళాఖ్యుఁడు వెలయన్.

ఉ. దేవవిభుండు భోగమునఁ దీవ్రమయూఖుఁ డఖండచండ తే
జోవిభవంబునం; దపనసూనుఁ డనూనవితీర్ణిపెంపునన్
దైవతమేదినీధరము ధైర్యమహత్త్వమునం దలంపఁగా
నావళిచిన్నయోబమనుజాధిపముఖ్యుఁడు రాజమాత్రుఁడే?

ఈపద్యములకును నీనారసింహపురాణములోని పైయాశ్వాసాంతపద్యములకును నామవిషయమున విసంవాదలేశ మేనియు లేకుండుటచేఁ బ్రోలుగంటి రంగప్రధానికిఁ బ్రభు వైన యావళి చినయోబభూపాలుఁ డితఁడే యని తెల్లమగుచున్నది. కళాపూర్ణోదయకృతిభర్త యగు నంద్యాల కృష్ణరాజువలెనే యీ యావళిచినయోబభూపాలుఁడును ఆరెవీటి బుక్కరాజున కాఱవతరమువాఁ డగుటచే మ రా. రా. కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారి లెక్క ప్రకారము క్రీ. శ. ౧౪౭౩-వ సంవత్సరము మొదలుకొని క్రీ. శ. ౧౪౮౧-వ సంవత్సరమువఱకు రాజ్యము చేసిన బుక్కరాజునకుఁ దరువాత వచ్చిన యతనిసంతతి

వారు నలుగురు నొక్కొక్క రిరువదిసంవత్సరము లుండి రనుకొన్న పక్షమునఁ జినయోబనృపాలుఁడును గృష్ణరాజుకాలమున ననఁగా క్రీ. శ. ౧౫౬౦-వ సంవత్సరప్రాంతమున నున్నవాఁడగును. అతనిదండనాయకుఁడగు రంగప్రధానియు నతని కీగ్రంథమును గృతియిచ్చిన రాఘవమనీషియు నించుమించుగ నాకాలము వారే యగుదురు. ఈ రాఘవమనీషి పసివాఁడై యుండఁగా హరిభట్టీగ్రంథమును రచించి యెవ్వరికి నంకితముసేయకుండ మృతినొందినవాఁ డనుకొన్న యెడలఁ దండ్రియనంతరము రాఘవమనీషి పెరిఁగి పెద్దవాఁడై రంగప్రధాని కీగ్రంథమును గృతియిచ్చునప్పటికి నత్యధమ మిరువది సత్సరములైనఁ బట్టును. కావున నాయిరువదివత్సరములును రాఘవమనీషికాల మనుకొనుచున్న ౧౫౬౦ లోనుండి తీసివైచినచో హరిభట్టు నిర్యాణకాలము రమారమి క్రీ. శ. ౧౫౪౦-వ సంవత్సరప్రాంతమై యుండును. ఈతఁడు కొంచె మెచ్చు తగ్గుగా నేఁబదిసంవత్సరములు జీవించియుండునని భావించినచో నీతనిజీవితకాల మించుమించుగా క్రీ. శ. ౧౪౭౦-వ సంవత్సరము మొదలు క్రీ. శ. ౧౫౪౦-వ సంవత్సరప్రాంతమువఱకు నని యేర్పడుచున్నది. ఇది యిట్లుండఁగా నీకృతిభర్తయగు రంగప్రధానికి ముత్తాత యగుతిప్పన్న ప్రౌఢదేవరాయని దండాధీశ్వరుఁడైన ట్లీగ్రంథము నందలి:—

క. ఆమునిమణికులజలనిధి, సోమునిక్రైవడిజనించె సురుచిరవిభవో
  ద్దాముఁడు సమధికసమర, స్థేముఁడఁ బ్రోలుగంటి తిప్పనధాత్రిన్.

శా. అనుంత్రీంద్రుఁడు ప్రౌఢరాయనృపదండాధీశసంపత్కళా
  సాంద్రిస్విలసిల్లి మల్లినుమభాస్వత్కీర్తివిస్ఫూర్తి ను
  ద్దామాసాధ్యమహోమహత్త్వమున సంధాయుక్తి దోశ్శక్తి వా
  చామాధుర్యమునం బురావిభులతోఁ జర్చించు వర్చస్వియై.

అనుపద్యములవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ప్రౌఢదేవరాయలు క్రీ. శ. ౧౪౨౨-వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౪౪౭-వ సంవత్సరమువఱకును రాజ్యము చేసినవాఁడు కనుక నాకాలమున నున్నప్రోలుగంటి తిప్పన్నకు మూఁడవ తరమువాఁ డగురంగన్న (తరమున కిరువది సంవత్సరముల వంతునఁ బెంచిన యెడల) క్రీ. శ. ౧౫౦౭-వ సంవత్సరప్రాంతమున నున్నవాఁ డగును. మొదటి లెక్కకు నీలెక్కకును సుమా రేఁబదిసంవత్సరములు భేద మున్నను మొత్తము మీఁదఁ బ్రోలుగంటి రంగప్రధాని క్రీ. శ. ౧౬-వ శతాబ్ద్యాది నున్నవాఁడగును గనుక నతనికి ముందున్న హరిభట్టు ౧౫-వ శతాబ్దియం దుత్తరభాగమున

నున్నవాఁ డగుటకు సందేహముండదు. అట్లగుచో నీకవి శ్రీకృష్ణదేవరాయల రాజ్యారంభ కాలమునకు ముందే యల్లసాని పెద్దనామాత్యునికంటెఁ గొంచెము పూర్వుఁడు గానో సమకాలమువాఁడు గానో యుండి—యాధునిక కవుల కాది యందుఁ జేర్పఁబడుటకు బదులుగా—మధ్యకవుల కాదినో పూర్వకవులకుఁ గడ పటనో చేర్పఁదగినవాఁ డగును. అంతియే కాని శ్రీవీరేశలింగము పంతులు గారు వ్రాసినట్లు, అప్పకవి యీతనిగ్రంథములనుండి లక్ష్యములను జేకొనక పోయినంతమాత్రమున నీకవి యతనికిఁ దరువాతివాఁ డేమో యని యూహించుట యుక్తము గాదు. అప్పకవిచే నుదాహృతములు గాని ప్రాచీనాంధ్రగ్రంథము లెన్ని లేవు? అవి యన్నియు నప్పకవికంటె నర్వాచీను లగుకవులచే రచి యింపఁబడి యుండునని భావింపవచ్చునా? అంతకంటె—ఈతఁడు రచించిన గ్రంథము లన్నియుఁ బురాణాంధ్రీకరణము లేయై యుండుటం బట్టియు మత్స్య పురాణమున నీతఁ డొనర్చిన యపూర్వగ్రంథోపక్రమము బట్టియుఁ బ్రబంధ కాలమునకుఁ బూర్వుఁ డని యూహించుట యుక్తమేమో?

ప్రస్తుత మీకవికాలనిర్ణయ మింతకంటె సరిగా నొనర్చుటకుఁ దగిన ప్రబలాధారములు నాకుఁ గనుపట్టకున్నవి. ఇంతకు ముం దీమాత్రమైన నాధారముఁ గానరాని యీతని జీవితకాలనిర్ణయమున కిప్పు డీయాధారమైన దొరకి నందుకు సంతసింపవలసినదే. ఇప్పు డీ నేఁజూపిన నిర్ణయాంశము గూడ నెంత వఱకు సరియైనదో చరిత్రపరిశోధనములందభినివేశముగల పెద్దలు పరిశీలింప వలసియుందురు; గావున నాభారము వారిపై వైచి యీనారసింహపురాణము నందలి కవిత్వముంగూర్చి యొకించుక వ్రాసి ముగించుచున్నాఁడను. హరిభట్టు గ్రంథము లిప్పటికి నాల్గు లభించినవి. ఇవిగాక యాతఁడింక నేవైనగ్రంథములు రచియించి యుండెనేమో తెలియదు. లభించినగ్రంథములు (1) వరాహ పురాణము, (2) మత్స్యపురాణము, (3) భాగవతషష్ఠైకాదశద్వాదశస్కంధ ములు, (4) ఈ నారసింహపురాణము. వీనిలో నేగ్రంథ మెన్నదో సరిగా నిర్ణయింపఁ జాలము కాని మత్స్యపురాణమునందలి:—సీ.......... ధనమునకై నరాధముల సన్నుతిసేయఁ బొడమినపాపముల్ చెడుటకొఱకు.......... అను దానింబట్టి, నరకృతి యీయఁబడిన వరాహపురాణము, మత్స్యపురాణము కంటె ముందు రచియింపఁబడెనేమో యని తోఁచుచున్నది. ఈ నారసింహపురా ణమునందు:—సీ. వినురాఘవమనీషి! హనుమత్కృపావరలబ్ధకవిత్వవిలాస మహిమఁ దనరి యేకాదశద్వాదశస్కంధముల్ దెలిఁగించె మీతండ్రి ధీయు

తుండు హరిభట్టు*..........అనిఁ చెప్పఁబడియుండుటచే నీగ్రంథము కంటె

*హరిభట్టు భాగవతమున షష్ఠస్కంధముఁగూడ నాంధ్రీకరించియున్నాఁడు. అది మా పీఠికాపురమునందలి యాంధ్రపరిశోధకమహామండలియం దుండఁగా నేను జూచితిని. ఈపద్యమున దాని ప్రసక్తి యేల చేయఁబడలేదో తెలియదు. అప్పటి కీస్కంధ మాంధ్రీకరింపఁబడి యుండకపోవునా? అట్లయిన మఱి యెప్పుడు తెలుఁగుసేయఁబడి యుండును? ఈషష్ఠస్కంధకృత్యాదిపద్యముల యందుఁ గూడ నీతనికాలనిర్ణయాదుల కనుకూలించు విషయములు లభించినవి గావు. అందు:—

శా. శ్రీనీలాచలనాథు నంచితదయాసింధుణ్ జగన్నాయకుణ్
నానావైభవసన్నుతుణ్ మునిజనానందాలయుణ్ సర్వదే
వానీకా (మల?) మౌళిరత్నరుచిదివ్యాంఘ్రిద్వయీశోభితు
న్నానాస్త్రప్రభవాశ్రయుణ్ హరిని సంశోభింతు నెల్లప్పుడుణ్

మ. గురుకావ్యాదినిలింపసంఘములు వైకుంఠంబుతో సాటిగా
బురణింపం బురుషోత్తమాహ్వయమహాపుణ్యస్థలంబందు సా
గరతీరంబున నీలశైలశిఖరాగ్రంబందు వేంచేసి యు
న్నరమాకాంతుని భక్తవత్సలు జగన్నాథుం బ్రశంసించెదణ్.

మ. కర (క్రమ?) మొప్పణ్ ముసలాయుధుండును సుభద్రాదేవియుం బార్శ్వ భా
గమునం బ్రేమయొనర్ప రత్నమకుటగ్రైవేయహారాంగద
ప్రముఖానేకవిభూ - - - - - - తై బ్రహ్మేంద్రగౌరీశ్వరా
ద్యమరుల్ గొల్వ సుఖోపవిష్టుఁడగు నీలాద్రీశ్వరుం గొల్చెదణ్.

చ. ఎడపక విష్ణుసం బొగడ నెన్నఁడు నొల్లక దుర్మదంబునం
గడుపుకకై నరాధములఁ గావ్యముఖంబుల సన్నుతింపఁగా
బొడమిన పాపజాలముల బొట్టణఁగం బొలియించు ముక్తిఁ బొం
దెదుకొఱకై రచింతుఁ గృతి నీలగిరీంద్రున కర్పితంబుగణ్.

శా. ప్రస్కంధామరరాజ్యరక్షకుని భూభారాపహర్తణ్ మహే
శస్కందాభినుతప్రభావుఁ గనులాసంక్రాంతరాజన్యహో
రస్కుణ్ విష్ణుఁ దలంచి భాగవతపౌరాణీయమైనట్టి ష
ష్ఠస్కంధంబుఁ దెనుంగుఁజేసెదను గృష్ణప్రీతిగా వేడ్కతోణ్.

క. కృతినాథుఁడు నీలాచల, పతియఁట శుకయోగి వదనభాషితమగు త
త్కృతి భాగవతం బఁట యిది, మతిఁదలఁపఁగ నింతకన్న మాన్యము గలదే.

వ. ఇవ్విధంబున సకలదేవతానాయకుండై యింద్రద్యుమ్నసరోవరతీరంబున నీలగిరినిలయుం డైన జగన్నాథదేవునకు ననంతంబులైన సాష్టాంగదండప్రణామంబులు సమర్పించి తత్పాద పద్మంబులు మదీయమనఃపద్మంబునం గీలుకొల్పి తదర్పితంబుగా షష్ఠస్కంధంబు మఱి గోచరించుకొలఁదిని దెనిఁగించెద.

గీ. పరుసమునకు నినుము బంగారమును నొక్క, విధమ రైనయట్లు వీక్షసేయ
శ్వపచుఁడైన విప్రవరుఁడైన శ్రీవిష్ణు, భక్తి నొక్కసమము పరిచరింప.

ముందుగా భాగవతస్కంధము లాంధ్రీకరించినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. వరాహ పురాణమత్స్యపురాణము లంతకుఁ బూర్వమే రచింపఁబడియున్నయెడల వాని ప్రస్తావ మిం దేల చేయఁబడ లే దని యొకశంక పొడమును. పోనిండు. భాగవతస్కంధములకు ను నారసింహపురాణమునకు ను బరముందే వరాహమత్స్య పురాణములు విరచింపఁబడిన వనుకొంద మన్నచో నాగ్రంథములు రచియించు నంతకాలమువఱకు నీనారసింహపురాణము కవిచే నెవ్వరిపేర నంకితము చేయఁబడక మిగిలియుండి యిట్లేల కవిపుత్త్రునిచేఁ గృతియీయఁబడు నని సంశయింప వలసివచ్చును. ఇట్లు సంశయాస్పద మగు నేతద్గ్రంథరచనాక్రమమును గూర్చి విశేషతర్కము లొనరింపవలసిన పనిలేదు. కాని గ్రంథకర్తచే నెవ్వరికి నంకితము చేయఁబడక మిగిలియున్న దగుటచేతను, నీకవిచేతనే రచియింపఁబడిన యితరగ్రంథములయందలి కవిత్వముకంటె నిందలికవిత్వము కొంత ప్రౌఢముగాఁ గాన్పించుచుండుటచేతను నీనారసింహపురాణ మీకవిగ్రంథము లన్నిటిలోను గడపటి దని సంభావించుకొని సంశయవిచ్ఛేదకమైన సందర్భాంతరము సమకూరువఱకును సంతోషింపవచ్చును.

భారతభాగవతరామాయణాదులవలెనే యిదియును గథాసందర్భమున సంస్కృతమూలము ననుసరించి యథేష్టముగాఁ దెలుఁగుసేయఁబడినట్లు కనుపట్టుచున్నది. కాని యెంతవఱకు మూలానుగుణముగా నున్నదో చూచి వివరించుటకు నాకుఁ దగిన యవకాశము చిక్కినది కాదు. ఇందలికథ యెఱ్ఱాప్రెగ్గడ నారసింహపురాణమునందలి కథ కుత్తరభాగమని తోఁచుచున్నది.

ఈ గ్రంథమునందలి కవిత్వము నిరర్గళమైన ధారగలదై ద్రాక్షాపాకమునఁ బడి చక్కఁగా నుండును.

చ. అలఘుభుజాబలప్రథితు లాశరపుంగవు లుగ్రసాధనం
బుల నరకేసరిం బొదువఁ బూనిన యంతనె తన్నృసింహుచూ
పుల యెఱమంటలం జిమిడిపోయిరి జీర్ణములైరి జీవముల్
తొలఁగిలి తూలి రోటఱిరి తొట్రిలి వ్రాలిరి కూలి రందఱున్ ప్ర॥ఆ॥౧౭౭.

క. సురవరమౌళివిరాజిత, సురుచిరరత్నప్రభాభిశోభితపాదాం
బురుహద్వయాతినిర్మల, నిరుపమగుణసన్నివేశ నీలాద్రీశా!

వ. అవధరింపుము.

అను నీపద్యగద్యములతో గ్రంథోపక్రమము సేయఁబడి:—'ఇది శ్రీహనుమత్కటాక్షలబ్ధ వరప్రసాద సహజసారస్వత చంద్రనామాంకరామవిద్వన్మణికుమా రాష్టఘంటావధాన హరిభట్టారకప్రణీతంబైన" ఇత్యాదిగద్యముతో షష్ఠస్కంధము పరిసమాప్తి చేయఁబడి యున్నది.

క. ఎదిరినపగ మిాలోపల, ముదిరినయది లేదు లోకములు గూఁకలిడన్
గదనము సేయఁగఁ దగునే, మదనజనక మదనదమన! మానుఁడు గినుకల్.
ప్ర॥ ఆ॥ ౨౦౫

సీ. సమరాభిముఖులైన యమరవీరులగిట్టి యనిమొనఁ దుత్తుమురాడవలదె
దర్పితదండయాత్రా భేరిభాంకార ఝుంకారముల మిన్ను చఱవవలదె
యుత్పలదళముల యొప్పునఁ బైకొను నరిశిలీముఖముల నాఁపవలదె
తుంగమాతంగశతాంగతురంగాంగ శకలకోటులనేలఁ జమరవలదె
కలవె యొకనిఁ గొలిచి గర్వవిహీనుఁడై, యూడిగములు సేయుచున్న పతికి
ధూర్తవిజయలబ్ధి కీర్తిప్రతాపంబు,లసురసుతున కిట్టు లడఁగ దగునె? ద్వి. ఆ. ౫౭

ఉ. పక్షికులేంద్రవాహనుని బల్విడిఁదోలఁగరాదొ - - - - - - ద్వి. ఆ. ౬౪

శా. అన్నా! యన్నబుఁదమ్ములైనమిము మున్నాక్షేపముల్ పల్కినే
నిన్నాళ్లెలితి మూఁడులోకములు - - - - - - - త్రి. ఆ. ౯౧

మ. తపముల్ సేయుచు వ్రస్సిక్రుస్సి విసినాంతర్వాసులై. - - - - త్రి. ఆ. ౯౫

క. గర్వించియశోవా మ్యు, త్యుర్వా యని దివిజబలమహోగ్రాకృతివై
గీర్వాణవిమతజలనిధి, పర్వశశిమొలిలువనయ్యె పాకధ్వంసీ. - - - చ. ఆ. ౨౬

క. జలధిపతిబలపరాక్రమ, ములు జలలిపులఁగనొనర్చి ముచ్చెరువుజలం
బులు ద్రావించిన నీయు, జ్జ్వలవిక్రమ ముగ్రతరము శత్రుధ్వంసీ! పం. ఆ. ౩౬

గ్రంథవిస్తరభీతిచే స్థాలీపులాకన్యాయముగ నీపద్యము లెత్తి చూపఁబడినవి. కాని కవిత్వమంతయు నిట్లే మృదుమధురముగనుండును.

ఈగ్రంథమునం దచటనచట నంత్యానుప్రాసాది శబ్దాలంకారములుగల పద్యము లుండుటం బట్టియుఁ గొన్నిపోలికలంబట్టియుఁ జూడ గ్రంథకర్తకు బమ్మెర పోతనామాత్యుని కవిత్వమునందు మిక్కిలి యాదరమున్నట్లు తెలియవచ్చుచుండును. ఈయాదరమే యేతత్కవిని భాగవతస్కంధములు రచింపఁ బ్రోత్సహించె నేమో?

మ. శరభేంద్రుండు మనంబులోఁదలఁచె రక్షస్సైనికాభీలముం
జిరవైరోద్ధతభాస్కరోద్భవశిరచ్ఛేదక్రియామూలముం
బురవప్రావళిభూరిమేఘవిలయప్రోద్ధూతవాతూలముం
వరఘంటాజనితాతిదీర్ఘనినదవ్యాలోలముం శూలముం - - - ఆ. ౧. ౧౮౯

ఉ. విక్రమసత్త్వసంయుతుఁడు వీరనృసింహుఁడు లోఁదలంచె ని
ర్వక్రపరాక్రమక్రమధురంధరసాహసికత్వవిభ్రమో

పక్రముమీానధామగృహపాలనిజధ్వజనీమహోపుర
శ్చక్రము నిర్గళజ్జ్వలనశోషితనక్రమము నాత్మచక్రముల్. -- ఆ. ౧. ౧౯౨

క. కదనంబున నాఱెక్కలు-.

సీ. వలమానదహనకీలల నీను నెమ్మోము ములికితోఁడాపంక కలికితోఁడ ఆ. ౧. ౯౮

సీ. హృదయంబు లక్ష్మీశపదపద్మములయంద వినుకులు హరికథల్ వినుటయంద.

క. వచ్చినచోటికిఁ గ్రమ్మఱె, వచ్చుం బూఁదోఁటనూచి వచ్చుఁ బ్రియముతో
నెచ్చెలుల నడుగునడుగుల, మచ్చమురయునొఱలుఁ దెరలుమలఁగుంగలఁగున్
ఆ ౩-౧౧౩.

శా. అన్నా! వెన్నునినమ్మఁగా వలదు మాయానాట్యకేళీరతుం
డన్నారాయణుఁ డాదితేయులకు రంధ్రాన్వేషసంపాది యై
యిన్నీసంపద లన్నియుం గిలిబితానిచ్చు న్నిజంబీవు సం
పన్నప్రౌఢి సహించి యేమఱకుమీా ప్రత్యర్థికృత్యంబులన్. ఆ. ౪ - ౧౬౯.

యతిప్రాసపాదపూరణాదులకై వచ్చిపడు వ్యర్థపదము లీగ్రంథమున విశేషముగాఁ గానఁబడవు. శైలి సర్వత్ర మనోజ్ఞముగా నున్నది; కాని యందందుఁ గొన్ని విరుద్ధప్రయోగములు గనుపట్టు చున్నవి.

క. ఏమియపరాధమొదవెం, దామరవిరిమనుమనందుఁ దత్కథసర్వం ఆ. ౧-౬౦.

సీ. - - - - - - - - - - - - -
మఱియు నీవొనర్చమానుషక్రమములు, లెక్కసేయువారు లేరునిజము
ఆ. ౧ - ౨౨౪.

సీ. - - - - - - - - - - - - -
ఏ సమయము చూచినా సదాశివమిత్రగోచరగ్రంథార్థసూచనంబు
ఆ. ౨ - ౧౪.

గీ. ఆహిరణ్యకశిపు నందు నీమామిడి, క్రింది సోమరెట్లు బొందియెత్తె - -
ఆ. ౨ - ౫౯.

క. భావించి కల్పతరువుల, రావించిట్లనియె - - - - - ఆ. ౩ - ౫౫.

క. మొకమడఁచినఁగానఁగలే, కొకవస్తువు నిట్టి దనఁగ నోడిరి లోకుల్
శకలితహరిహయమణికో, రకములలోనణఁగిరనఁగ రాత్రిటివేళన్ ౩-౧౭౪.

చ. హరికిని నీకు నేమిపని యాయన నన్నుఁ గేనెఱుంగుదున్
హరిని - - - - - - - - - - - ఆ. ౪. ౧౮

గీ. కర్మనిర్ముక్తుఁడై చెంచుగబ్బిగుబ్బ, లాని కతమునఁ బాతిత్యలీనుఁడయ్యె౫.౧౭౧

దండకము. వంచనాచుంచురత్వంబున న్నీపదాంభోజముల్.

ఇట్టివి మఱియుఁ గొన్ని గలవు. ఇవి యెట్లు దొరలెనో కాని కవియజ్ఞత చేఁ బ్రయోగింపఁబడినవని చెప్పసాహసింపఁదగదు. మొత్తముమీఁదఁ గవిత్వము నిర్దుష్టమని యే చెప్పవచ్చును. మఱియు నిందు యతిప్రాసములయందు గురు లఘు రేఫభేదముపాటించినట్లు కనఁబడదు. ఇందలి పద్యగద్యములు చాలభా గము సంస్కృతపదభూయిష్ఠములై యున్నవి. కొన్నిచోట్లఁ దేటతెలుఁగుమాట లతో నలరారు వాటములగు పద్యములును గలవు. అందందు రూఢిపదములకు మాఱుగఁ బర్యాయపదములు ప్రయోగింపఁబడియుండుటచేఁ బద్యపఠనోత్తర కాలార్థావబోధమున కవి యించుక ప్రతిబంధముఁ గలుగఁ జేయుచుండును. అయిన నది యొక గొప్పలోపముగాఁ బరిగణింపఁ జనదు. ఈగ్రంథము పెక్కు తెఱఁగులఁ జాలఁ బ్రశస్తమైన దని యే తుదకుఁ జెప్పవలసినమాట. తినఁబోవు వారికి రుచులు సెప్ప నేల యను తలంపుతోడను, ఆయాసందర్భములయం దింతకు మున్నుదాహృతములైన పద్యములే చాలు ననునాశయముతోడను గవితా రీతిని దెలుపుటకై మరలఁ బ్రత్యేకముగాఁ గొన్నిపద్యము లెత్తి వ్రాయలేదు. పాఠకమహాశయు లీగ్రంథమును సాంతముగఁ జదివి యిందలికవితారసము నా స్వాదించి యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారి పరిశ్రమము ఫలవంత మొనర్చుట యుభయతారకము. గ్రంథవిస్తృతి యేల?

కవితావిలాసము.
పీఠికాపురము.

ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రి.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు.

(చతుర్దశవార్షిక సభావృత్తాంతము)

ఆ 1926-వ సంవత్సరము ఫిబ్రవరి 6-7 తేదుల (శనివారము, ఆదివారము) యందు ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తుయొక్క చతుర్దశవార్షికసభ, కాకినాడ అన్నదానసమాజభవనములో జరగినది. ఆ సభకు సుప్రసిద్ధులగు మ.శ్రీ. చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగా రగ్రాసనాధిపత్యమును వహించిరి. ఆహ్వానసంఘమునకు దివాన్ బహదరు కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయఁడుగా రధ్యక్షులు, మ॥శ్రీ॥ కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారును, మ॥శ్రీ॥ శ్రీకాకోళపు వేంకటరావుగారు గార్యదర్శులు.

సభ్యులు

మ-రా-రా-శ్రీ, వేమూరి రామకృష్ణారావుగారు, ఎం, ఏ. ప్రిన్సిపాల్, పిఠాపురము రాజాగారి కళాశాల, కాకినాడ.

,, గోడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు, ఎం. ఏ. పిఠాపురము రాజాగారి కాలేజి, కాకినాడ.

,, ఆదిపూఁడి సోమనాథరావుగారు, చెన్నపురము.

,, గూడూరి రామచంద్రరావుగారు, ఎం. ఏ. గుడివాడ.

,, చిట్టావ్ఝూరి వరదరాజులుగారు, బి.ఏ., బి.ఎల్. సబుజడ్జి, కాకినాడ.

,, త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావు దొరగారు, సిద్ధాంతము, గంజాము జిల్లా.

,, మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారు, బి. ఏ. ఛత్రపురము.

,, మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు, విజయనగరము.

,, కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు, ఎం. ఏ. ,,

,, కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు, విశాఖపట్టణము.

,, గొబ్బూరి వేంకటానందరాఘవరావుగారు, బి. ఏ. ఎలమంచిలి.

,, అయ్యంకి వేంకటరమణయ్యగారు, బెజవాడ.

,, జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, బి.ఏ. బి.ఎల్. ముక్తేశ్వరము.

,, చర్ల నారాయణశాస్త్రిగారు, కాకరపట్టు.

మ-రా-రా-శ్రీ, పెనుమత్స సత్యనారాయణరాజుగారు, తణుకు.

,, తాడూరి లక్ష్మీనరసింహారావుగారు. రాజమహేంద్రవరము.

,, బోడపాటి సత్యనారాయణగారు, ,,

,, అళక్కి వేంకటరామయ్యగారు, పిద్దాపురము.

,, కేశవరపు కామరాజుగారు, బి ఏ. ,,

,, సెలపాక సూర్యప్రకాశరావుగారు, ,,

,, దేవులపల్లి నరసింహశాస్త్రిగారు, మండపేట.

,, పారుపూడి చలమయ్యశాస్త్రిగారు, మాగాము.

,, అనంతపంతుల రామలింగస్వామిగారు, చామర్లకోట.

,, నడకుదుటి వీరరాజుగారు, పిఠాపురము.

,, వంకాయలపాటి బంగారురాజుగారు, ,,

,, శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు, ,,

,, పి. రంగబ్రహ్మారావు నాయఁడుగారు, ,,

,, శ్రీరావు వేంకరావుగారు, ,,

,, కొత్త వేంకటరాజుగారు, ,,

,, దేవులపల్లి వేంకటరామయ్యగారు, బి.ఏ. ,,

,, నండూరి రంగాచారిగారు, ఎం. ఏ. ,,

,, పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారు, ,,

,, పొక్కులూరి లక్ష్మీనారాయణగారు, అన్నవరము.

,, చెలికాని సూర్యరావుగారు, చిత్రాడ.

,, మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు, రాజమహేంద్రవరము.

,, చిలకూరి నారాయణరావుగారు, ఎం. ఏ. ,,

,, రా. సా. గిడుగు వేంకటరామమూర్తిపంతులుగారు బి. ఏ. పర్లాకిమిడి.

,, మంత్రిప్రెగడ నరసింహారావుగారు, కాకినాడ.

,, దుగ్గిరాల వేంకటసూర్యప్రకాశరావుగారు, బి. ఏ. కాకినాడ.

,, చేవలి రామసోమయాజులుగారు, బి.ఏ., బి.ఎల్. ,,

,, దర్భా వెంకయ్యగారు, బి. ఏ. ,,

,, దర్భా వేంకటశివరామరానుగారు, బి.ఏ., బి.ఎల్. ,,

,, ఎల్లాజోస్యుల కామేశ్వరరావుగారు, బి. ఏ. ,,

మ-రా-రా శ్రీ, వాజపేయయాజుల భావనారాయణగారు, బి.ఏ., బి.ఎల్. కాకినాడ.
,, లక్కరాజు సుబ్బరావుగారు, బి.ఏ., బి.ఎల్. కాకినాడ.
,, దివాన్ బహద్దరు. దురిసేటి శేషగిరిరావుపంతులుగారు బి.ఏ., బి.ఎల్. కాకినాడ.
,, గోగులపాటి వీరేశలింగముపంతులుగారు, బి. ఏ. కాకినాడ.
,, కంభముపాటి సోమనాథరావుగారు, ,,
,, ఉప్పులూరి సీతారామయ్యగారు, బి.ఏ., బి.ఎల్. కాకినాడ.
,, రావుబహద్దరు పైడా వెంకటచలపతిగారు, ,,
,, కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు, ,,
,, మోచెర్ల హనుమంతరావుగారు, ,,
,, వేటూరి కృష్ణబ్రహ్మముగారు, బి. ఏ. ,,
,, కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం.ఏ., బి.ఎల్. ,,

మఱియు ననేక లుద్యోగులు, వర్తకులు, న్యాయవాదులు సభనలంకరించిరి.

సభకు రాఁజాలమైతిమని పలువురు మహాశయులు వ్రాసిన తంత్రీవార్తలు జాబులుఁ జదువఁబడినవి.

మొదటినాఁడు, కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు సరస్వతీప్రార్థనము గావించినపిమ్మట ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షులు స్వాగతోపన్యాసముం జదివిరి. అగ్రాసనాధిపతిగారు తమగంభీరోపన్యాసముం గావించిరి. కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు గ్రంథవిమర్శనపద్ధతిం గూర్చి వ్యాసముం జదివిరి, విజయనగరమునుండి వచ్చిన కోరాడ రామకృష్ణయ్య ఎం. ఏ. గారు భాషావిషయక మగునొకవ్యాసముం జదివిరి. కడపనుండి జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు పంపిన భాషాసేవ తత్ఫలము అనువ్యాసము చదివింపఁబడినది.

రెండవనాఁ డుదయము మొదలు మధ్యాహ్నము మూఁడుగంటలవఱకు కార్యనిర్వాహకసభ జరగినది. పిమ్మట త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావు దొరగారు మాతృభాషాసందేశమను పద్యములం జదివి సభ్యుల నానందపఱచిరి. ఆంధ్రభాషోత్పత్తి దానిపురాతనత్వమును గూర్చి కేశవరపు కామరాజుగా రుదాహరణపూర్వకముగా నుపన్యసించిరి. తాడూరిలక్ష్మీనరసింహారావుగారి తిక్కసోమయాజి యుద్యోగపర్వముం గూర్చినవ్యాసము, వారు సభకు వచ్చి

నను అనారోగ్యముగానుండుటచే వేఱొకరిచేఁ జదివించిరి. శతావధాని ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు పంపిన "యాంధ్రవాణీసమాశ్వాసనము" అను పద్యములు చదివింపఁబడినవి. సోమంచి సూర్యనారాయణశర్మగారు "పెద్దనార్యుని కవిత్వములోని మెఱుగులు" అనువ్యాసముం జదివిరి. బ్ర. శ్రీ. మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రిచయనులుగారి మహాభారతకథాతత్త్వనిర్ణయ మనువ్యాసము గొంత భాగముచదివింపఁబడినది. పిమ్మట తల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావుగారు కొన్ని యీశ్వరాంకితములు భాషావిషయములు నగుపద్యములం జదివిరి. అనంతరము సభాధ్యక్షులు రెండుదినముల చర్యపైఁ గొంతయభిప్రాయముం దెలిపి యుపసంహారోపన్యాసముచే సభాసదుల నానందపరవశులం జేసిరి. రాఁబోవు సభ హైదరాబాదున కాహ్వానము చేయవలసిన దనియుఁ దాము రాఁజాలక పోయితి మనియు హైదరాబాదునుండి మ.శ్రీ.తణికెళ్ల వీరభద్రుఁడుగారు తమపేర వ్రాసినయుత్తరమును మ.శ్రీ.రాపానుగంటిలక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు చదివిరి. కాని పరిషత్కార్యస్థానమును గాకినాడకు మార్చుట మొదలగుకొన్ని మార్పులు గలుగుచున్నందున రాఁబోవుసభయుఁ గాకినాడలోనే జరపి చక్కనియేర్పాటులు చేసికొన్న పిమ్మట హైదరాబాదువారి యాహ్వానము సంగీకరింపవచ్చునని కార్యనిర్వాహకులకుఁ దోఁచినందున రాఁబోవుసభయుఁ గాకినాడలోనే జరపుటకు నిశ్చయింపఁబడినది.

సభలోని తీర్మానములు నుపన్యాసాదులును బరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటింపబడును.

మహాభారతకథాతత్త్వనిర్ణయము.

శంకరం శంకరాచార్యం కేశవం బాదరాయణమ్ ।
సూత్రభాష్యకృతౌ వందే భగవంతౌ పునః పునః ॥

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక రుధిరోద్గారిసం॥రము ఆశ్వయుజపుష్యమాసములసంచికలో మహాభారతచరిత్ర మనునొకవ్యాసము ప్రచురింపఁబడినది. దానిం జదివితిని. ఆవ్యాసము వ్రాసినవారు మహాభారతమును సమగ్రముగాఁ జదివి విషయపరిశోధనము చేసినందు కెంతయు సంతసించుచున్నవాఁడను వారి విమర్శనశక్తియు ఆశ్చర్యకరము. శ్రీమదప్పయదీక్షితులును శ్రీమధ్వాచార్యులును మహాభారతతాత్పర్యనిర్ణయము చేసిరి కాని వారు శివవిష్ణుపారమ్యప్రతిపాదనమాత్రముతో విరమించిరి. ఈవిమర్శకులు పురాతనాధునాతనపండితాభిప్రాయములకు విరుద్ధముగా పాండవులు దుష్టులనియు వ్యాసుఁడు మోసగాఁడనియు శ్రీకృష్ణుఁడంతకంటె మోసగాఁడనియు దుర్యోధనాదులు సధర్ములనియు కుంతిద్రౌపదీసత్యవతుల చరితము దూషితమనియు నింక నేమేమో వ్రాసిరి. వీరివ్యాసము సత్యాసత్యములఁ గమనించుటకై నేనును మహాభారతము పరిశీలించితిని. వీరివ్యాసము చాలభాగము సత్యదూరమని నానమ్మకము. ఈసంగతి నించుకవిమర్శించి వ్రాసెదను. నిష్పక్షపాతచిత్తులు స్థాలీపులాకన్యాయముచే నిజము గ్రహింతురుగాత.

విమర్శనీయాంశములు.

1. మహాభారతరచనాకాల మెద్ది?
2. మహాభారతము కవిత్రయకృతమా? వ్యాసమాత్రకృతమా?
3. సత్యవతీకుంతీద్రౌపదులు పతివ్రతలుగాఁ బరిగణింపఁదగినవారా? కారా?
4. పరస్పరవిరుద్ధముగాఁ గాన్పించు కర్ణోత్పత్తికథకు సమన్వయ మెట్లు?
5. శ్రీకృష్ణుఁడు పూతనాదిరాక్షసులను సంహరించెననుకథ కల్పనాకథయేనా? లేక దానియందు నిజము కలదా?
6. భీముని దుర్యోధనాదులు గంగలోఁ ద్రోయఁగా నాతఁడు సర్పరాజగు వాసుకిచేత నమృతరసపానము చేయింపఁబడెనా? లేక నాగులను పేరుగల యొకజాతి మనుష్యులచేత నే రక్షింపఁబడెనా?
7. అరణ్యపర్వమున రావణుని రాముఁడును కుంభకర్ణుని లక్ష్మణుఁడును వధించినట్టు వర్ణింపబడినది. దీనికి సమన్వయ మెట్లు?

ఇవి గాక యీగావిమర్శకులు గనఁబఱిచిన ప్రశ్నలు 15.

1. దుర్యోధనాదులకు పాండవులపైఁ గోపము కలుగుటకుఁ బ్రథమ కారణ మెద్ది?
2. పాండవులజన్మవృత్తాంతము నాఁటివారి కిష్ట మైనస్థితిలోనిదేనా?
3. పాండవపక్షముగాఁ బనిచేయు భీష్మద్రోణకృపాదులకు దుర్యోధనునిపైఁ గ్రోధకారణము పాండవుల నాతఁడు విరోధించుటచేత నేనా?
4. భీష్మాదులు కేవల మర్థసంబంధముచేతనే దుర్యోధనుని కూడిగము చేయునంతటి స్వార్థపరులా?
5. కేవలము నర్థముచేతనే యూడిగమునఁ గొనఁబడినవార లైనచో ధర్మరా జింద్రప్రస్థపురమున రాజ్యముచేసిన 23 సం॥ములలో వారేల ధర్మజుకడ నుండలేదు? దుర్యోధనుఁ డిచ్చినంత వేతనము ధర్మరాజీయలేఁడా?
6. యుద్ధకాలమునందు భీష్మద్రోణకృపశల్యాదిప్రవర్తనము యుక్తముగా నున్నదా?
7. అభిమన్యువధ కాక సౌప్తికవధ విడిచి మహాయుద్ధమునందు దుర్యోధనుఁ డన్యాయముగా నెవ్వరిఁ జంపించెను? దుర్యోధనుఁ డే మన్యాయములఁ జేసెను?
8. భీష్మభగదత్త భూరిశ్రవశ్శ్రుతాయు సైంధవద్రోణ దుశ్శాసన దుర్యోధన కర్ణులవధలలోఁ బాండవులప్రవర్తన మెట్టిది? వీరులకు యుక్తమగురీతిఁ బ్రవర్తించిరా?
9. ఘటోత్కచవధకు కృష్ణుఁ డిష్టపడుట యుక్తమా?
10. శ్రీకృష్ణునితనయులుగాని సాత్యకితప్ప యాతనిసంబంధులుగాని పాండవులకుఁ దోడు రాకుండుటకుఁ గారణమేమి?
11. ధర్మజసుయోధనులకు సమానజ్ఞాతులును బాహ్లీకదేశమును స్వతంత్రముగా నేలుచుండినవారలు నగు బాహ్లీకసోమదత్తభూరిశ్రవస్సులు ధర్మజునిపక్షమునకు రాకపోవుటకుఁ గారణమేమి?
12. ధర్మజునిపినతల్లికుమారు లగువిందానువిందులు కౌరవపక్షముగా నేల వచ్చిరి? ప్రకృతివిరుద్ధముగా జన్మించినవారలలో నెందఱు దుర్యోధనుపక్షమున యుక్తముగాఁ బోరాడిరి? యెందఱయుక్తముగాఁ బోరాడిరి? అట్టివారు యుక్తముగా నెందఱు పాండవులపక్షమునఁ బోరాడిరి?
13. కుంతీగాంధారులప్రవర్తన మెట్టిది? ద్రౌపదీప్రవర్తన మెట్టిది?

14. ధృతరాష్ట్రుఁడు తనకుమారుల కపార్థములు కలుగుదుర్యోధన దుశ్శాసన దుర్ధర్షణ దుర్ముఖ దుర్మద వికటానన బహ్వాశి కుండాశ్యాది నామముల నుంచియుండునా?

15: యుద్ధానంతరమున దుర్యోధనసంబంధులను పాండవులెట్లుచూచిరి?

వీనినిర్ణయమువలన పాండవధార్తరాష్ట్రశ్రీకృష్ణాదులసాధుత్వములు నిర్ణయింపఁబడును.

దీనికింతటికిఁ బ్రస్తుతమున నీవ్యాసము వ్రాసినవారలు కూడ మహాభారత మని వ్యవహరింపఁబడిన యష్టాదశపర్వపరిమితగ్రంథము ప్రమాణ మని యంగీకరింపక తీరదు. అటు లంగీకరింపనియెడల కుంతీద్రౌపదులచారిత్రము మంచిది కా దనియు వ్యాసుఁడు మొదలగువారలు మోసగాండ్రనియు వారు నిరూపించుట సంభవింపదు. ఆశ్రమవాసాదిపర్వములలోని గాథలను వారు కూడ నుదహరించి యున్నారు. మహాభారతమును సమగ్రముగాఁ బ్రమాణ మని మన ముభయుల నంగీకరింపవలసివచ్చినపుడు కొన్ని ప్రక్షిప్తము లని వారనుట యుక్తముకాదు. వారు ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణాదిగాథలు ప్రక్షిప్తము లనినయెడల దుర్యోధనోరుభంగసమయపుష్పవృష్ట్యాదికము బలరామకృతదుర్యోధనాభినందనాదికము చెప్పెడిగాథలు ప్రక్షిప్తము లని మే మేల యనఁగూడదు? కనుక ఆవాదము యుక్తముకాదు. భారతచరిత్రము నిర్ణయింపఁదలఁచినవారందఱును సమగ్ర మగుమహాభారతము ప్రమాణ మని యంగీకరింపక తీరదు.

1. భారతరచనాకాలము.

క్రీస్తుపుట్టుటకుఁ బూర్వము 1485-వ సం॥ ప్రాంతమున భారతయుద్ధము జరిగె నని వీరితలంపు. మే మది యంగీకరింపఁజాలము. శ్రీకృష్ణుఁ డేదినమున భూలోకమునుండి వైకుంఠమునకు వెడలెనో ఆదినమే కలియుగారంభ మని శ్రీభాగవతము ఏకాదశస్కంధమునఁగలదు. భారతయుద్ధానంతర మిరువదియాఱు సం॥లకు శ్రీకృష్ణనిర్యాణము జరిగినట్టు భారతము ఆశ్రమవాసపర్వమున వర్ణింపఁబడినది. ధృతరాష్ట్రాదులకు భారతయుద్ధమృతవీరులను వ్యాసమహర్షి తపఃప్రభావముచేఁ జూపింపఁగా మాతండ్రియగుపరీక్షిన్నరేంద్రుని జూపింపు మని జనమేజయుఁడు వైశంపాయనుని వేఁడెను. అపుడు వైశంపాయనప్రార్థనచే వ్యాసమహర్షి జనమేజయునకు పరీక్షిన్నరేంద్రాదులఁ జూపించినట్లు ఆశ్రమవాసపర్వమందుఁ జెప్పఁబడియున్నది. ఆశ్రమవాసపర్వ॥ అధ్యా ౩౫.

శ్లో॥ మమాపి వరదో వ్యాసో దర్శయే త్పితరం యది। తద్రూపవేషవయసం శ్రద్దధ్యాం సర్వమేవ తే॥ ప్రియం మే స్యా త్కృతార్థశ్చ స్యామహం కృతనిశ్చయః। ప్రసాదాదృషిముఖ్యస్య మమ కామస్సమృధ్యతామ్॥ సౌతిరువాచ॥ ఇత్యుక్తవచనే

తస్మిన్నృపే వ్యాసః ప్రతాపవాన్ । ప్రసాద మకరోద్ధీమా నానయచ్చ పరీక్షితమ్॥ తతస్తద్రూపవయస మాగతం నృపతిం దివః । శ్రీమంతం పితరం రాజా దదర్శ జనమేజయః ॥ వ్యాసమహర్షి మృతుఁడగు మా తండ్రిని నాకుఁ జూపించిన యెడల వ్యాసమహర్షి భారతమృతవీరులను జూపించినమాట నమ్మెద నని వైశంపాయ మునితో జనమేజయుఁ డనియెను. అప్పుడు వ్యాసమహర్షి ప్రసన్నుఁడై జనమేజయునకు పరీక్షిన్నరేంద్రాదులఁ గనఁబఱిచెననిదీనియర్థము. శ్రీకృష్ణనిర్యాణమే కలియుగారంభము. శ్లో॥ యదా ముకుందో భగవా నిమాం మహీం జహౌ స్వతన్వా శ్రవణీయ సత్కథః, తదా హ రేవా ప్రతిబుద్ధచేతసా మభద్రహేతుః కలి రన్వవర్తత॥ మహానుభావుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడు భూలోకము నెప్పుడు వదలెనో అప్పుడే కలియుగము ప్రవేశించిన దని చెప్పెడి యీభాగవతశ్లోక మిందుకుఁ బ్రమాణము. కలియుగారంభము పంచసహస్రాధిక మని జ్యోతిషికసంప్రతిపన్నము. కాలనిర్ణయమునకు జ్యోతిశ్శాస్త్రమే ప్రబలప్రమాణము. కలియుగారంభానంతరము సుమారు నూఱు సంవత్సరముల ప్రాంతమున వ్యాసమహర్షి మహాభారతమును రచియించియుండును. ధృతరాష్ట్రాదులకు జనకుఁడగు వ్యాసమహర్షి జనమేజయుని నాఁటికిఁ గలఁడా యని శంకింప నవసరముండదు. శ్లో॥ అశ్వత్థామా బలిర్వ్యాసో హనుమాంశ్చ విభీషణః । కృపః పరశురామశ్చ సప్తైతే చిరజీవినః॥ అను పురాణవచనప్రకారము, వ్యాసమహర్షి చిరజీవి గనుక నాఁటికే గాక నేఁటికిఁ గూడఁ గలఁడు. శ్రీశంకరులకును విద్యారణ్యులకును దిక్కనసోమయాజులకుఁ గూడఁ గాశిలో దర్శనమిచ్చిన ట్లాఖ్యాయికలు కలవు. వానిని నిష్కారణముగ నప్రమాణము లనుటకు వలనుపడదు. యోగశాస్త్రమునఁ జిరజీవన సాధనము లగు యోగములు కలవు. మహాయోగియగు వ్యాసమహర్షికిఁ జిరజీవన మాశ్చర్యకరము కాదు. ఇతిహాసపురాణప్రవక్తలు తమచరితమును భవిష్యచ్చరితమును గూడఁ బ్రథమపురుషప్రయోగములతోడను భూతకాలికక్రియలతోడను వ్రాయుట సంప్రదాయసిద్ధము. శ్లో॥ తపస్స్వాధ్యాయనిరతం తపస్వీ వాగ్విదాం వరమ్ । నారదం పరిపప్రచ్ఛ వాల్మీకిర్మునిపుంగవమ్॥ అని వాల్మీకి మహర్షియే తనవృత్తాంతమును ప్రథమపురుషప్రయోగములతోఁ జెప్పెను. భవిష్యద్రామకథను భూతకాలికక్రియలతోఁ జెప్పెను. ఈసంగతి జగద్విదితము. ఈ శ్లోకము ప్రక్షిప్త మనఁజెల్లదు. ఇది గాయత్రీప్రథమాక్షరఘటిత మనియుఁ జతుర్వింశతిసహస్రగ్రంథాంతర్గత మనియు సకలవిద్వజ్జనసంప్రతిపన్నము. కించిదూనపంచసహస్రవర్షపరిమితకాలమున మహాభారతము రచింపఁబడినట్లు శ్లో॥ తేషు జాతేషు వృద్ధేషు గతేషు పరమాం గతిమ్ । అబ్రవీ ద్భారతం లోకే మానుషే ఽస్మి న్మహాఋషిః॥ ఇత్యాదిశ్లోకములవలన స్పష్ట మగుచున్నది. సప్త

ర్షిసుండలములోని పశ్చిమనక్షత్రములు రెండును అశ్విన్యాదినక్షత్రములకు సరిగా నొక్కొకశతవత్సరము లుండు నని యు ఆనక్షత్రములు మఖానక్షత్రసముముగా యుండఁగా పరీక్షిత్పరిపాలనము జరిగె ననియు శ్రీభాగవతమునను విష్ణుపురాణమునను జెప్పఁబడినది. దానినిబట్టి చూచినను భారతరచనాకాలము కించిదూనపంచసహస్రసంవత్సరప్రాంతమై యుండును. క్రీస్తునకుఁ బూర్వము పదునాలుగుశతాబ్దముల ప్రాంతమున భారతయుద్ధము జరిగె ననువాదము ప్రపంచము పుట్టి నాలుగువేలసంవత్సరములకు మించ లే దనెడి క్రైస్తవులసిద్ధాంతము వంటిది. దానిని మనము విశ్వసించుటకు వలనుపడదు.

2. భారతము వ్యాసవైశంపాయనసూతకృత మని వీరివాదము.

దానిని మే మంగీకరింపఁజాలము.

మహాభారతము ఆఖ్యాయికారహితము 24000 ఇరువదినాలుగువేలు. ఆఖ్యాయికాసహితమై మనుష్యలోకవ్యాప్త మగుమహాభారతము లక్షపరిమితము జయము, భారతము, మహాభారతము అనునవి పర్యాయపదములు. జనమేజయునకు వైశంపాయనునకుఁ జెప్పినట్లును సూతుఁడు శౌనకాదులకుఁ జెప్పినట్లును వ్యాసమహర్షియే స్వరచితగ్రంథమునఁ జెప్పియున్నాఁడు. మహాభారతము ఆదిపర్వము మొదలు స్వర్గారోహణపర్వమువఱకును శ్లో॥ నారాయణం నమస్కృత్య నరంచైవ నరోత్తమమ్। దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం తతో జయ ముదీరయేత్ ॥ అను శ్లోకము ప్రతిపర్వాదియందును ఘటితమై యున్నది, గాన గ్రంథమంతయు జయసంజ్ఞ మనుట యుక్తము పర్వాంతమునందు "శ్రీమన్మహాభారతే శతసాహస్ర్యాం సంహితాయాం వైయాసిక్యాం" అని యుండుటం బట్టి శతసహస్రపరిమితగ్రంథము వ్యాసమహర్షిప్రణీత మని నమ్మఁదగియున్నది. ఆదిపర్వ॥ అధ్యా. ౧. శ్లో॥ చతుర్వింశతిసాహస్రీం చక్రే భారతసంహితామ్। ఉపాఖ్యానై ర్వినా తావ ద్భారతం ప్రోచ్యతే బుధైః। షష్టిం శతసహస్రాణి చకార్యాన్యాం ససంహితామ్। త్రింశచ్ఛతసహస్రంచ దేవలోకే ప్రతిష్ఠితమ్। పిత్ర్యేపంచదశప్రోక్తం గంధర్వేషు చతుర్దశ। ఏకం శతసహస్రంతు మానుషేషు ప్రతిష్ఠితమ్॥ ఉపాఖ్యానములను విడిచినయెడల భారత మిరువదినాలుగువేలగ్రంథ మనియు నిదిగాక యుపాఖ్యానసహిత మఱువదిలక్షలగ్రంథమును వ్యాసమహర్షియే రచియించె ననియు నందు ముప్పదిలక్షలు దేవలోకములోఁ బ్రచారమందు న్నదనియుఁ బితృలోకమందుఁ బదియేనులక్షలును గంధర్వలోకమందుఁ బదునాలుగులక్షలును మనుష్యలోకమున నొకలక్షగ్రంథమును ప్రచారములో నున్నదని వీనియర్థము. దీనినిబట్టి చూడఁగాఁ బ్రకృతమందుఁ గనఁబడుచున్న అష్టాదశపర్వపరిమితమగుమహాభారతము వ్యాసకృత మనియే స్పష్ట

ముగుచున్నది. ఆదిపర్వ॥ అధ్యా. ౧. శ్లో॥ విస్తీర్యైతన్మహజ్ఞాన మృషిస్సంక్షిప్య చాబ్రవీత్ । యిష్టంహి విదుషాం లోకే సమాసవ్యాసధారణమ్ ॥ సంక్షేపముగాఁ జెప్పిన చతుర్వింశతిసహస్రగ్రంథమును విస్తృతముగు లక్షగ్రంథమును గూడ వ్యాసమహర్షియే చెప్పె నని దీనియర్థము దీనిఁబట్టి కొంతగ్రంథమును సూతవైశంపాయనాదికృతముగా ననుట యుక్తము కాదు. శ్లో॥ మన్వాది భారతం కేచి దాస్తీకాది తథాపరే । తథోపరిచరాం దన్యే విప్రా స్సమ్యగధీయతే ॥ భారతమును మన్వాదిగాఁ గొందఱును, ఆస్తీకచరితము మొదలుకొందఱును, ఉపరిచరవసుచరిత్రము మొదలు కొందఱును అధ్యయనము తమతమశక్త్యనుసారము చేయుదురని యర్థముకాని యాఖ్యానము లన్నియు భిన్నకర్తృకము లని యర్థము కాదు. ముద్రణయంత్రములు లేనికాలమున లేఖకులుకొందఱు కొన్నియుపాఖ్యానముల వదలి శక్తికొలఁది వ్రాసికొనియుందురు శ్రద్ధాళువులు యథామాతృకముగా వ్రాసికొనియుందురు. అంతమాత్రముచేఁ బ్రామాణికులగుప్రాచీనులు తాము కొన్నికథలను భారతములోఁ దూర్చిరని వ్రాయుట యన్యాయము అసత్యభీతి యిప్పటివారికంటెఁ బ్రాచీనుల కధిక మనుటకు సందియింపవా రుండరు.

3. కుంతీద్రౌపదీసత్యవతులవిషయము.

వసుదేవునితండ్రి యగుశూరునకు పృథ యనుకన్య గలదు. ఆకన్యను తండ్రి తనమేనత్తకుమారుఁడును సంతానరహితుఁడు నగు కుంతిభోజున కాయన యడుగఁగాఁ బుత్త్రికగా నిచ్చెను. ఆమె బాల్యయౌవనసంధిని, తమయింట సంవత్సరము నివసించిన దుర్వాసునకు మనఃప్రీతికరముగా సేవచేసెను. ఆ మహర్షి యామెసేవకు సంతోషించి నీవు చేసినసేవకు నేను సంతోషించితిని మనుష్యులకు దుర్లభము లగువరముల నడుగు మిచ్చెద ననియెను. అంతట కుంతి, అరణ్యపర్వ॥ అధ్యా. 304. శ్లో॥ కృతాని మమ సర్వాణి యస్యా మే వేదవిత్తమ । త్వం ప్రసన్నః పితా చైవ కృతం విప్రవరైర్మమ ॥ వేదవిదుఁడ వగునీవును నాతండ్రియు నేను దమకుఁ జేసినసేవకు సంతోషించితిరి. నాకిదియే చాలును. నాకువరములతోఁ బనిలేదనియెను. అప్పుడు దుర్వాసుఁడు శ్లో॥ యది నేచ్ఛసి మత్త స్త్వం వరం భద్రే శుచిస్మితే । ఇమం మంత్రం గృహాణ త్వమాహ్వానాయ దివౌకసామ్ । యం యం దేవం త్వమేతేన మంత్రేణావాహయిష్యసి । తేన తేన వశే భద్రే స్థాతవ్యం తే భవిష్యతి ॥ అకామో వా సకామో వా నసమేష్యతి తేవశమ్ । విబుధో మంత్రసంశాన్తో భవే ద్భృత్య ఇవాత్మనః ॥ నీకు వరమవసరము లేనియెడల నేను మంత్రము నిచ్చెద గ్రహింపుము. ఆమంత్రముతో నేదేవుని బిలిచినను ఆయన నీకు భృత్యునివలె వశుఁ డగు నని పలికెను.

శ్లో॥ నశశాక ద్వితీయం సా ప్రత్యాఖ్యాతు మనిందితా । తంవై ద్విజాతిప్రవరం తదా శాపభయా/న్నృప ॥ శపించు ననుభయముచే నీమంత్రముతో నాకుఁ బనిలే దని కుంతి యనలేక పోయెను. అపు డాయన మంత్రము నుపదేశించెను. అనంతరము బాల్యచాపలముచే నామె సూర్యుని బిలువఁగా సూర్యుఁడు మానవరూపముతో సాక్షాత్కరించెను. సూర్యుఁడు కుంతిని నాతోఁ గలియు మని కోరఁగా నేను గన్యను బితృపరతంత్రురాలను, మంత్రపరీక్షార్థము నిన్నుఁ బిలిచితిని, నాయపరాధము క్షమించి వెళ్లుమని వేఁడెను. అంతట నాసూర్యుఁడు నీకుఁగన్యాత్వభంగము లేనట్లు వరమొసంగెద. నీ వంగీకరింపవేని నిన్నును నీకుపదేశ మొసంగిన గురువును శపించెద ననియెను. అప్పు డామె భయపడి యియ్యకొనెను. కర్ణుఁడు జన్మించెను. కన్యాత్వభంగము లేకుండునట్లు సూర్యుఁడు వరమొసంగెను. ఆదిపర్వ॥ అధ్యా. ౧౧౧. శ్లో॥ తత్రవీర స్సుసుభవ త్సర్వశస్త్రభృతాంవరః । ఆముక్తకవచశ్శ్రీమా న్దేవగర్భశ్రియాన్వితః ॥ ప్రాదాచ్చ తస్యై కన్యాత్వం పునస్స పరమద్యుతిః। దత్వాచ తపతాం శ్రేష్ఠో దివమాచక్రమే తతః॥ ఈశ్లోకములలో సహజకవచకుండలములు గలకర్ణుఁడు కలిగె ననియు కుంతికిఁ గన్యాత్వవర మీయఁబడె ననియుఁ జెప్పఁబడినది. తత్కాలమున సద్యోగర్భమునఁ గలిగె ననుపద మీశ్లోకములలో లేదు. కాని స్థూలదృష్టితోఁ జూచిన యెడల నటులే తోఁచును. ఐనను, అరణ్యపర్వ॥ శ్లో॥ ధారయామాస సుశ్రోణీ నచైనాం బుబుధేజనః॥ తతః కాలేనసాకన్యా సుషువే వరవర్ణినీ॥ ఇత్యాది స్ఫుటవచనములం బట్టి దశమమాసముననే కర్ణుం గనియె నని నిర్ణయింపవలసి యున్నది. ఇట్టిపరస్పరవిరోధములు ప్రమాణ మగుగ్రంథమునఁ గనిపించినప్పుడు నిస్సందిగ్ధవచనముచే సందిగ్ధవచనమును నిర్ణయించుట మీమాంసాశాస్త్రసిద్ధము. దేవతాప్రసాదమున కన్యాత్వము నందిన కుంతి స్వయంవరమున పాండురాజును వరించెను. పాండుమహారాజు కొంతకాలమునకు మృగశాపముచే స్త్రీసంగవిముఖుఁ డాయెను. అప్పుడు పాండురాజు విరక్తుఁడై నేను సన్న్యసించెదను. మీరు హస్తినపురమునకు వెళ్లుఁ డని కుంతీమాద్రులతో ననియెను. అప్పు డాపతివ్రతామతల్లికలు నీవు వానప్రస్థుఁడవై యుండుము. మేము కామసుఖముల నొల్లము. నీసేవఁ జేయుచుందుము. అట్లు నీ వంగీకరింపవేని మే మిరువుర మిప్పుడే ప్రాణత్యాగము చేసెద మని చెప్పిరి. ఆదిపర్వ॥ అధ్యా. ౧౩౯. శ్లో॥ ప్రణిధా యేంద్రియగ్రామం భర్తృలోకపరాయణే। త్యక్త్వా కామసుఖేహ్యావాం తప్స్యావో విపులంతపః॥ యదిచావాం మహాప్రాజ్ఞ త్యక్ష్యసిత్వం విశాంపతే। అద్యైవావాం ప్రహాస్యావో జీవితం నాత్రసంశయః॥ ఈశ్లోకము లీయర్థమును జెప్పును. కామసుఖముల విడనాడి భర్తతోఁ గూడ నరణ్య

వాసత్రసులకోర్చిన కుంతీమాద్రులు రాజ్యసుఖము వదలి భర్తతో నరణ్యవాస మున కేగినసీతాదేవికంటెఁ దక్కువపతివ్రత లనుట భావ్యముకాదు. అనంతరము పాండురాజు తనకు మృగశాపమువలన సంతానజననార్హత లేనందున, ఓకుంతీ! నీవు నాయాజ్ఞచేఁ బ్రాహ్మణునివలన సంతానముఁ గనుమని యాజ్ఞయిచ్చెను. ఆదిపర్వ॥ అధ్యా. ౧౨౦. శ్లో॥ తథా త్వమపి కల్యాణి బ్రాహ్మణా త్తపసాధి కాత్ । మన్నియోగా ద్యతశ్రోణి ముపత్యోత్పాదనం ప్రతి ॥ అనుశ్లోక మీయర్థ మును జెప్పెను. అపుడు కుంతి శ్లో॥ న మా మర్హసి ధర్మజ్ఞ వక్తు మేనం కథం చన । ధర్మపత్నీ మభిరతాం త్వయి రాజీవలోచనే॥ సర్వధర్మముల గుఱుతెఱింగిన నీవు నీయం దనురక్తిగల ధర్మపత్నిని గూర్చి యిట్టికార్యము విధించుట యుక్తము కా దని యామె నిషేధించెను. అపుడు శ్లో॥ భర్తా భార్యాం రాజపుత్రి ధర్మ్యం వాఽధర్మ్యమేవ వా। యద్బ్రూయా త్తత్తథాకార్య మితి వేదవిదో విదుః॥ విశేషతః పుత్రగృద్ధీ హీనః ప్రజననా దహం। యథాహ మనవద్యాంగి పుత్రదర్శనలాలసః। తథారక్తాంగుళియుతః పద్మపత్రనిభ శ్శుభే। ప్రసాదార్థం మయా తేయం శిరస్యభ్యుద్య తోంజలిః॥ మన్నియోగా త్సుకేశాంతే ద్విజాతే స్తపసాధి కాత్ । పుత్రా న్గుణసమాయుక్తా నుత్పాదయితు మర్హసి ॥ భర్త భార్యను గూర్చి ధర్మ్యమైనను అధర్మ్యమైనను ఎట్టికార్యమును విధించినను ఆకార్యమును భార్య చేసితీరవలెను. ఇది వేదవిహితము. నేను సంతానార్థిని. శాపగ్రస్తుఁడను. నిన్ను నమస్కారపూర్వకముగాఁ బ్రార్థించుచున్నాను. నానియోగమున బ్రాహ్మణుని వలన నీవు గుణాధికు లగుపుత్రులఁ గనుము. అని పాండురాజు వేఁడెను. ఇట్టి యవశ్యకర్తవ్య మగుభర్త్రాజ్ఞ నుల్లంఘింప లేకపోయెను.

అపుడు తనకు దుర్వాసునివలన లభించిన మంత్రములసంగతిని జెప్పి నే నేదేవత నావాహనము చేయవలెనో నీవే చెప్పు మని భర్త నడిగెను. అపుడు శ్లో॥ అద్యైవత్వం వరారోహే ప్రయతస్వ యథావిధి। ధర్మ మావాహయ శుభే సహి లోకేషు పుణ్యభాక్ ॥ యమధర్మరాజును సంతానార్థ మావాహనము చేయుము. అతఁడు పుణ్యాధికుఁ డనిచెప్పెను. అపుడు యమానుగ్రహము వలన ధర్మరాజు జన్మించెను. భీమార్జునుల జన్మమును గూర్చి యు నిటులే భర్త్రభ్యనుజ్ఞ గలదు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వదలితిని. పాండవజన్మకాలమునఁ బుష్ప వర్షణ దేవదుందుభినిర్ఘోషాద్యద్భుతములు జరిగెను. ఈవిధమున బాల్యమున సూర్యునిగూడఁ గామింపక శాపభీతిచే సూర్యునితోఁ గలసినను వరముచేఁ గన్యాత్వము సంపాదించి పాండురాజును బెండ్లియాడి యాయనశాపవశమున విరక్తుఁడైనప్పుడు తాను సకలభోగములం దృజించి యనుల్లంఘనీయ మగు భర్త్రాజ్ఞవలన కౌరవవంశము నుద్ధరించిన కుంతీదేవిని అమెరికా మొదలగు దేశ

ములలోని స్వచ్ఛందచారిణులతోఁ బోల్చి తూలనాడుట కలికాలవిలాసము. ఆదిపర్వ॥ అధ్యా. ౧౨౩. శ్లో॥ సమృద్ధయశసం కుంతీ సుషావ ప్రవరం సుతమ్ । జాతమాత్రే సుతే తస్మి న్వాగువా చాశరీరిణీ । ఏషధర్మభృతాం శ్రేష్ఠో భవిష్యతి నరోత్తమః । యుధిష్ఠిర ఇతి ఖ్యాతః పాండోః ప్రథమజ స్సుతః ॥ భవితా ప్రథితో రాజా త్రిషులోకేషు విశ్రుతః ॥ ధర్మజుని జన్మకాలమున నశరీరవాణి ఈకుమారుఁడు ధార్మికశ్రేష్ఠుఁడును లోకత్రయవిఖ్యాతుఁడు నగునని పలికెను. భీముఁడు సర్వలోకములందు బలాధికుఁ డగు నని పలికెను. అర్జునుని జన్మకాలమున నశరీరవాణి గురాతఁడు మహాపరాక్రమశాలి యై లోకోత్తరము లగు కార్యములఁ జేయు నని పలికెను. దేవదుందుభినిర్ఘోషములు పుష్పవృష్టి మొదలగునద్భుతములు జరిగెను నకులసహదేవుల జన్మకాలమున వీర లశ్వినీదేవతలతో సము లగుదు రని యశరీరవాణి పలికెను ఆదిపర్వ॥ అధ్యా. ౧౧౪. శ్లో॥ యస్మిన్నహని దుర్యోధనస్తదా । తస్మిన్నేవ మహాబాహు ర్జజ్ఞే భీమోపి వీర్యవాన్ । సజాతమాత్ర ఏవాథ ధృతరాష్ట్రసుతో నృప । రాసభారావసదృశం రరావచ ననాదచ । తం ఖరాః ప్రత్యభాషంత గృధ్రగోమాయువాయసాః । వాతాశ్చ ప్రవవు శ్చాపి దిగ్దాహశ్చాభవ త్తదా ॥ దుర్యోధనుఁడు పుట్టుటతోడనే గర్దభమువలె నఱచెను. దానికి గర్దభములు, కాకులు, నక్కలు గృధ్రములుఁ గూడఁ బ్రతిధ్వని చేసిన వాయెను. అప్పుడు ధృతరాష్ట్రుఁడు భీతుఁడై బ్రాహ్మణుల నడుగఁగా శ్లో॥ వ్యక్తం కులాంతకరణో భవితైష సుతస్తవ ॥ నీకుమారుఁడు కులాంతకరుఁ డగు నని చెప్పిరి. అప్పు డీకుమారుని బరిత్యజింపుమని భీష్మాదులు చెప్పినను బుత్రప్రేమచే ధృతరాష్ట్రుఁడు పరిత్యజింపకపోయెను. అని వర్ణింపఁబడినది. దీనినిబట్టి పాండవులు ధార్మికు లనియు దుర్యోధనుఁడు దుష్టుఁడనియు వ్యక్త మగుచున్నది. ధర్మజభీమార్జునజన్మానంతరము మాద్రి సంతానార్థినియై కుంతితోఁ జెప్పి తనకు సంతానలాభము కలుగఁ జేయుమని పాండురాజును వేఁడెను. అపుడు పాండురాజాజ్ఞాప్రకారము కుంతి మాద్రికి మంత్రముల నుపదేశించెను. అశ్వినీదేవతలప్రసాదమున మాద్రికి నకులసహదేవులు జన్మించిరి. ఆదిపర్వ॥ అధ్యా. ౧౨౪. శ్లో॥ యది త్వపత్యసంతానం కుంతిరాజసుతా మయి । కుర్యా దనుగ్రహో మేస్యా త్తవచాపి హితం భవేత్ । సంరంభోహి సపత్నిత్వాత్ వక్తుం కుంతిసుతాం ప్రతి । యది తు త్వం ప్రసన్నో మే స్వయమేనాం ప్రచోదయ ॥ పాండుః ॥ సా త్వం మాద్రీం ప్లవేనేవ తారయా నా మనిందితే । అపత్య సంవిభాగేన పరాం కీర్తి మవాప్నుహి ॥ ఈశ్లోకము లీయర్థమును జెప్పును. పాండురాజు దేవతాప్రసాదమున సంతానము గనినకుంతిని "అనిందితే" యేదోషములు లేనిదానా? యని సంబోధించెను. ఇప్పటి నవనాగరక

పండితు లాసాధ్విని నిందితురా లని దూఱుచుండుట యాశ్చర్యకరము. సవతి తన్ను దూషించు నని యామె కిద్దఱి నంటఁగట్టిన దని వీరు వ్రాసినది సరికాదు. తాను ముప్వురను గామపరతంత్రతచేఁ గట్టికొన లేదు. మాద్రికిద్దఱను దనంతట తా నంటఁగట్ట లేదు. ఈ రెండును భర్త్రాజ్ఞాప్రకారము జరిగినవి. భర్త్రాజ్ఞాప్రకారము జరిగిన యెట్టి కార్యమును బతివ్రతలకు దోషావహము కానేరదు. మన్త్రాహూతుఁడై సూర్యుఁడు మానవరూపముతో వచ్చుట యద్భుతము. సహజకవచకుండలుఁ డగుశిశువు కలుగుటయు నద్భుతము. ఇది యసత్యము, కర్ణుఁడు కుంతికి వ్యభిచారదోషముచేఁ గలిగెను. కవచకుండలములు సహజములు కావు. అని యంటిమేని కవచకుండలముల నింద్రుఁడు ఛేదించి యిమ్మని కోరుటయు నసత్య మనవలసివచ్చును. అది యసత్య మగునెడల ఇంద్రుఁడు ఏకవీరఘాతిని యగుశక్తి నిచ్చినకథ యసత్య మనవలసివచ్చును. అదియసత్య మగునెడల ఘటోత్కచవధ యసత్య మనవలసివచ్చును. ఇటు లన్యోన్యసంబంధము గల భారతకథ లన్నియు నిరమషుంచుగా నసత్యము లనవలసివచ్చును గనుక దేవతామహిమల నంగీకరింపనివారలు భ్రాంతము కేవలకల్పనాకథ యని వదలుటయే మంచిపని, లేదా జన్మాంతరభాగ్యమున ఆస్తిక్యము కలిగి యున్నయెడల యథావచనము వారివారిమహిమలను బవిత్రతను నంగీకరించుట యుక్తము. ఉభయభ్రంశము మంచిపని కాదు.

మాద్రీవివాహకథ ఆదిపర్వ॥ ౧౧౩. అధ్యా. ఇట్లు వర్ణింపఁబడినది. భీష్మాచార్యుఁడు కుంతీవివాహానంతరము పాండుమహారాజునకు రెండవవివాహము కూడఁ జేయఁదలఁచి "నీచెల్లెలిని పాండురాజున కీయవలయును, మీకును మాకునుసంబంధము యుక్తరూపమున నుండు" నని శల్యు నడిగెను. అప్పుడు శల్యుఁడు వరునివలన ధనము గ్రహించి కన్యనిచ్చుట మాకులాచారము. ఆయాచారము మంచిదైనను చెడుదైనను నేనతిక్రమింపఁజాల నని బదులుచెప్పెను. అపుడు భీష్ముఁడు శ్లో॥ విదితేయం చ తే శల్య మర్యాదా సాధుసత్తమ। ఇత్యుక్త్వా స మహాతేజా శ్శాతకుంభం కృతాకృతమ్। రత్నానిచ విచిత్రాణి శల్యాయా దాత్సహస్రశః। తత్ప్రగృహ్యాధనం సర్వం శల్య స్సంప్రీతమానసః। దదౌ తాం సమలంకృత్య స్వసారం కౌరవర్షభే॥ సాధుసత్తముఁడ వగుశల్యుఁడా మీకులమర్యాద నాకుఁ దెలియుననిపలికి మహాధనమును విచిత్రములగురత్నముల నిచ్చెను. అపుడు [illegible]ఁడు సంప్రీతుఁడై యలంకృతురాలగు మాద్రిని భీష్మునకు స్వాధీనము చేసెను. అని వర్ణింపఁబడినది. భీష్మునకు భయపడి కులహీనుఁ డగుపాండురాజునకుఁ జెల్లెలి నిచ్చె నని చెప్పునెడల కన్యాశుల్కస్వీకారము మాకులాచార మని చెప్పి ధనము స్వీకరించి కన్యనిచ్చుట యెటులు ఘటించును? శూరాగ్రేసరుఁ

డును సత్కులీనుఁడు నగుశల్యుఁడు పాండురాజు కులహీనుఁడు గనుక నేను గన్య నీయనని చెప్పి యుద్ధము చేసియుండును. అటులు చేయక సంప్రీతమానసుఁడై కన్య నిచ్చె నని చెప్పఁబడి నందున వీరికల్పనలు కుకల్పన లనుటకు సంశయ ముండదు.

ద్రౌపదీవృత్తాంతము—ద్రుపదుఁడు ద్రోణశిష్యుఁ డగు నర్జునునిచేఁ బరాభూతుఁడై అర్జునున కీయఁదగిన సకలసద్గుణవతి యగుకన్యయు ద్రోణుని సంహరింపఁదగిన కుమారుఁడును గలుగవలె నని యొకయాగము చేసెను. హోమకుండమునుండి ద్రౌపదీదృష్టద్యుమ్ను లావిర్భవించిరి. ఇట్టివీరు గూఢోత్పన్ను లైన యెడల నాకాలపు కులీనులు వీరి నాక్షేపించియుందురు. అట్టియాక్షేపణము లేగ్రంథమునను లేవు. వీరు పవిత్రులనియే వర్ణింపఁబడినది. మత్స్యయంత్రభేదనముచే ద్రౌపదిని గెలిచి యామెను దోడ్కొని తమనివాసస్థానమునకు వచ్చి తల్లీ భిక్ష తెచ్చితి మని పాండవులు చెప్పిరి. అపు డాకుంతి మీరందఱు భిక్షను సమముగా భుజింపుఁ డని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. అనంతరము కుంతి ద్రౌపదిని చూచి అయ్యయో! ఒక్కస్త్రీని పలువురు సమముగా ననుభవించుట యెట్లు? నావాక్య మసత్య మాగునే యని శంకించెను. నే నెన్నఁడు ననృతము పలికి యుండలేదు. దైవసంకల్ప మటులే యుండియుండు నని యుఁ బలికెను. అనంతరము ద్రుపదమహారాజు ధర్మజునితో నీవు ద్రౌపదిని వివాహ మాడుము. లేదా మీయయిదుగురిలో నెవ్వరో యొకరు వివాహ మాడుఁ డని పలికెను. అపుడు ధర్మజుఁడు శ్లో॥ సర్వేషాం మహిషీ రాజన్ ద్రౌపదీ నో భవిష్యతి। ఏవం ప్రవ్యాహృతం పూర్వం మమమాత్రా విశాంపతే। ఏషన స్సుమయో రాజన్ రత్నస్య సహభోజనమ్। నచతం హాతు మిచ్ఛామస్సమయం నృపసత్తమ। సర్వేషాం ధర్మతః కృష్ణా మహిషీ నో భవిష్యతి। ఆనుపూర్వేణ సర్వేషాం గృహ్ణాతు జ్వలనే కరాన్॥ ద్రౌపది మాకందఱకు భార్య యగును. మాతల్లి సమముగా భుజింపుఁ డని యాజ్ఞ నొసంగెను నీపుత్రిక రత్నభూత యైనది. రత్నమును సమముగా భుజించుట మాయొడంబడిక, గాన, మే మందఱము ద్రౌపదిని వివాహమాడెద మని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. అపుడు ద్రుపదుఁడు శ్లో॥ ఏకస్య బహ్వ్యోవిహితా మహిష్యః కురునందన। నైకస్యా బహవః పుంస శ్శ్రూయంతే పతయఃక్వచిత్। లోకవేదవిరుద్ధం త్వం నాధర్మంధర్మవిచ్ఛుచిః। కర్తుమర్హసి కౌంతేయ కస్మాత్తే బుద్ధిరీదృశీ॥ ఒకపురుషునకు బహుభార్య లుండుట కలదు. ఒకస్త్రీ కనేకులు భర్త లగుట గానము. లోకవేదవిరుద్ధ మగునిట్టియధర్మకార్యమును నీవేల పూనితివి. అని ద్రుపదుఁడు ధర్మజునితో ననియెను. అపుడు ధర్మరాజు శ్లో॥ సూక్ష్మో ధర్మో మహారాజ నాస్యవిద్మో వయంగతిమ్। పూర్వేషా

మానుపూర్వేణ యాతం వర్త్మానుయామహే ॥ నమేవాగనృతం ప్రాహ నాధర్మే ధీయతే మనః । ఏవంచైవ వదత్యంబా మమచైత న్మనోగతమ్ । ఏషధర్మోధ్రువో రాజన్ చరైన మవిచారయన్ । మాచ శంకా తత్ర తేస్యాత్కథంచి దపిపార్థివ ॥ ధర్మము సూక్ష్మమైనది. దానిరహస్యము మనము కనుఁగొనఁజాలము. పూర్వికులు పోయినమార్గమున మనము పోయెదము. నావాక్కు అనృతము నెప్పుడును బలికియుండలేదు. అధర్మమందు నామనస్సు ప్రవేశింపదు. మాతల్లియు నిటులే యాజ్ఞ యిచ్చెను. ఇదియే ధర్మమని ధర్మజుఁడు పలికెను. ఇక్కడ "పూర్వేషా మానుపూర్వేణ యాతం వర్త్మానుయామహే" అనుటవలన టిబెటుదేశమందు ఒక్కతె ననేకులు వివాహమాడుట యాచారము కలదనియు నాదేశమందు పెరిఁగినధర్మజునకు అది యలవాటుపడెననియు వ్రాయుట సాహసము. మాతాజ్ఞాపరిపాలనము చేయుటయే పూర్వాచార మని ధర్మజు తాత్పర్యము. దానినే "ఏవంచైవ వదత్యంబా" యని వివరించెను. పూర్వ మిట్టియాచార మెప్పుడు లేదనుటకు శ్లో॥ శ్రూయతేహి పురాణేపి జటిలానామ గౌతమీ । ఋషీనధ్యాసితవతీ సప్త ధర్మభృతాం వర । తథైవ మునిజా వార్క్షీ తపోభిర్భావితాత్మనః । సంగతాభూ ద్దశభ్రాతౄ నేకనామ్నః ప్రచేతసః । అని గౌతమియొక్కయు వార్క్షీయొక్కయు బహుపురుషవివాహమును బూర్వాచారమునుగా ధర్మజుఁడు నిరూపించెను. సర్వజనసాధారణ మగు నాచారమును మాని క్వాచిత్క మగుపూర్వులయాచారమునే యేల గ్రహింపవలె నని శంక కలుగఁగా శ్లో॥ గురోర్హి వచనం ప్రాహు ర్ధర్మ్యం ధర్మజ్ఞసత్తమ । గురూణాంచైవ సర్వేషాం మాతా పరమకో గురుః । సాచాప్యుక్తవతీ వాచం భైక్షవ ద్భుజ్యతా మితి ।తస్మా దేత దహం మన్యే పరం ధర్మం ద్విజోత్తమ॥ గురువచనపరిపాలనము ధర్మము. గురువులలో నెల్లఁదల్లి పరమగురువు. ఆయమ మమ్మును సమముగా భుజింపుఁ డని యాజ్ఞ యొసంగినది. కనుక నిదిధర్మమని ధర్మజుఁడు నుడివెను. అప్పుడు వ్యాసమహర్షి ద్రౌపదీపూర్వజన్మవృత్తాంతము పంచేంద్రోపాఖ్యానము మొదలగు గాథలఁ జెప్పి ద్రౌపదిని పంచపాండవులు వివాహమాడునట్లు చేసెను. ఇట్లు శాస్త్రచర్చాపూర్వకముగా జరిగినద్రౌపదీవివాహము అధర్మ మెట్లగును? ద్రౌపది వివాహమాడిన పతుల విడనాడి మనసులోనైనఁ బరపురుషుని ప్రేమించినయెడల నసాధ్వి యగును గాని అటుగాక వివాహమాడినపతులతో మెలంగి వారికి మహావిపత్తులు సంభవించినసమయమున వారిని విడనాడక అరణ్యాజ్ఞాతవాసములలో నానావిధశ్రమలం బొందిన పతివ్రతాశిరోమణిని స్వైరిణులతోఁ బోల్చి దూషించుట పాపకార్యము. ఒకపురుషుఁడు పలువురుభార్యల వివాహమాడి వారితో సుఖముగా వర్తించినను స్వైర

చారి యెటులుకాఁడో అట్లే గుర్వాజ్ఞాప్రకారము పలువురుభర్తల వివాహమాడి వారితో మెలంగిన ద్రౌపది వ్యభిచారిణి కానేరదు. టిబేటుదేశమందుఁగూడ ఏకకాలమున నొక్కతె పలువురుభర్తల వివాహమాడుట మేము వినియుండ లేదు. ద్రౌపది పాండవులఁ బ్రోత్సాహపఱుచుటకు, శ్లో. యది భీమార్జునౌ కృష్ణ కృపణౌ సంధికాముకౌ। పితా మే యోత్స్యతే వృద్ధ స్సహపుత్త్రై ర్మహారథైః। పంచచైవ మహావీరాః పుత్త్రా మే మధుసూదన। అభిమన్యుం పురస్కృత్య యోత్స్యంతే కురుభి స్సహ॥ భీమార్జునులు సంధిని గోరి యుద్ధము చేయక పోయినను మాతండ్రియు, నాకుమారులును, అభిమన్యుఁడును నాకొఱకు యుద్ధము చేయుదురు. అని పలికెను. ఇంతమాత్రమున భర్తల నిరాకరించె నని తలఁపఁగూడదు. తన్నరణ్యమునకుఁ దోడ్కొనిపోవుటకై సీత, శ్లో. కింత్వా మన్యత వైదేహః పితామే మిథిలాధిపః। రామజామాతరం ప్రాప్య స్త్రియం పురుషవిగ్రహమ్॥ పురుషవిగ్రహము ధరించిన స్త్రీకి మాతండ్రి నన్నిచ్చి పెండ్లి చేసె నని పలికెను. అంతమాత్రముచే సీత భర్తను దూషించె ననఁజెల్లదు కదా? అట్లే ద్రౌపదీవాక్యములు ప్రోత్సాహకములుగాని దూషణములు కావు. (2) ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణకథ యసత్యమని వీరు సాహసముతో వ్రాసిరి. ఏల యస త్యము కావలెను? దుర్యోధనుని యందు దౌష్ట్యము లేకనా? కృష్ణునియందు బహువస్త్రప్రదానమహిమ లేకనా? దుర్యోధనోరుభంగానంతరము భీముఁడు, శ్లో. రజస్వలాం ద్రౌపదీ మానయ న్యేయేచా ప్యకుర్వంత సద స్యవస్త్రాం। తాన్ పశ్యధ్వం పాండవై ర్ధార్తరాష్ట్రాన్ రణేహతాం స్తపసా యాజ్ఞసేన్యాః॥ అని శల్యపర్వమునఁ గూడ ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణమును కౌరవులు చేసినట్లు వర్ణింపఁ బడినది. గ్రంథాంతరమునఁ గేశగ్రహణమాత్రమే వర్ణింపఁబడిన దంటి రేని "నవా క్వచి దశ్రవణ మన్యత్ర శ్రుతం వారయతి" అను న్యాయప్రకారమున ఒకచో జెప్పఁబడకపోయినంతమాత్రమున మఱియొకచోఁ జెప్పఁబడినవృత్తాంత మసత్యమ నఁజెల్లదు. శ్రీకృష్ణమహిమలందవిశ్వాసమున్న యెడలవిశ్వరూపసందర్శనదుర్వా సస్తృప్తి సైంధవవధసమయసూర్యమండలపిధానాదు లన్నియు నసత్యము లేయన నగును, గనుక, భారత మంతయు నసత్య మనవలసివచ్చును. దుర్యోధనసంబంధి వృత్తాంతము సత్యము శ్రీకృష్ణద్రౌపద్యాదివృత్తాంత మసత్యమనుటకుఁ దగినంత హేతువుకనిపింపదు. అపుడు "మూలచ్ఛేదీతనపాండిత్యప్రకర్షః" అనినట్లుండును. అగ్నికుండమునుండి స్త్రీపురుషు లుద్భవించుటయు నద్భుతము. హోమకుం డమునుండి యజ్ఞపురుషుఁడు పాయసముందెచ్చి యిచ్చుటయు నద్భుతము. ఆకథను నమ్మనియెడల రామాయణ మసత్యము. ఈకథను నమ్మనియెడల భారత మసత్యము. లోకోత్తరు లగుమహనీయులచరితమును అస్మదాదుల

వృత్తాంతములతోఁ బోల్చి విమర్శించుట యుక్తము కాదు. సకలపాపనివర్తకురాలగు గంగచే వరింపఁబడిన శంతనుఁడు వరించిన సత్యవతిచారిత్రమును పవిత్రమనుటకు సంశయింపఁ బనిలేదు. ఇటులు సత్యవతీకుంతీద్రౌపదులు మహాపతివ్రత లని ఖ్యాతిఁ జెంది యుండఁగా వారిని దూషించుట యుక్తము కాదు. (3) పాండవద్రౌపద్యాదులు ప్రకృతివిరుద్ధజన్మము కలవారలు, దుర్యోధనుఁ డట్టివాఁడు కాఁడు, గనుక, దుర్యోధనాదులపై వ్యాసమహర్షికి ద్వేషము కల దని వ్రాయుటయు నసంగతము. అంగుష్ఠపరిమితము లగుమాంసఖండముల ఘృతకుంభములలో నుంచుటయు జలసేకముచేత నామాంసఖండములు మానుషశిశువులుగాఁ బరిణమించుటయుఁ బ్రకృతివిరుద్ధము, గనుక, దుర్యోధనాదులును బ్రకృతివిరుద్ధజన్మము కలవారలే. ధృతరాష్ట్రపాండురాజు లిరువురును దనసంతాన మైనపుడు పాండవులపై ననురాగము ధార్తరాష్ట్రులపై ననాదరము కలుగుటకు వారి సదసత్ప్రవర్తనము లే హేతువులు కాని యితరకారణములు సంభవింపవు.

(4) కర్ణోత్పత్తి ఆదిపర్వమున సంక్షిప్తముగా వర్ణింపఁబడినది. అరణ్యపర్వమున విస్తీర్ణముగా వర్ణింపఁబడెను. ఆదిపర్వమున సద్యోగర్భజనితుఁ డని చెప్పఁబడలేదు. సహజకవచకుండలుఁ డగుకర్ణుఁడు దశమమాసముననే కలిగె నని యారణ్యపర్వమునుబట్టి నిర్ణయింపవచ్చును.

(5) శ్లో. బాలగ్రహాస్తత్ర విచిన్వతీ శిశూ న్యదృచ్ఛయా నందగృహేఽసదంతకమ్। బాలంప్రతిచ్ఛన్ననిజోరుతేజసం దదర్శతంచాగ్నిమివాహితాంభసి॥ అని శ్రీభాగవతమునఁ జెప్పఁబడియున్నందున పూతనాదులు బాలగ్రహములనుట సత్యము. నారాయణుఁడు కృష్ణుఁడై యవతరింపఁగా కంసపక్షపాతు లగుపూతనాదులు మాయారూపములనుధరించి శ్రీకృష్ణుని వధించుటకు వచ్చుటయు సర్వజ్ఞుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁ డాసంగతి గుఱుతెఱింగి వారినే వధించుటయు వర్ణింపఁబడినది. లోకసామాన్యముగా మనయందఱవలె బాలగ్రహబాధలు కృష్ణునకుఁ దొలఁగిన వని చెప్పుటయే గ్రంథకర్త్రభిప్రాయ మైనయెడల నింత వర్ణింపఁ బనిలేదు. బాలగ్రహబాధలు తొలఁగక యెవ్వఁడును జీవింపఁడు. పూతనాదులపుడే శ్రీకృష్ణునిచే సంహరింపఁబడినయెడల నిపుడు పూతనాదిగ్రహశాంతికై చేయు ఫలీకరణాదిహోమము లనవసరము లనుశంకయు నసంగతము. నారాయణుఁడు వరాహనృసింహావతారములతో హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపుల సంహరించినను వారు రావణకుంభకర్ణులై జన్మించి లోకుల బాధింపలేదా? రామావతారమున వారిని సంహరించినను శిశుపాలదంతవక్త్రులైబాధింపలేదా. అటులే శ్రీకృష్ణనిహతులైనను రూపాంతరములచేఁ బూతనాదులు బాలగ్రహములై బాధింపవచ్చును. తచ్ఛాంతికై హోమములు చెప్పఁబడినవి. ఇంతమాత్రముచేఁ బరమేశ్వరమహిమలను గల్పనాకథ లనుట నాస్తికవాద మగును.

(6) భీముఁడు దుర్యోధనుచే విషపానము చేయింపఁబడి నీటిలోఁ ద్రోయఁబడెను. అపుడు నాగకుమారు లాయనను గఱచిరి. స్థావర మగువిషము సర్పవిషముచే శమ మొందెను. అతఁడు సర్పముల బాధింపఁగా నాసర్పములు వాసుకికడ కేగి చెప్పఁగా నాయన వచ్చి భీముని గౌరవించి యష్టకలశపరిమిత రసపానము చేయించెను. దానం జేసి భీముఁడు నాగాయుతబలుఁ డాయె నని వర్ణింపఁబడినది. భీముఁడు వాసుకికి దౌహిత్ర దౌహిత్రు డనియు వర్ణింపఁబడినది. శ్లో. తత స్సమేత్య బహుభి స్తదా నాగై ర్మహావిషైః। అదశ్యత భృశం భీమో మహాదంష్ట్రై ర్విషోల్బణైః॥ గొప్పవిషము గలిగినట్టియు గొప్పకోఱలు గలిగినట్టియు నాగకుమారులచే భీముఁడు దష్టుఁడాయె నని చెప్పఁబడినది. నాగు లను నొకజాతి మనుష్యులు భీముని రక్షించిరి, సర్పములు రక్షింపలే దని వీరు వ్రాసిరి. అది సరికాదు. నాగు లనుమనుష్యులకు విష ముండుటయు వారు నీటిలోనే నివసించుటయు నితరులను గఱచుటయుఁ బెద్దకోఱలు గలవారలై యుండుటయు నసంభవము. భీముఁడు వాసుకికి దౌహిత్రదౌహిత్రుఁ డైనను గావచ్చును. అర్జునునకు ఉలూపితో వివాహము జరిగినట్లు కుంతిభోజునితండ్రికిని నాగకన్యావివాహము జరిగియుండును. నాగకన్యలు కామరూపిణులై మనుష్యుల వివాహమాడుట పూర్వయుగములలోఁ గలదు. ఇట్టికథల నిష్టము వచ్చినట్లు తాఱుమాఱు చేయుట కేవలాసంగతము.

(7) అరణ్యపర్వమున మార్కండేయమహర్షి ధర్మజునకు శ్రీరామచరితమును వర్ణించెను. రావణుని శ్రీరామచంద్రుఁడును గుంభకర్ణుని లక్ష్మణుఁడును వధించినట్లు కలదు. ఈకథ వాల్మీకిరామాయణవిరుద్ధము. అయినను మార్కండేయుఁడు సప్తకల్పజీవి యని ప్రసిద్ధి కలదు. ఒకకల్పములోని రామచరితము నాయన చెప్పియుండును. మఱియొకకల్పములోని రామచరితమును వాల్మీకి మహర్షి వర్ణించియుండును. దశావతారము లనేకపర్యాయములు వచ్చె ననియు అయ్యవి కొన్నియర్ధసమములు కొన్ని పాదసమములు కొన్నిపూర్ణసమము లనియు యోగవాసిష్ఠనిర్వాణప్రకరణమున భుశుండోపాఖ్యానమున వర్ణింపఁబడినది, గనుక, విరోధ మేమియును లేదు. వాల్మీకిరామాయణము మార్కండేయులకుఁగాని వ్యాసులకుఁగాని తెలియ దనుట యుక్తము గాదు.

ఇఁక విమర్శకులు గనఁబఱిచిన ప్రశ్నలలోఁ బ్రథమ ప్రశ్నము చేసినవారలు భీమునిదార్ఢ్యమే దుర్యోధనవిరోధమునకుఁ బ్రథమకారణ మని తలంచిరి. అది సరికాదు. లోకమున బలాధికుఁడును విద్యాధికుఁడును స్వభావముచే నితరుల సరకుగొనక స్వతంత్రుఁడై యుండును. దానిం జూచి యసహనపరు లోర్వఁజాల కుందురు. ఇది లోకవిదితము. దుర్యోధనుఁడు పరశ్రేయస్సహనము లేని

వాఁడు, గనుక, విద్యాధికుఁ డగు ధర్మజుని బలాధికుఁ డగు భీముని నిరోధించి రాజ్యము చేయఁదలఁచి యుండెను. ఈసంగతి ధీరోద్ధతుఁడగు భీమునకుఁ దెలిసియుండును. బాలక్రీడయందు బాల్యముచే ధార్తరాష్ట్రులకుఁ దనబలాధిక్యమును గనఁబఱిచి యుండును. ఇట్టిభీమునితో స్నేహము చేయుట మాని విషము వెట్టించి నిదురించి నపుడు నీటిలోఁ ద్రోయుటకు దుర్యోధనుని దౌష్ట్యమే హేతువు. ఆదిపర్వః। అధ్యా. ౧౨౭-వ శ్లో॥ ఏవం సధార్తరాష్ట్రాంశ్చ స్పర్థమానో వృకోదరః। అప్రియే తిష్ఠదత్యంతం బాల్యా న్న ద్రోహచేతసా॥ ఈవిధమున వృకోదరుఁడు బాల్యముచే దుర్యోధనాదుల కప్రియ మాచరించెను గాని ద్రోహబుద్ధిచేతఁ గాదు. అని భారతమునఁ గలదు. ద్రోహబుద్ధిచేతనే యహిత మాచరించె నని వీరు వ్రాయుట యసంగతము. ఆయధ్యాయముననే శ్లో. తస్య ధర్మా దపేతస్య పాపాని పరిపశ్యతః। మోహా దైశ్వర్యలోభాచ్చ పాపా మతి రజాయత। అయం బలవతాం శ్రేష్ఠః కుంతీపుత్రో వృకోదరః। మధ్యమః పాండుపుత్రాణాం నికృత్యా స న్నిహన్యతాం। ప్రాణవా న్విక్రమీ చైవ శౌర్యేణ మహతాన్వితః। స్పర్థతే చాపి సహితా నస్మానేకో వృకోదరః। తంతు సుప్తం పురోద్యానే గంగాయాం ప్రక్షిపామహే। అథ తస్మా దవరజం శ్రేష్ఠం చాపి యుధిష్ఠిరమ్। ప్రసహ్య బంధనే బద్ధ్వా ప్రశాసిష్యే వసుంధరామ్॥ ధర్మవిముఖుఁడును పాపబుద్ధియు నగుదుర్యోధనుఁడు రాజ్యలోభమున భీముని గంగలో బడఁద్రోయవలె ననియు ధర్మజాదుల బంధించి రాజ్యము చేయవలయు ననియు సంకల్పించెను. అని వీని యర్థము. దుర్యోధనుఁడు సధర్ముఁ డైనయెడలఁ దమకు ద్రోహ మాచరించు భీమునిపై ద్వేషించినను శాంతస్వభావులును నిరపకారులు నగుధర్మజాదుల బంధింపవలె నని యేల సంకల్పింపవలెను. ద్రుపదుఁ డర్జునునిచే నవమానింపఁబడినను అర్జునునితో సంబంధము చేసి మైత్రిని సంపాదించుకొనలేదా? కాన సుయోధనుని యసహనమే పాండవులపై ద్వేషమునకుఁ బ్రథమ కారణము. భీము దౌష్ట్యము కాదు. దుర్యోధనుఁడు కర్ణాదులను వలె భీముని గౌరవించినయెడల భీముఁడు తనప్రాణములనైన వారి కిచ్చెడివాఁడు. ఏకచక్రపురమున బ్రాహ్మణపుత్రరక్షణమునకై బకుని వధింపలేదా? పూర్వోత్తరగ్రంథముల విమర్శించినయెడలదుర్యోధనాసహనమేవైరమునకుఁబ్రథమకారణమని తేలును.

ద్వితీయప్రశ్నము చేసినవారలు పాండవోత్పత్తిచరితము హాస్తినపురవాసులకుఁ దెలియదు గనుకనే వీరు పాండుసుతు లగుదురో కారో యని కొందఱు సంశయించి రని వ్రాసిరి. అది సరికాదు.

పాండురాజు మృతుఁ డైనపుడు శతశృంగగిరినివాసు లగుతాపసులు పాండవులను కుంతిని మాద్రీపాండురాజులశరీరములను అనఁగా శల్యములను దీసి

గొని హస్తినపురమునకు వచ్చిద్వారపాలునితో రాజునకు వర్తమానము పంపిరి. అపుడు హస్తినపురవాసు లందఱును ధృతరాష్ట్రభీష్మవిదురాదులును సత్యవత్యాదిరాజమాతలును నగరి వెలుపలికి వచ్చి యొకస్థలమున సభగాఁ గూర్చుండిరి. అపు డామహర్షులకు భీష్ముఁడు పూజ గావించెను. సభ నిశ్శబ్దముగా నుండఁగా వారిలో నొకమహర్షి తమవారియనుమతి గొని "పాండుమహారాజు బ్రహ్మచర్యవ్రత మవలంబించి శతశృంగపర్వతమునకు వచ్చెను. దేవతారహస్యమువలనఁ గుంతియందు యమధర్మరాజు వలన ధర్మజుఁడును వాయుదేవునివలన భీముఁడును మహేంద్రునివలన నర్జునుఁడును అశ్వినీదేవతలవలన మాద్రియందు నకులసహదేవులును గలిగిరి. ధర్మనిత్యుఁ డగు పాండురాజువలన రాజవంశ ముద్ధరింపఁబడినది. పాండురాజు పదియేడుదినములక్రిందఁ బరలోకగతుఁ డాయెను. మాద్రి పాండురాజుతో సహగమనము చేసెను. కుంతిని పాండవులను పాండుమాద్రుల శరీరములను మీకప్పగించుచున్నాము. ఉత్తరతంత్రమును మీరు నడపుకొనవలసిన" దని చెప్పెను. అప్పు డామహర్షు లంతర్ధాన మందిరి. అపుడు ధృతరాష్ట్రుఁడు విదురునితో పాండుమహారాజునకు సకలప్రేతకృత్యములను యథావిధిగా జరపించు మనియు కుంతిని అంతఃపురములోఁ జేర్చి యాదరింపవలసిన దనియు పాండుమహారాజునకు దేవతుల్యు లగు నైదుగురు కుమారులు కలరు. ఆయన విషయమై మనము చింతింపఁ బనిలేదనియు సెలవిచ్చెను. ఈకథ ఆదిపర్వము ౧౨౬ అధ్యాయమునఁ గలదు. ఈవిధముగా మహర్షులు చెప్పినపుడు వీరు పాండుసుతులు కా రని గాని వీరు గోళోత్పన్నులు గనుక కులీనులు గా రని కాని యెవ్వరును ఆక్షేపించి యుండలేదు. అర్ధరాజ్యము నపహరించెద రనుభీతితో ధృతరాష్ట్రుఁడైన నిట్టిదోషముల నారోపింప వలసియుండెను. ఆయనయు నాక్షేపింపలేదు. ఇట్లు పాండవోత్పత్తి సర్వజనసంప్రతిపన్నమై యుండఁగా ఆకాలము వారికి వారియుత్పత్తి శిష్టసమ్మతము కా దని వ్రాయుట కేవల మసంగతము. వీరు పాండుమహారాజు కుమారు లగుదురా కారా? యని కొందఱజ్ఞులు సంశయించిన సంశయించి యుందురు. సీతాపాతివ్రత్యమునకు రజకుఁడు సంశయింపలేదా? కనుక నది యకించిత్కరము. ఈసంగతి తెలుపుట కాయధ్యాయము నిచట పొందుపఱుచుచున్నాను. ఆదిపర్వ। అధ్యాయము ౧౨౭ శ్లో॥ పాండోరుపరమం దృష్ట్వా దేవకల్పా మహర్షయః। తతో మన్త్రవిద స్సర్వే మంత్రయాం చక్రిరే మిథః॥ తాపసా ఊచుః॥ అస్మిన్ స్థానే తపస్తప్త్వా తాపసాన్ శరణం గతః। సజాతమాత్రా న్పుత్రాంశ్చ దారాంశ్చ భవతామిహ। ప్రదా యోపనిధిం రాజా పాండు స్స్వర్గమితో గతః। తస్యేమా నాత్మజా న్దేహం భార్యాం చ సుమహాత్మనః। స్వరాష్ట్రం గృహ్యగచ్ఛామో ధర్మఏషహిన స్స్మృతః॥ వైశంపా

యన ఉవాచ॥ తేపరస్పరమామన్త్ర్య దేవకల్పా మహర్షయః । పాణ్డోః పుత్త్రాన్పురస్కృత్య నగరం గజసాహ్వయమ్ । ఉదారమనస స్సిద్ధా గమనే చక్రిరే మతిం । భీష్మాయ పాండవా న్దాతుం ధృతరాష్ట్రాయ చైవహి । తస్మిన్నేవ క్షణే సర్వే తానాదాయ ప్రతస్థిరే । పాణ్డో ర్దారాంశ్చ పుత్త్రాంశ్చ శరీరే తేచ తాపసాః । సుఖినీ సాపురాభూత్వా సతతం పుత్త్రవత్సలా । ప్రసన్నా దీర్ఘ మధ్వానం సంక్షిప్తం తదమన్యత । సాత్వదీర్ఘేణ కాలేన సంపన్నా కురుజాంగలమ్ । వర్ధమానపురద్వారం మాససాద యశస్వినీ । ద్వారిణం తాపసా ఊచూ రాజానం చ ప్రకాశయ । తేతు గత్వా క్షణేనైవ సభాయాం వినివేదితాః । తం చారణసహస్రాణాం మునీనా మాగమంతదా । దృష్ట్వా నాగపురే నౄణాం విస్మయ స్సముపద్యత । ముహూర్తోదిత ఆదిత్యే సర్వే బాలపురస్సరాః । సదారా స్తాపసా న్ద్రష్టుం నిర్యయుః పురవాసినః । స్త్రీసంఘాః క్షత్త్రసంఘాశ్చ యానసంఘసమాస్థితాః । బ్రాహ్మణై స్సహ నిర్జగ్ము ర్బ్రాహ్మణానాం చ యోషితః । తథా విట్శూద్రసంఘానాం మహాన్వ్యతికరో భవత్ । నకశ్చి దకరో దీర్ష్యా మభవ న్ధర్మబుద్ధయః । తథా భీష్మ శ్శాంతనవ స్సోమదత్తో థ బాహ్లికః । ప్రజ్ఞాచక్షు శ్చ రాజర్షిః క్షత్తాచ విదుర స్స్వయమ్ । సాచ సత్యవతీ దేవీ కౌసల్యాచ యశస్వినీ । రాజదారైః పరివృతా గాన్ధారీ చాపి నిర్యయౌ ॥ ధృతరాష్ట్రస్య దాయాదా దుర్యోధనపురోగమాః । భూషితా భూషణై శ్చిత్రై శ్శతసంఖ్యా వినిర్యయుః । తాన్మహర్షిగణా న్దృష్ట్వా శిరోభిరభివాద్యచ । ఉపోపవివిశు స్సర్వే కౌరవ్యా స్సపురోహితాః । తథైవ శిరసా భూమా వభివాద్య ప్రణమ్యచ । ఉపోపవివిశు స్సర్వే పౌరజానపదా అపి । తమకూజ మభిజ్ఞాయ జనౌఘం సర్వశస్తదా । పూజయిత్వా యథాన్యాయ్యం పాద్యేనార్ఘ్యేణచ ప్రభో । భీష్మో రాజ్యంచ రాష్ట్రంచ మహర్షిభ్యో న్యవేదయత్ । తేషామథోవృద్ధతమః ప్రత్యుత్థాయ జటాజినీ । ఋషీణాం మతమాజ్ఞాయ మహర్షి రిదమబ్రవీత్ । య స్సకౌరవదాయాద పాండు ర్నామ నరాధిపః । కామభోగా న్పరిత్యజ్య శతశృంగ ముపో గతః । బ్రహ్మచర్యవ్రతస్థస్య తస్య దివ్యేన హేతునా । సాక్షాద్ధర్మా దయంపుత్త్రః తత్త్రజాతో యుధిష్ఠిరః । తథైనం బలినాం శ్రేష్ఠం తస్యరాజ్ఞో మహాత్మనః । మాతరిశ్వా దదౌ పుత్త్రం భీమం నామ మహాబలమ్ । పురుహూతా దయం జజ్ఞే కుంత్యామేవ ధనంజయః । యస్య కీర్తి ర్మహేష్వాసా న్సర్వా నభిభవిష్యతి । యౌతు మాద్రీ మహేష్వాసా వసూత పురుషోత్తమౌ । అశ్విభ్యాం పురుషవ్యాఘ్రౌ విమౌ తా వపి పశ్యత । చరతా ధర్మనిత్యేన వనవాసం యశస్వినా । నష్టః పైతామహో వంశః పాండునా పునరుద్ధృతః । పుత్త్రాణాం జన్మబుద్ధించ వైదికాధ్యయనానిచ । పశ్యంత స్సతతం పాండోః పరాంప్రీతి మవాప్స్యథ । వర్తమానస్స

తాం వృత్తే పుత్రలాభ మవాప్యచ । పితృలోకం గతః పాండు రితస్స ప్త దశేహని । తం చితాగత మాజ్ఞాయ వైశ్వానరముఖే హుతమ్ । ప్రవిష్టా పావకం మాద్రీ హిత్వాజీవిత మాత్మనః । సా గతా సహ తేనైవ పతిలోక మను వ్రతా । తస్యా స్తస్యచయత్కార్యం క్రియతాం తదనంతరమ్ । ఇమే తయో శ్శరీరేద్వే పుత్రా శ్చేమే తయోర్వరాః । క్రియాభి రనుగృహ్యంతాం సహ మాత్రా పరంతపాః । ప్రేతకార్యే నివృత్తేతు పితృమేధం మహాయశాః । లభ తాం సర్వధర్మజ్ఞః పాండుః కురుకులోద్వహః॥ వైశంపాయనఉవాచ॥ ఏవముక్త్వా కురూ న్సర్వా న్కురూణా మేవ పశ్యతామ్ । క్షణే నాన్తర్హితా స్సర్వే తాపసా గుహ్యకై స్సహ । గంధర్వనగరాకారం తత్రైవాన్తర్హితం పునః । ఋషిసిద్ధగణా న్దృష్ట్వా విస్మయం తే పరం యయుః। ధృతరాష్ట్రఉవాచ॥ పాండో ర్విదుర సర్వాణి ప్రేతకార్యాణి కారయ । రాజవ ద్రాజసింహస్య మాద్ర్యాశ్చైవ విశేషతః । పశూ న్వాసాంసి రత్నాని ధనాని వివిధానిచ। పాండోః ప్రయచ్ఛ మాద్ర్యాశ్చ యేభ్యో యావచ్చ వాంఛితమ్ । యథాకుంతీచ సత్కారం కుర్యా న్మాద్ర్యా స్తథాకురు । యథా నవాయు ర్నాదిత్యః పశ్యేతాం తాంసుసంవృతామ్ । నశో చ్యః పాండురనఘః ప్రశస్య స్సనరాధిపః । యస్యపంచసుతా వీరా యాతా స్సురసుతోపమాః ॥ ఇత్యాది ॥

౩-వ ప్రశ్న చేసిన వారలు భీష్మద్రోణాదులు గూఢోత్పన్నులు గనుక తమ వలె గూఢోత్పన్ను లగుపాండవులను ప్రేమించిరి. కులీను లగుదుర్యోధనా దులపై ద్వేషించిరి–అని తలంచిరి. అది సరి కాదు.

ఆదిపర్వ॥ అధ్యా ౧౬౦. శ్లో॥ ధృతరాష్ట్రః స్వచక్షుష్ట్వా ద్రాజ్యం నప్రత్య పద్యత । పారశవత్వాద్విదురో రాజాపాండు ర్బభూవహ ॥ ధృతరాష్ట్రు డంధుఁ డైనందున రాజ్యాభిషిక్తుఁడు కాలేదు. విదురుఁడు శూద్రయోనిజుఁ డైనందున రాజ్యాభిషిక్తుఁడు కాలేదు. ఏదోషములు లేనిపాండుమహారాజు పట్టాభిషిక్తుఁ డాయె నని చెప్పఁబడి యున్నందున పాండుమహారాజే రాజ్యాభిషిక్తుఁ డాయెను. ఆయన విరక్తుఁడై వనవాసముచేసి నప్పుడు అగతికముగా ధృతరాష్ట్రుఁడే రాజ్య తంత్రమును జూచుచుండెను. పాండురాజసుతులు రాజ్యార్హులై ధార్మికు లని ఖ్యాతిగాంచి యుండఁగా వారిపై ద్వేషించుటయే గాక విషప్రదానజలపాత నలాక్షాగృహదాహకపటద్యూతాదిమూలముగా బాధించుచు నెందఱు చెప్పి నను వినకుండుటం జేసి భీష్మద్రోణాదు లననేల ధృతరాష్ట్రగాంధారులకుఁ గూడ దుర్యోధనునిపై ద్వేషము గలిగినది. భవితవ్యత వలనను పుత్రప్రేమాధిక్యతము వలనను ధృతరాష్ట్రుఁ డాతనిపక్షము వదలలేకపోయెను. ఆదిపర్వ ॥ అధ్యాయ ౨౦౮. శ్లో॥ యథైవ పాండో స్తేవీరాః కుంతీపుత్రా మహారథాః । తథైవ ధర్మత

స్సర్వే మమపుత్రా నసంశయః। యత్రైవ మమపుత్రాణా మిదం రాజ్యం విధీయతే। తత్రైవ పాండుపుత్రాణా మిదంరాజ్యం నసంశయః॥ పార్థులు పాండురాజునకుఁ గుమారులైనట్లు నాకును ధర్మముచేఁ గుమారులు, నాకుమారులకీరాజ్యమందుఁ గలస్వత్వము పాండవులకును గలదు, సంశయము లేదని ధృతరాష్ట్రుఁడు విదురునితోఁ జెప్పెను. పాండవులయందు క్షేత్రజత్వప్రయుక్త న్యూనతయే యున్నయెడల ధృతరాష్ట్రుఁడు ఔరసులు గనుక నాకుమారులే రాజ్యార్హులు క్షేత్రజులు కాన పార్థులు రాజ్యార్హులు కా రని చెప్పియుండును, గనుక సర్వవిధముల రాజ్యార్హు లగుపాండవులపై ద్వేషించుటయే భీష్మాదులకు దుర్యోధనాదులపై ద్వేషమునకు హేతువు. ఉద్యోగపర్వ॥ అధ్యా ౧౨౮ శ్లో॥ సత్వం పాప మతిం క్రూరం పాపచిత్త మచేతసమ్। అనుశాధి దురాత్మానం స్వయం దుర్యోధనంనృపః॥ పాపబుద్ధికలిగి వివేకరహితుఁ డగుదుర్యోధనుఁడు నాకు వశుఁడుకాఁడు నీవే శిక్షింపు మని శ్రీకృష్ణునితో ధృతరాష్ట్రుఁ డనియెను. ఈ విధముగా ధృతరాష్ట్రుఁడు దుర్యోధనుఁ డధార్మికుఁడు పాపాత్ముఁ డని యంగీకరించెను. ఉద్యోగపర్వ॥ అధ్యా ౧౨౯. శ్లో॥ గాంధారీ॥ నిగృహ్యానుహృదాం మన్యుం శాధి రాజ్యం యథోచితమ్। స్వమంశం పాండుపుత్రేభ్యః ప్రదాయ భరతర్షభ॥ పాండవులభాగమును పాండవుల కిచ్చి స్నేహితులకుఁ గోపములేకుండ వర్తించి రాజ్యము పాలింపుము. అని గాంధారి దుర్యోధనునితోఁ జెప్పెను. ఈవిధముగా దుర్యోధనుఁ డర్ధరాజ్యమును పాండవుల కీయకుండుట యధర్మమని గాంధారియు నంగీకరించినది. శ్లో॥ యచ్చత్వం మన్యసే మూఢ భీష్మద్రోణ కృపాదయః। యోత్స్యంతే సర్వశక్త్యేతి నైతద ద్యోపపద్యతే। సమంహి రాజ్యం ప్రీతిశ్చ స్థానంహి విదితాత్మనామ్। పాండవే ష్వథయుష్మాసు ధర్మ స్త్వభ్యధిక స్తతః॥ భీష్మద్రోణకృపాదులు నాపక్షమున సర్వశక్తులతో యుద్ధము చేయుదురని తలంచెదవేమో అట్లుతలంపకుము వారలకు మీరుభయులు సములు పాండవపక్షమందు ధర్మమధిక మని చెప్పెను.

శ్లో॥ త్వం హ్యేవాత్ర భృశం గర్హో ధృతరాష్ట్ర సుతప్రియః। జానన్హి పాపతా మస్య తత్ప్రజ్ఞామనువర్తసే॥ అని దుర్యోధనుఁడు పాపాత్ముఁడు అతని మాటవినవల దని గాన్ధారి భర్తతోఁ జెప్పెను. ఇటులు భీష్మద్రోణాదులు పాండవులఁ బ్రేమించుటకు వారిధార్మికత్వమే హేతు వని దుర్యోధనుని తలిదండ్రులు గూడ నంగీకరించినప్పుడు కారణాన్తరము నన్వేషించుట యనుచితము.

4. 5. ప్రశ్నలకుత్తరము:—దుర్యోధనుఁడు రాజనీతికుశలుఁడు. ఈసంగతిని శ్లో॥ సఖీనివ ప్రీతియుజోనుజీవిన స్సమానమానాన్ సుహృదశ్చ బంధుభిః। సనన్తతం దర్శయతే గతస్మయః కృతాధిపత్యా మివసాధుబంధుతామ్॥ దుర్యోధ

నుఁడు భృత్యుల స్నేహితులతో సమముగను స్నేహితులను బంధువులతో సమముగను బంధువులను ప్రభువులను గాను గౌరవించె నని భారవి వర్ణించియున్నాఁడు. సుయోధనుఁడు పాండవభీతుఁ డగుటంజేసి భీష్మద్రోణాదులఁ దమయొద్దనేయుండున ట్లాదరించి నిలుపుకొనెను. పాండవులు మహాబలు లగుటంజేసి యు భీష్మద్రోణాదులఁ దమయొద్దకు రప్పించుకొనినయెడల మిత్రభేదము కలుగు ననియు నుపేక్షించిరి. ద్యూతానంతరము పాండవులు రాజ్యభ్రష్టులైనందున నట్టియవకాశమే ఘటింపలేదు. ఇంతకాలము దుర్యోధనునిచేఁ బోషింపఁబడి యుద్ధకాలమున దుర్యోధనుని విడనాడుట న్యాయముకా దని యెంచి భీష్మద్రోణాదు లాతనిపక్షముననే యుండిరి. నీపక్షము న్యాయ్యము కాదు, నీకు జయము కలుగ దని పలుమాఱు దుర్యోధనునితో వ్యక్తముగాఁ బలికిరి. శ్లో॥ అర్థస్య పురుషోదాసో దాస స్త్వర్థో నకస్యచిత్ । ఇతి సత్యం మహారాజ బద్ధోస్మ్యర్థేన కౌరవైః ॥ అర్థమునకు పురుషుఁడు దాసుఁడు. అర్థమెవ్వనికిని దాసుఁడుకాదు. ఇది నిజము. కౌరవులచేత నేనర్థమూలమునఁ గట్టువడితి నని భీష్ముఁడును ద్రోణుఁడును ధర్మజునితో ననిరి. ఇది మే మర్థపరతంత్రుల మని చెప్పుటకాదు. ఇప్పుడు దుర్యోధనపక్షము వదలినయెడల మాకుఁ గృతఘ్నతాదోషము ఘటించును. మే మాపక్షముననే పోరాడెదము. మామనఃపూర్వకముగా ధార్మికుఁడ వగునీకు క్షేమచింతనము చేయుదు మని చెప్పిరి, గాన భీష్మద్రోణాదులు స్వార్థపరులును గారు. ధర్మజుఁడు లుబ్ధుఁడును గాఁడు.

6-వ ప్రశ్నకుత్తరము:—భీష్మద్రోణు లజేయులు, తా ముండినపక్ష మధర్మ మని వారికిఁ దెలియును. ధర్మమేజయ మందవలె నని వారి సిద్ధాంతము. తాముహతులు కానిది ధర్మజునకు జయము రాదు గనుక తమమరణోపాయమును తామే చెప్పిరి. కర్ణుఁడు ధర్మజపక్షమునఁ జేరినయెడల దుర్యోధనుఁడు యుద్ధోత్సాహవిముఖుఁ డగును. దానంజేసి లోకమునకు క్షేమము కలుగు నని భీష్ముఁడు కర్ణుని పాండవపక్షమునఁ జేరు మని చెప్పెను. కాని దుర్యోధనునిపై ద్రోహబుద్ధిచేఁ గాదు; గనుకనే భీష్మపర్వ ॥ అధ్యా. ౧౨౭. శ్లో॥ సంగచ్ఛ త్వం మహాబాహో మమచే దిచ్ఛసిప్రియమ్ । మయాభవతు నిర్వృత్తం వైర మాదిత్యనందన । పృథివ్యాం సర్వరాజానో భవం త్వద్యనిరామయాః॥ నీవు నాకుఁ బ్రియము చేయ నిచ్ఛయించితివేని పాండవులలోఁ జేరుము. వైరము నాతో సమాప్తమగుఁగాక. పృథివిలోన రాజులందఱు నిరుపద్రవు లగుదురుగాక. అని పలికెను. నీసహాయమున దుర్యోధనుఁడు పాండవులతో విరోధించుచున్నాఁడు. నీవు పాండవులలోఁ జేరినయెడల సంధి కిచ్ఛయించును. అప్పుడు యుద్ధము నిలిచిపోవును. రాజుల కందఱకు క్షేమము కలుగును. అని చెప్పెను. కాని పాండవులలోఁ

జేరి దుర్యోధనున కపకారము చేయు నని కృతఘ్నతను బోధించియుండ లేదు. భీష్మద్రోణులు ధర్మజపక్షపాతు లని దుర్యోధనునకు దృఢముగాఁ దెలియును. ఇట్టులు తెలిసియు వీరి నెందుకు వదలలేదు? దుష్టుఁ డగు దుర్యోధనుఁడు వీరి వలన పాండవపక్షమున క్షేమాత్రము నష్టముకలిగినను దానికే సంతసించెద నని తలఁచెను. అటులేజరిగెను. కర్ణశల్యులు కుంతీధర్మజులకుఁ దామిచ్చిన వర ప్రకారము వర్తించిరి, గనుక, వారిప్రవర్తనములలో లోప మేమియును లేదు.

7-వ ప్రశ్న కుత్తరము:—భీమునకు విషము పెట్టించినట్టియు లాక్షా గృహదహనోద్యోగము చేసినట్టియు దుర్యోధనుఁడు తనకు సాధ్యమైనయెడల నెందఱనైన నన్యాయముగాఁ జంపించువాఁడే. సౌప్తికవధానంతరము అశ్వత్థామ ధృష్టద్యుమ్నాదుల నిద్రాసమయమున వధించితి నని చెప్పినపుడు ఇట్టి యకార్యము నేలచేసితి వనుటకు మాఱుగా శ్లో॥ నమే కరో న్నే గాంగేయః నకర్ణో నచ తే పితా। యత్త్వయా కృపభోజాభ్యాం సహితే నాద్యమేకృతమ్॥ భీష్మద్రోణకర్ణులెవరును నీవుచేసినంత ఘనకార్యము చేయలే దని శ్లాఘించెను, గనుక సాధ్యముగాక యూరకుండెను. అందఱ నన్యాయముగాఁ జంపుట యందు దుర్యోధనునకు సందేహము లేదు.

(8) ప్రశ్న కుత్తరము:—దుర్యోధనదుశ్శాసనవధలు ప్రతిజ్ఞానుసారము జరిగినవి. భీష్మద్రోణాదు లజేయులు గనుక వారియాజ్ఞాప్రకారమే వారిని జయించిరి. మఱికొందఱను జయించుటలోఁ గొన్నియక్రమము లున్నను అక్రమస్థుల నక్రమముగా వధించిరిగాన నదియు దోషము కాదు. శ్లో॥ ధర్మవ్యుచ్ఛిత్తి మిచ్ఛన్తో యేఽధర్మస్య ప్రవర్తకాః। హంతవ్యా స్తే దురాత్మానో దేవైర్దైత్యా ఇవోల్బణాః। ఏకం హత్వా యదికులే శిష్టానాం స్యాదనామయమ్। కులం హత్వా థరాష్ట్రంచ నతద్వృత్తోపఘాతకమ్। యోహి పాపసమారంభః కార్యే తద్భావభావితః। కుర్వన్నపి తథైవ న్యాత్కృత్వాచ నిరపత్రపః। తస్మిం స్తత్కిల్బిషం సర్వం సమాప్త మితి నిశ్చితమ్। త్వంతు శుక్లాభిజాతీయః పరదోషేణ కారితః। అనిచ్ఛమానః కర్మేదం కృత్వాచ పరితప్యసే। అశ్వమేధో మహాయజ్ఞః ప్రాయశ్చిత్త ముదాహృతమ్। అని శాంతిపర్వమునఁ జెప్పఁబడినరీతిని అధార్మికు లగు కౌరవులను అధర్మముగా వధించినను దోష ముండదు. దేవతలు అధార్మికు లగు రాక్షసుల నటులే వధించిరి. పరదోషమువలన అనిచ్ఛతో యుద్ధమందు ప్రవర్తించి యుద్ధానంతరము పశ్చాత్తప్తుఁడై అశ్వమేధాదిప్రాయశ్చిత్తములు చేసికొనిన ధర్మజుఁడు శుద్ధుఁడనుటకు సంశయింపఁ బనిలేదు. దుర్యోధనోరుభంగకాలమున దుర్యోధనుఁడు అన్యాయముచే భీష్మద్రోణకర్ణభూరిశ్రవ ప్రభృతుల సంహరింపఁజేసితి వని శ్రీకృష్ణుని నిందించెను. దానికి శ్రీకృష్ణభగవానులు నీవు

జ్ఞాతుల కర్థరాజ్యమీయక అన్యాయద్యూతముచేఁ బరాజితులం జేసితివి మహా రాజపుత్రియు వీరపత్నియు నగుద్రౌపదిని కేశవస్త్రాకర్షణముఁ జేయించితివి. విష ప్రదానలాక్షాగృహదాహకూటయుద్ధాభిమన్యువధాదికముఁ జేయించితివి. ఇట్టి నీదోషముచేతనే భీష్మద్రోణాదులు నిహతులైరి. మేముచేసినయకార్యము లన్ని యు నీదౌర్జన్యమువలననే జరుపఁబడినవి. అధార్మికుల నధర్మముచే వధించినను దోషముఁ లేదు. బృహస్పతి నీతిశాస్త్రము శుక్రనీతియు నీ యర్థమును జెప్పెడిని; నీకాశాస్త్రములు తెలియవు నీవువృద్ధుల సేవింపలేదు. నీవుచేసిన దుష్కర్మ ములఫలము నీ వనుభవించుచున్నావు. అని సమాధానము చెప్పెను. ఆశ్లోక ముల నుదహరించుచున్నాను. శల్యపర్వ॥ అధ్యాయ ౬౧ వాసుదేవ ఉవాచ। శ్లో॥ త్వయైవ దుష్కృతై ర్వీరౌ భీష్మద్రోణౌ నిపాతితౌ। కర్ణశ్చ నిహత స్సంఖ్యే తవశీలానువర్తకః। యాచ్యమానో మయామూఢ పిత్ర్యమంశం నదిత్ససి। పాం డవేభ్య స్స్వరాజ్యంచ లోభా చ్ఛకునినిశ్చయాత్। విషం తే భీమసేనాయ దత్తం సర్వేచ పాండవాః। ప్రదీపితా జతుగృహే మాత్రాసహ సుదుర్మతే। సభా యాం యాజ్ఞసేనీచ క్లిష్టాద్యూతే రజస్వలా। తదైవ తావద్దుష్టాత్మ న్వధ్య స్త్వం నిరపత్రపః। అనక్షజ్ఞంచ ధర్మజ్ఞం సౌబలే నాక్షవేదినా। నికృత్యా యత్పరా జైషీ స్తస్మా దసి హతో రణే॥ అభిమన్యుశ్చ యద్బాలు ఏకోబహుభి రాహవే। త్వద్దోషై ర్నిహతః పాప తస్మాదసి హతో రణే॥ యా న్యకార్యాణి చాస్మాకం కృతానీతి ప్రభాషసే। వైగుణ్యేన తవాత్యర్థం సర్వంహి తదనుష్ఠితమ్। బృహ స్పతే రుశనసో నోపదేశ శ్శ్రుతస్త్వయా। వృద్ధా నోపాసితా శ్చైవ హితం వాక్యం న తేశ్రుతమ్। లోభే నాతిబలేన త్వం తృష్ణయాచ వశీకృతః। కృతవా నసి కార్యాణి విపాక స్తేషు భుజ్యతామ్॥ ఈశ్లోకము లీయర్థము చెప్పును. అటుపైన దుర్యోధనుఁడు నేనధ్యయనము చేసితిని, యథావిధి దానముల నాచ రించితిని, సాగరాంతభూమిని పాలించితిని, శత్రువుల నవమానించితిని, క్షత్రియుల కిష్ట మగుయుద్ధమందుఁ బ్రాణత్యాగము చేయుచుంటిని, దేవార్హములును మను ష్యసులభములుగానివియు భోగముల ననుభవించితిని, స్నేహితులతోడను దమ్ము లతోడను స్వర్గమున కేగుచున్నవాఁడను. నాకంటె నదృష్టశాలి యెవఁడు? మీరు విహతసంకల్పులై దుఃఖించుచు జీవింపుఁడని పలికెను. దుర్యోధన॥ శ్లో॥ అధీతం విధివద్దత్తం భూః ప్రశాస్తా ససాగరా। మూర్ధ్ని స్థిత మమిత్రాణాం కోనుస్వంతతరో మయా॥ యదిష్టం క్షత్రబంధూనాం స్వధర్మ మనుతిష్ఠతామ్। తదిదం నిధనం ప్రాప్తం కోను స్వంతతరో మయా॥ దేవార్హా మానుషాభోగాః ప్రాప్తా అసులభా నృపైః। ఐశ్వర్యం చోత్తమం ప్రాప్తం కోనుస్వంతతరో మయా॥ ససుహృ త్సానుజశ్చాహం స్వర్గంగంతా య మచ్యుత। యూయం విహతసం

కల్పాశ్శోచంతో వర్తయిష్యథ॥ అను శ్లోకము లీయర్థమును జెప్పును. ఈదుర్యోధనవాక్యావసానమందుఁ బుష్పవృష్టియు దేవదుందుభినిర్ఘోషము అప్సరోనర్తనము మొదలగు నద్భుతములు జరిగియుండెను. దుర్యోధనుఁడు శత్రువులఁ బరాభవించి యఖండభూమండలము పాలించెను. అధ్యయనము చేసెను. మహాదానములం జేసెను యుద్ధమునందు సపరివారుఁడై హతుఁ డగుచున్నాఁడు. ధర్మజాదులు బంధువియోగముచే దుఃఖితులై జీవించెదరు. ఇది యంతయు సత్యమని మన మీదేవతానుమోదనమువలన గ్రహింపనగును, గాని, దుర్యోధనుఁడు పాండవులకు భాగమీయకుండుట ధర్మ మనియు ద్రౌపదీకేశవస్త్రాకర్షణాదికము ధర్మమనియుఁ గాదు. ఒకప్పుడు పాండవులు భీష్మ ద్రోణాదుల నక్రమముగా సంహరించిరి యని యభిప్రాయము కానచ్చును. దానికి శ్రీకృష్ణభగవానులు ధర్మయుద్ధముచే భీష్మాదుల జయించుట యెవ్వరికిని సాధ్యము కాదు. అధర్మపరాయణులంబు లగుభీష్మాదుల మాయాయోగముచేత నేను సంహరింపఁ జేసితిని. ఇటులు చేసితిమే యని మీరు చింతింపవలదు. బలాధికులును అధార్మికులునగు శత్రువుల మాయోపాయమున వధింపవచ్చును. రాక్షసులను వధించునప్పుడు దేవత లీమార్గము నవలంబించిరి. పూర్వులప్రకారము మనము వర్తించుచున్నాము. అని పాండవుల కాజ్ఞ యిచ్చెను. శ్లో॥ నచవో హృదికర్తవ్యం యదయం ఘాతితో రిపుః। మిథ్యావధ్యా స్తథోపాయైః బహవశ్శత్రవో ధికాః। పూర్వైర్ అనుగతో మార్గో దేవై రసురఘాతిభిః। సద్భి శ్చానుగతః పంథాస్స సర్వై రనుగమ్యతే॥ అనుశ్లోకము లీయర్థమును జెప్పుచున్నవి. దుర్యోధనుఁడు రావణాదులవలె సకలజనాపకారి కాఁడు. తాను శత్రువులుగా భావించిన పాండవుల కెంతటి యధర్మములనైనఁ జేయుటకు జంకకుండెను. బలరాముఁడు పౌరాణికుఁ డగుసూతుఁడు తాను వచ్చినపుడు లేవలేదను నెపమున ఆయనను వధించెను. బ్రహ్మహత్యాదోషనిరహరణార్థము బ్రాహ్మణులు విధింపఁగాఁ బ్రాయశ్చిత్తముకొఱకుఁ దీర్థాటనము చేసెను. శ్రుతిస్మృతినిషిద్ధ మగుసురాపానము చేయువాఁడు బలాధిక్యమువలన భగవదవతారముగా లెక్కింపఁబడినను ఆయవతారమందు జ్ఞానశక్తిప్రకాశము తరుగు, గనుక, తనశిష్యుఁ డగుదుర్యోధనుని పరాభవమున కంగీకరింపక కుపితుఁడై యూరుభంగమున కాక్షేపించెను. ఆయనను శాంతిపొందించుటకు శ్రీకృష్ణుఁడు నాలుగుహేతువులఁ గనఁబఱిచెను. నీవు ధర్మవత్సలుఁడవు. ధర్మనిరతు లగుపాండవులపైఁ గోపింపకుము. కలియుగము రాఁబోవుచున్నది. కనుక గదాయుద్ధధర్మము తొలఁగినందుల కాక్షేపింపకుము. భీముఁడు స్వప్రతిజ్ఞాపరిపాలనము చేసెను. కోపింపకుము, మైత్రేయశాపానుసారమూరుభంగము జరిగెను గనుక కోపింపకుము. అని చెప్పెను. కలియుగము

రాఁబోవుచున్నది. అన్నయ్యా! ఇంకేటిధర్మ మనిచెప్పుట ఛందోనురోధాభిప్రాయము. ప్రతిజ్ఞాపాలనమే ప్రబలహేతువు; అట్లుచేయనియెడల అసత్యము వాటిల్లును. ఇట్లు పాండవులు ధార్మికులు దుర్యోధనాదు లధార్మికు లని భ్రాంతము వలన స్పష్ట మగుచుండఁగాఁ దద్విరుద్ధముగా నభిప్రాయము వ్రాయుట యుక్తము కాదు.

(9) ప్రశ్న కుత్తరము:—ఇంద్రునిచే నీయఁబడిన ఏకవీరఘాతిని యగు శక్తి ఘటోత్కచునియం దుపయోగింపఁబడుటచే భక్తుఁడగు నర్జునుఁడు కర్ణనిహతుఁడు కాఁడని శ్రీకృష్ణుఁడు సంతోషించెను. ఇదిగాక ద్రోణపర్వ ॥ అధ్యాయము ౧౮౨. శ్లో॥ ఏషహి బ్రాహ్మణద్వేషీ యజ్ఞద్వేషీచ రాక్షస । యజ్ఞహంతాచ పాపాత్మా త స్మాదేవం నిపాతితః । వ్యంసితా చాప్యుపాయేన శక్రదత్తా మయానఘ । యేహి ధర్మస్యలోప్తారో వధ్యాస్తే మమ పాండవ । ధర్మసంస్థాపనార్థాయ ప్రతిజ్ఞైషా మయాకృతా ॥ బ్రాహ్మణులను యజ్ఞములను ద్వేషించునట్టి యజ్ఞనాశకుఁ డగుఘటోత్కచుఁడు నాకువధ్యుఁడు, ధర్మలోపకు లందఱు నాకు వధ్యులని ధర్మసంస్థాపకుఁ డగు శ్రీకృష్ణుఁ డాజ్ఞ యొసంగెను. శ్లో॥ మయా ననిహతః పూర్వ మేషయుష్మ త్ప్రియేప్సయా ॥ మీకు లాభము చేయఁగోరి ఘటోత్కచు నింతవఱకు వధింపకయుంటి నని కూడఁ జెప్పెను. దుష్టనిగ్రహశిష్టపరిపాలనముకొఱ కవతరించిన శ్రీకృష్ణపరమాత్ముఁ డిటులు పలుకుట లోఁగాని చేయుటలోఁగాని వింత యేమియు లేదు. ఘటోత్కచుఁడుండిన యెడలఁ దనమేనల్లునికుమారునకు రాజ్యము రాదని ఘటోత్కచవధకు శ్రీకృష్ణుఁడు సంతసించె ననుకల్పన హాస్యాస్పదము. ఘటోత్కచుఁడు రాక్షసుఁడు. అతనికి మానవరాజ్యార్హతాశంక యే కలుగనేరదు.

(10) ప్రశ్న కుత్తరము:—శ్రీకృష్ణుని యుద్ధసాహాయ్యము కోరఁదలఁచి దుర్యోధనుఁడును అర్జునుఁడును ఏకకాలముననే ద్వారకకు వెళ్లిరి. శ్రీకృష్ణుఁడు నిదురించియున్నసమయమున దుర్యోధనుఁడు ప్రథమమందు వచ్చి శిరస్థానమునఁ గూర్చుండెను. అర్జునుఁడు తరువాత వచ్చి పాదస్థానమునఁ గూర్చుండెను. శ్రీకృష్ణుఁడు ప్రప్రథమమున నర్జునుని జూచెను. అనంతరము దుర్యోధనుని జూచెను. అపుడు దుర్యోధనుఁడు నేను బ్రథమమందు వచ్చితిని నాపక్షము రమ్మని యడుగఁగా అర్జునుని మొదటఁ జూచితిని ఆయనకుఁ గూడ సహాయము చేయవలసియున్నది. మీయుభయులలో నర్జునుఁడు చిన్నవాఁడు, గనుక, ఆయన మొదట నేర్పుకొనవలయును. అర్బుదసంఖ్యాక మగునారాయణగోపాలసైన్యమొకవైపు, నిరాయుధుఁడ నగు నేనొకవైపు. ఏర్పుకొనవలసిన దని యానతీయఁగా నిరాయుధుఁడగు శ్రీకృష్ణుని నర్జునుఁ డేర్పుకొనెను. అర్బుదసంఖ్యాకు

లగు నారాయణగోపాలురను దుర్యోధనుఁడు స్వీకరించెను. కృతవర్మను గోరఁగా నాతఁ డక్షౌహిణీసైన్యము నిచ్చెను. బలదేవుని దుర్యోధనుఁడు కోరఁగా నేను భయపక్షములకు సహాయము చేయ నని చెప్పెను. తక్కినవారిని, ఉభయులును గోరలేదు. వా రెవరిపక్షమునను రాలేదు. అంతియె కాని పాండవుల యయోగ్యతవలనఁ గాని శ్రీకృష్ణుపలుకుబడిలేనందునఁ గాని వారు పాండవపక్షమున రాలే దని కల్పించుట యసంగతము. ఉద్యోగపర్వము ౧౫వయధ్యాయమున నీకథ వర్ణింపఁబడినది.

(11) ప్రశ్న కుత్తరము:— బాహ్లీకసోమదత్తాదులను ధర్మజపక్షము చేరకుండునట్లు రాజనీతికుశలుఁ డగుదుర్యోధనుఁడు చేసెను. ఇదిగాక పాండవులు బలవంతులు గనుక వారికి దుర్యోధనునంతయూడిగములఁ జేసి యుండరు. శల్యసత్కారమే యిందుకు నిదర్శనము. రాజసూయయాగమునకు లోఁగడ పాండవులలో నొక్కొక్కరే దిగ్విజయము చేసిరి, గాన వీరిపౌరుషమం దసూయయు నుండియుండవచ్చును. ప్రకృతివిరుద్ధజన్మమే హేతు వైనయెడల ధృతరాష్ట్రుఁడు నియోగమునవలనఁ గలిగినవాఁడే గనుక ఆయన నాశ్రయించి యుండరు. ఇది గాక పూర్వకాలమున దేవకీస్వయంవరమందు సాత్యకితండ్రి యగుశిని, సకలరాజులను జయించి దేవకీదేవిని వసుదేవునికొఱకుఁ దెచ్చెను. అప్పుడు భూరిశ్రవస్సుతండ్రి యగుసోమదత్తుఁడు ఓర్వలేక శినితో యుద్ధముచేసి పరాజితుఁడై కేశాకర్షణపూర్వకముగాఁ బాదాహతుఁ డాయెను. అనంతరము సోమదత్తుఁడు మహాదేవు నారాధించి శినియొక్క కుమారుని బాదాహతుని జేయఁదగిన కుమారుని దయచేయు మని వేఁడెను. మహాదేవుఁ డట్టివరము నిచ్చెను. నాఁటనుండియు శినిసుతుఁ డగుసాత్యకియందు భూరిశ్రవస్సోమదత్తబాహ్లీకులకు ద్వేషము కలదు. అర్జునశిష్యుఁ డగుసాత్యకి పాండవపక్షమున నియతముగా వచ్చును గనుక, అతనిశోఁ బగసాధించుటకై బాహ్లీకసోమదత్తభూరిశ్రవస్సులు దుర్యోధనపక్షమున నిలిచిరి. ఈకథ ద్రోణపర్వ॥ ౧౪౪ అధ్యాయమున వర్ణింపఁబడినది. నిజము తెలియుటకుఁ గొన్ని శ్లోకముల వ్రాసెదను. శ్లో॥ తా న్దృష్ట్వా దేవకీం శౌరే రథస్థాం పురుషర్షభ। నామృష్యత మహాతేజాః సోమదత్త శ్శినే ర్నృప। తయో ర్యుద్ధ మభూ ద్రాజ న్దినార్ధం చిత్ర మద్భుతమ్। బాహుయుద్ధంసుబలినోః ప్రసక్తం పురుషర్షభ। శినినా సోమదత్తస్తు ప్రసహ్య భువి పాతితః। అసిముద్యమ్య కేశేషు ప్రగృహ్యాచ పదాహతః। మధ్యే రాజసహస్రాణాం ప్రేక్షకాణాం సమంతతః। కృపయాచ పునస్తేన సజీవేతి విసర్జితః॥ తదవస్థః కృతస్తేన సోమదత్తో ధమారిష। ప్రసాదయ న్మహాదేవ మమర్షవశ మాస్థితః॥ తస్య తుష్టో మహాదేవో వరదానాం మహాప్రభుః। వరేణఛందయామాస సతు వవ్రే

వరంస్పృహః । పుత్రమిచ్ఛామి భగవ న్యోహిహన్యా చ్ఛినేస్సుతమ్ । మధ్యేరా జసహస్రాణాం పదాహన్యాచ్చ సంయుగే ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సోమ దత్తస్య పార్థివ! ఏవ మస్త్వితి తత్రోక్త్వా సదే వోన్తరధీయత ॥ ఇత్యాది. విందాను విందులు శిశుపాలాదులవలె శ్రీకృష్ణవిరోధులు. శ్రీకృష్ణునియందలి ద్వేషమున కౌరవపక్షమున నుండిరి, గాన, నిది పాండవాగౌరవమునకుఁ గారణము గాదు.

(12) ప్రశ్న కుత్తరము:— కారణాన్తరప్రయుక్త ద్వేషము గల అలంబుసనా గకుమారభూరిశ్రవఃప్రభృతులుగాక మిగిలినవా రందఱను దాక్షిణ్యమునకు దుర్యోధనపక్షమున నుండినను ధర్మజునకు విజయము కోరియే పోరాడిరి. ప్రకృతివిరుద్ధజన్మము గలవార లను ననాదరము గాని పక్షపాతము గాని వారి కున్నట్టు తోఁపదు. భీష్మద్రోణాదులను మహానుభావులనుగా సంగీకరించిరేగాని వారియుత్పత్తిని గాని వారిచరితమును గాని యాక్షేపించువారు నేఁటివఱకుఁ గనిపింప లేదు. అధర్మపక్షమందు మనఃపూర్వకముగా యుద్ధము చేయుటకంటె ధర్మపక్షమునకు మనఃపూర్వక సహాయము చేసి పోషకులకుఁ బ్రాణముల నప్పగించుటయే యుక్త మని వారితలంపు. అది ధర్మవిరుద్ధము కాదు. వీరు వారిసనేల. గాన్ధారీధృతరాష్ట్రులే ధర్మమే జయించు నని యాశీర్వదించిరి.

(13) ప్రశ్న కుత్తరము:— కుంతీద్రౌపదీసత్యవతులవిషయ మిదివఱకు వ్రాసితిని. గాన్ధారీపాతివ్రత్యవిషయమై యెవ్వరికిని సంశయము లేదు.

(14) ప్రశ్న కుత్తరము:— ధృతరాష్ట్రునికుమారులనామములలోఁ జాల భాగము రమణీయము లగునవియే కలవు; యుయుత్సు, జలసంధి, సమ, విందు, అనువిందు, దుర్ధర్ష, సుబాహు, దుర్మర్షణ, కర్ణ, వివింశతి, శల, సత్వ, సులోచన, చిత్ర, ఉపచిత్ర, చిత్రాక్ష, చారుచిత్ర, శరాసన, దుర్విగాహ, వివిత్సు, ఊర్ణనాభ, సునాభ, నంద, ఉపనందక, చిత్రబాణ, చిత్రవర్మ, సువర్మ, దుర్విమోచన, అయోబాహు, మహాబాహు, చిత్రాంగ, చిత్రకుండల, భీమవేగ, భీమబల, బలవర్ధన, ఉగ్రాయుధ, సుషేణ, భీమకర్మ, చిత్రాయుధ, నిషంగి, పాశి, బృందారక, దృఢవర్మ, దృఢక్షత్ర, సోమకీర్తి, దృఢసంధ, జరాసంధ, సత్యసంధ, సదస్సువాక్, ఉగ్రశ్రవ, ఉగ్రసేన, దుష్పరాజయ, అపరాజిత, విశాలాక్ష, దృఢహస్త, సుహస్త, సువర్చస్సు, ఆదిత్యకేతు, నాగదత్త, అగ్రయాయి, కవచి, ఉగ్ర, భీమరథ, వీరబాహు, అలోలుప, అభయ, అనాధృష్య, ప్రమథ, ప్రమాథి, దీర్ఘబాహు, మహాబాహు, వ్యూఢోరస్సు, కనకధ్వజ, విరజస్సు ఈనామములన్నియు క్షత్రవీరులకు వాడుకలో నున్నవియే. దుర్యోధన దుశ్శాసన శబ్దములు దురాధర్షత్వమును సూచించును గనుక నయ్యవి నింద్యములు కావు బహ్వాశి, దుష్కర్ణాది శబ్దములు కొన్ని శ్రవణకటువులుగా నుండినను బాహ్లికులకు నామములందు

పట్టుదల లేకపోవుటచేతను వికృతనామములచేతనైన జీవించియుండిన చాలు
నను నమ్మకముతోడను, అట్టినామముల నుంచి యుందురు. శునశ్శేఫ, అష్టావ
క్రాదిఋషినామములను దీర్ఘరోమ హ్రస్వరోమాది రాజనామములను గని యు
న్నవారలము. వక్రనాసరాక్షసాదిరాజమంత్రినామములను ముద్రారాక్షసాది
నాటకములలోఁ గనియున్నవారలము. ఇపుడును మనదేశములందు పిచ్చయ్య,
పెంటయ్య, పుల్లయ్య, పాపయ్య, హుళక్కి మొదలగునామముల నుంచుటయు
వా రొకప్పుడు విఖ్యాతులై యుండుటయుఁ జూచుచున్నాము. ఇదిగాక సుజాతు
లగుకౌరవులయందు వ్యాసమహర్షికిఁ గలద్వేషమే వికృతనామకల్పనకు హేతు
వైనయెడల ధార్తరాష్ట్రులలోఁ గొందఱియందు ద్వేషము కొందఱియం దనురా
గము కల దనియు ద్వేషము కలవారికి దుర్నామముల నుంచి రనియు అనురా
గము కలవారికి మంచినామముల నుంచి రనియుఁ గల్పింపవలసివచ్చును. ధార్త
రాష్ట్రులలో మంచినామములు కలవా రందఱు పాండవులంబోలి ప్రకృతివిరుద్ధ
జన్మము కలవార లనిచెప్పినయెడల, కుంతితో సమముగా గాన్ధారికిఁ గూడవ్యభి
చారము కల్పించినవా రగుదురు, గనుక, ఇట్టికుకల్పనలు నిర్మూలములు.

(15) ప్రశ్న కుత్తరము:—యుద్ధానంతరము ధర్మజుఁడు ధృతరాష్ట్రగాంధా
రులకు శ్రద్ధాభక్తులతో నుపచారము చేయుచుండెడివాఁడు, భీముఁడు దక్కమిగి
లినవా రందఱు నటులే యుపచారము చేయుచుండెడివారలు. భీముఁడు మా
త్రము ధీరోద్ధతుఁడు; ధార్తరాష్ట్రులవలన నానాశ్రమల నధికముగా నందెను, గాన,
వారియం దాదరము లేకుండెను. శ్లో॥ పాండవా స్సర్వకార్యాణి సంపృచ్ఛంతి
స్మ తంన్నృపమ్ । చక్రు స్తేనాభ్యనుజ్ఞాతా వర్షాణి దశపంచచ । సదాహిగత్వా
తేవీరాః పర్యుపాసన్త తం నృపమ్ । పాదాభివందనం కృత్వా ధర్మరాజమతేస్థి
తాః ॥ పాండవులు యుద్ధానన్తరము ధృతరాష్ట్రుఁడు తపస్సుకై వనమునకేగు
వఱకుఁ బదియునైదుసంవత్సరములును బ్రతిదినము ధృతరాష్ట్రునకు సకలకార్య
ములను విన్నవించి పాదాభివన్దనము చేసి ధర్మరాజాభిప్రాయప్రకారము ధృత
రాష్ట్రానుమతిచేఁ బరిపాలనము చేయుచుండెడివారలు. శ్లో॥ న తాం ప్రీతిం పరా
మాప పుత్రేభ్య స్సకురూద్వహః । యాం ప్రీతిం పాణ్డుపుత్రేభ్య స్సదావాప
తదానృపః ॥ పాణ్డవులవలన ధృతరాష్ట్రుఁడు పొందినసౌఖ్యమును దుర్యోధనాదు
లవలనఁ గూడఁబొంద లేదని వర్ణింపఁబడియె. ఇట్టివిషయములలో పాండవులు యు
ద్ధానంతరము దుర్యోధనపక్షమువారి నాదరింప లేదనుట యసంగతము. తమకప
కారము చేసినగాన్ధారీధృతరాష్ట్రులనే గౌరవించినపు డితరులసంగతి చెప్పనవసర
ముండదు. ధర్మజుఁడు భీముఁ డంగీకరింపకపోయినను దుర్యోధనాదిసద్గతి కల్పన
మునకై ద్రవ్య మిచ్చెను. దాని నర్జునాదు లనుమోదించిరి. మహాప్రస్థానపర్వ॥

అధ్యా ౧. శ్లో॥ తతో యుయుత్సు మానీయ ప్రవ్రజ న్దర్శకామ్యయా। రాజ్యం పరిదదౌ సర్వం వైశ్యాపుత్రే యుధిష్ఠిరః॥ ధర్మజుఁడు వానప్రస్థమవలంబింపఁ దలఁచి వైశ్యాపుత్రుఁడును శమ్మాశ్రయించినట్టియు ధార్తరాష్ట్రుఁడునగు యుయుత్సునకు సర్వరాజ్య మిచ్చె నని చెప్పఁబడినది శ్లో॥ అభిషిచ్య స్వరాజ్యే చ రాజానం చ పరీక్షితమ్॥ పరీక్షిత్తునకు తనరాజ్యమందు పట్టాభిషేకము చేసె నని చెప్పుటవలన పరీక్షిత్తునకు చక్రవర్తిత్వము నిచ్చి యుయుత్సునకు సర్వరాజ్యమునందు మన్త్రిత్వము నిచ్చెనని గ్రహింపనలసియున్నది. "అథవా పరివిభజ్య దదౌ" అనిసర్వరాజ్యమును విభజించి కొంత పరీక్షిత్తునకును గొంత యుయుత్సునకు నిచ్చెనని యర్థము చెప్పవచ్చును. కృపాచార్యులను రాజగురువునుగా గౌరవించెను. శ్లో॥ కృపమభ్యర్చ్య చ గురు మథపౌర్త్రై రుపస్కృతమ్। శిష్యం పరీక్షితం తస్మై దదౌ భరతసత్తమ॥ అనుశ్లోక మీయర్థమును జెప్పును. పాండవులు గాన్ధారీధృతరాష్ట్రుల నెటులుగౌరవించిరి యనుసంగతి ఆశ్రమవాసపర్వప్రథమాధ్యాయమున వర్ణింపఁబడినది. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నాశ్లోకముల వదలితి. దిఙ్మాత్రము గనఁబఱిచితిని. ధర్మజుఁడు రహస్య మగుకర్ణోత్పత్తిని కుంతి యుద్ధమునకుఁ బూర్వము తనకుఁ జెప్పనందుకు శపించెనుగాని యామెచరిత్రము ప్రశస్తము కాదని శపింపలేదు. ఈకథ శాన్తిపర్వమునఁ గలదు కుంతిని పాండవులాదరింపకపోవుటచేత నామె వనవాసమున కేగిన దని వీరు వ్రాసినవ్రాఁత యసత్యము. ఆశ్రమవాసపర్వ॥ అధ్యా. ౧౭ కుంతీ॥ శ్లో॥ నాహ మాత్మఫలార్థం వై వాసుదేవ మచూచుదమ్। విదులాయాః ప్రలాపైస్తైః పాలనార్థంచ తత్కృతమ్। నాహం రాజ్యఫలం పుత్త్రాః కామయే పుత్త్రనిర్జితమ్। పతిలోకానహం పుణ్యాన్కామయే తపసావిభో। శ్వశ్రూశ్వశురయోః కృత్వా శుశ్రూషాం వనవాసినోః। తపసా శోషయిష్యామి యుధిష్ఠిర కళేబరమ్। నివర్తస్వ కురుశ్రేష్ఠ భీమసేనాదిభి స్సహ॥ నేను నాలాభముకొఱకు నిమ్మును యుద్ధముకొఱకుఁ బ్రోత్సహింపలేదు. పుత్రులకు నీతి చెప్పుట తల్లులకు విధి గనుక నటులు చేసితిని. పుత్రనిర్జితసంపత్తితో నా కవసరము లేదు. నేను పతిలోకమును బొందెద. ధృతరాష్ట్రగాంధారులకు శుశ్రూషచేయుచు వనమున నివసించి తపస్సుచే దేహత్యాగమును జేయుదు నని తన్ను విడఁజాల నని ప్రార్థించిన ధర్మజుతో కుంతి చెప్పెను, గనుక, పాండవు లెవ్వరి కన్యాయ మాచరించి యుండ లేదు. ధృతరాష్ట్రపక్షము వారి కెవ్వరికిని యనాదరణము చేయలేదు. మొండిచేయి చూపి రని యపహసించుట వివేకులు చేయఁదగినపని గాఁ గనిపింపదు

వ్యాసమహర్షిచరిత్రము.

వ్యాసమహర్షి ఉపరిచరవసుమహారాజపుత్రిక యగుసత్యవతియందు పరాశరమహర్షివలన నవతరించెను. ఉపరిచరవసుమహారాజు స్ఖలితమగు తనవీర్యము

నొకడేగచే దనపత్నియొద్దకుఁ బంపఁగా మార్గమధ్యమున యమునకు సమ
ముగా నాకాశమధ్యమున మఱియొక డేగతో నాడేగకు యుద్ధము సంభవించి
నందున పర్ణపుటమునుండి వీర్యము స్ఖలితమై యమునానదిలోఁ బడెను. దాని
నొక చేప మ్రింగెను. ఆచేపగర్భమున సత్యవతి కలిగెను. ఆమె బోయలకుఁ
బ్రభువగు దాశరాజునకు దొరికినందున ఆయన యామెను పుత్త్రికగాఁ బెం
చెను. కాన సత్యవతి ఉపరిచరవసుమహారాజపుత్త్రికయే గాని దాశరాజునకు
ఔరసపుత్త్రిక కాదు ఈకథ ఆదిపర్వము ౬౩-వ అధ్యాయమునఁ బ్రసిద్ధము.
బ్రహ్మతేజోనిధి యగుపరాశరమహర్షివలనఁ ద్రిలోకసుందరియును రాజపుత్త్రియు
నగుసత్యవతియం దవతరించిన వ్యాసమహర్షి దివ్యసుందరవిగ్రహుఁ డనుటకు
సంశయము లేదు వ్యాసమహర్షిని దనతల్లి యగుసత్యవతి విచిత్రవీర్యునిక్షేత్ర
ములందు నియోగవిధిచే సంతానము గని కౌరవవంశము నుద్ధరింపు మని వేఁ
డెను. అపుడు వ్యాసమహర్షి ఆరాజపత్నులిద్దఱు నొకసంవత్సరము నేను
జెప్పిన వ్రతము యథాశాస్త్ర మాచరించిన యెడల ననంతరము కోరినసం
తానము నిచ్చెదను. వ్రతనియమముగల నాతో వ్రతహీన యగుస్త్రీ కలియు
టకు వలనుపడ దని చెప్పెను. అపుడు సత్యవతి సంవత్సరవిలంబము జరిగిన
యెడల రాష్ట్ర మరాజక మగుట నశించును అవిలంబముగనే భారతవంశము
నుద్ధరింపు మని వేఁడెను. అపుడు వ్యాసమహర్షి యిపుడే సంతానము కావలసిన
యెడల నేను వికృతరూపముతోడను వికృతగంధముతోడను వికృతవేషము
తోడను వచ్చెదను. నావికృతివేషాదుల సహించి నాతోఁగూడినయెడల వార
లకు సత్సంతానము కలుగును ఇది వారికి వ్రత మని యుపదేశించెను. ఆరాజ
భార్యలలో నొకర్తు ఆయాకారవేషముల సహింపలేక కనులుమూసికొనినందున
గ్రుడ్డివాఁడు కలిగెను. మఱియొకర్తు వెలవెలపోయినందున పాండువర్ణుఁ డగు
పాండురాజు కలిగెను. మాతృదోషమువలన వారికి కిట్టిలోపములు కలిగిన వని
భారతమందుఁ జెప్పఁబడి యుండఁగా, పితృదోషమువలన నిట్టిలోపములు కలిగిన
వని యసత్యపువ్యాసముల వ్రాయుట లోకవంచన మగును. నిజము తెలియుట
కాశ్లోకములు కొన్నిటి నుదాహరించుచున్నాను. ఆదిపర్వ॥ అధ్యా ౧౦౫ వ్యాస
ఉవాచ ॥ శ్లో॥ తస్మా దహం త్వ న్నియోగా ద్ధర్మముద్దిశ్య కారణమ్ । ఈప్సితం
తే కరిష్యామి దృష్టం హ్యేత త్సనాతనమ్ । భ్రాతుః పుత్త్రా న్ప్రదాస్యామి మిత్రా
వరుణయో స్సమాన్ । వ్రతం చరేతాం తే దేవ్యౌ నిర్దిష్ట మిహ యన్మయా ।
సంవత్సరం యథాన్యాయం తత శ్శుద్ధే భవిష్యతః । నహి మామవ్రతోపేతా
ఉపేయా త్కాచిదంగనా ॥ సత్యవత్యువాచ ॥ సద్యో యథాప్రపద్యేత దేవీ
గర్భం తథాకురు । అరాజకేషు రాష్ట్రేషు ప్రజాఽనాథా వినశ్యతి । నశ్యం

తిచ క్రియాస్సర్వా నాస్తిసృష్టి ర్నదేవతా ॥ వ్యాసఉవాచ ॥ యదిపుత్రః ప్రదాతవ్యో మయా భ్రాతు రకాలికః । విరూపతాం మే సహేతాం తయో రేతత్పరం వ్రతమ్ । యదిమే సహతే గంధం రూపం వేషం తథావపుః । అద్యైవ గర్భం కౌసల్యా విశిష్టం ప్రతిపద్యతామ్ ॥ ఇత్యాది ॥ అనంతరము ఒకభార్య నిమీలితనేత్రయై కలిసికొనినందున వ్యాసమహర్షి "కింతు మాతు స్సవైగుణ్యా దంధ ఏవ భవిష్యతి" అని చెప్పెను. రెండవభార్య వెలవెలపోయి కలిసికొనినందున శ్లో॥ వ్యాస స్సత్యవతీపుత్ర ఇదం వచన మబ్రవీత్ । యస్మాత్పాండుత్వ మాపన్నా విరూపం ప్రేక్ష్య మామిహ । తస్మాదేష సుతస్తేవై పాండురేవ భవిష్యతి ॥ రెండవకుమారుఁడు పాండువర్ణుఁ డగునని చెప్పెను. కనుక ధృతరాష్ట్రపాండురాజుల దేహవైగుణ్యములకు మాతృదోషములు కారణములు గాని వ్యాసమహర్షి వైగుణ్యము హేతువు కాదు. వ్యాసమహర్షి రూపము శ్రీరామునిరూపమువలె నీలమేఘశ్యాముల మని యువిద్యుత్సదృశ జటాధార మండితమనియు వర్ణింపఁబడినది. పద్యము ॥ ప్రాంశుపయోదనీలతనుభాసితునుజ్జ్వలదండధారుఁబింగాంశుసటాచ్ఛటాభరణునాగముపుంజపదాగ్రతత్త్వని। స్సంశయకారుఁగృష్ణమృగచర్మకృతాంబరకృత్యభ్రాంతి। వంశవివర్ధనుం ద్రిదశవన్దితు సాత్యవతేయుఁ గొల్చెదన్ ॥ అని పోతరాజమహాకవి వర్ణించి యున్నాఁడు. వ్యాసమహర్షి పరాశరుని వలన సత్యవతియం దవతరించినందున నిషాదవ్యాసుఁ డని నిందించుట యన్యాయము. శ్రీరాముఁడు క్షత్రియుఁ డని బ్రాహ్మణులు పూజింప కుందురా? మత్స్యకూర్మవరాహాద్యవతారములు తిర్యగ్జంతువు లనవచ్చునా? సామాన్యశాస్త్రములందు భగవదవతారములకు సంకోచము చెప్పక తీరదు. శ్లో॥ తతస్స ప్తదశే జాత స్సత్యవత్యాం పరాశరాత్। చక్రే వేదతరోశ్శాఖాః పుంసో దృష్ట్వాల్పమేధసః ॥ సత్యవతియందు పరాశరునివలనఁ గలిగి వేదవిభాగముచేసినవ్యాసమహర్షి శ్రీమహావిష్ణుని యవతారములలో రామకృష్ణాద్యవతారములతో సమముగాఁ బదియేడవయవతార మని శ్రీభాగవతమున వర్ణింపఁబడినది. ఇదిగాక పరాశరమహర్షి లోకాతీతమహిమ కలవాఁడు. సంతానార్థము క్షత్రియకన్యను బరిగ్రహించినను దనకుమారునకు బ్రాహ్మణత్వ మిచ్చుటకును సత్యవతికిఁ గన్యాత్వము నిచ్చుటకును సమర్థుఁడు. మహర్షులు తపఃప్రభావముచే సృష్టికి పునస్సృష్టి చేయఁదగిన శక్తి కలవార లనుటకు విశ్వామిత్రాది చరితములే సాక్షి. వెనుకటియుగములందు క్షత్రియస్త్రీలయందు బ్రాహ్మణులవలనఁ గలిగినవారలు బీజప్రాధాన్యముచే బ్రాహ్మణులై యుండుటకు పరశురామాదులు సాక్షులు. శ్లో॥ నారాయణం పద్మభువం వసిష్ఠం శక్తిం చ తత్పుత్ర పరాశరం చ। వ్యాసంశుకం గౌడపదం మహాన్తంగోవిందయోగీన్ద్రమథా

స్యశిష్యం శ్రీశంకరాచార్యం॥ అని నానాదేశస్థు లగుబ్రాహ్మణులు గురుకోటి లోఁ బరాశరసుతుఁ డగువ్యాసమహర్షిని పఠించుచున్నారు. శ్లో॥ కృష్ణద్వైపాయనం సాక్షా ద్విద్ధి నారాయణం పరమ్। కోహ్యన్యః పుండరీకాక్షా న్మహాభారతకృ ద్భవేత్॥ అనుపురాణవచనము మహాభారతకర్త యగుకృష్ణద్వైపాయనుఁడు నారాయణావతార మని చెప్పుచున్నది. శ్రీభాగవతప్రథమస్కంధము. అధ్యాయము ౪ శ్లో॥ ద్వాపరే సమనుప్రాప్తే తృతీయే యుగపర్యయే। జాతః పరాశరాద్యోగీ వాసవ్యాం కలయా హరేః॥ చాతుర్హోత్రం కర్మశుద్ధం ప్రజానాం వీక్ష్య వైదికమ్। వ్యదధా ద్యజ్ఞసంతత్యై వేద మేకం చతుర్విధమ్॥ ఋగ్యజుస్సామాథర్వాఖ్యా వేదాశ్చత్వార ఉద్ధృతాః। ఇతిహాసపురాణంచ పంచమో వేద ఉచ్యతే॥ తత్రర్గ్వేదధరః పైలః సామగో జైమినిః కవిః। వైశంపాయన ఏవైకో నిష్ణాతో యజుషాం గణే॥ అథర్వాంగిరసామాసీ త్సుమంతుర్దారుణో మునిః॥ ఈవచనములయందు సత్యవతీపరాశరులపుత్త్రుఁ డగువ్యాసమహర్షియే వేదవిభాగకర్త యనియు పైలవైశంపాయనజైమినిసుమంతులు, ఆయన శిష్యు లనియు వర్ణింపఁబడినది, కల్పాంతరములందును వ్యాసులు కలరు. ఈద్వాపరమున వేదవిభాగము చేసినది ఈవ్యాసులనుటయే నిశ్చయము. బ్రహ్మసూత్రరచయితయు నీమహర్షియే. నిజ మిటు లుండఁగా వేదవిభాగకర్తగా వ్యాసమహర్షి కాఁ డనుట యవిచారమూలము. వ్యాసమహర్షి కామపీడితుఁడై విచిత్రవీర్యపత్నులఁ గలియలేదు. మాతాజ్ఞానశమున నష్టవంశోద్ధరణార్థము నియోగవిధిచే సంతానము కలుగఁజేసెను. "కృతేతు మానవా ధర్మాః" అను పరాశరస్మృతివచనప్రకారము నియోగవిధి కృతయుగము నాఁటి నుండియుఁ గలదు. కనుకనే మనుస్మృతియందు వర్ణింపఁబడియె. మధ్యకాలమున ధర్మశాస్త్రములలోనికి దశవిధసంతానముల నెక్కించి రని తూలనాడుట ధర్మవిరుద్ధము. శ్రీభాగవతప్రథమస్కంధమున శ్లో॥ భారతవ్యపదేశేన హ్యామ్నాయార్థః ప్రకాశితః॥ అని భారతము సకలవేదార్థప్రకాశక మని చెప్పఁబడియున్నది. భారతము పురుషార్థచతుష్టయప్రతిపాదకము. కేవలము భగవన్మహిమవర్ణనప్రధానము కాదు. కనుక అట్టిస్వతంత్రగ్రంథమును రచియింపకపోయితిని, ఆవిధముగాఁ గూడలోకోపకారము చేసిన బాగుగనుండు నని యామహర్షి చింతించెఁ గాని భారత మసచ్చరిత్రము, అట్టిదాని రచించితి నని చింతింపలేదు. భారతము విస్తృతగ్రంథ మగుటచే నిత్యపారాయణము చేయుసంప్రదాయము లేకపోయినను నియమముగాఁ గథాశ్రవణము చేయుటయు ప్రతిపర్వము సమారాధనాదికము చేయుటయు సకలశిష్టజనసంప్రతిపన్నము. వ్యాసమహర్షి చింతించిన సంగతి భాగవతప్రథమస్కంధపంచమాధ్యాయమున స్పష్ట మగును.

శ్లో॥ జిజ్ఞాసితం సుసంపన్న మపి తే మహదద్భుతమ్ । కృతవా న్భారతం యస్త్వం సర్వార్థపరిబృంహితమ్ । జిజ్ఞాసితమధీతంచ బ్రహ్మయత్త త్సనాతనమ్ । తథాపి శోచస్యాత్మాన మకృతార్థ ఇవప్రభో॥ సకలపురుషార్థప్రద మగుచు నాశ్చర్యకర మగుభారతము రచియించితివి. వేదాధ్యయనము చేసితివి. బ్రహ్మమీమాంసా శాస్త్రము రచించితివి. అయినను ఖేదముగలవానివలెఁ గనఁబడుచున్నావు. ఇందుకుఁ గారణ మేమి యని నారదమహర్షి వ్యాసమహర్షిని బ్రశ్నచేసెను. అందుకు వ్యాసమహర్షి తనయసంతోషహేతువు తనకుఁ దెలియ దని చెప్పఁగా నారదమహర్షి శ్లో॥ భవతా నుదితప్రాయం యశోభగవతోఽమలమ్ । యేనై వాసౌ నతుష్యేత్తు మన్యే తద్దర్శనంఖిలమ్ । యథా ధర్మాదయశ్చార్థాః ముని వర్యానువర్ణితాః । నతథా వాసుదేవస్య మహిమా హ్యనువర్ణితః॥ భారతమందు ధర్మార్థకామములు నిరూపింపఁ బడినంత భగవన్మహిమ నిరూపింపఁబడలేదు. ఏగ్రంథముచే భగవంతుఁడు సంతోషింపఁడో ఆగ్రంథము వ్యర్థము. నీవు భగవ ద్భక్తినిరూపక మగుగ్రంథమును రచింపు మని చెప్పెను. ఇదియు భారతము పవిత్రగ్రంథము కా దనుటకుఁ జెప్పఁబడియుండ లేదు. భారతప్రాశస్త్యము నారద మహర్షియే యంగీకరించి యుండెను. "నహి నిందా నిందితుంప్రవృత్తా అపితుస్త వ్యం స్తోతుం" అను మీమాంసాన్యాయప్రకారము ప్రస్తుతము శ్లాఘింపఁబడు భాగవతము, ఉత్తమ మని చెప్పుటకై భారతరచనానంతరము, అసంతోషము వర్ణిం పఁబడినదిగాని భారత మప్రశస్త మగుటచేఁ గాదు. భారతములోని భగవద్గీతల కును మోక్షధర్మములకును మించినతత్త్వశాస్త్ర మెందును లేదు. ఈసంగతి పండి తులకుఁ దెలియనిది కాదు. పరీక్షిన్న రేంద్రుని యుత్పత్తి చెప్పఁదలఁచి సౌప్తిక వధకథ నుపక్రమించినంతమాత్రమున సౌప్తికవధానంతరమే వ్యాసకృతభారత మనుట యసంగతము. హరివంశమున కృష్ణకథ సమగ్రముగా వర్ణింపఁబడినం దున భాగవతము పురాణమే కా దనుట యుక్తమా? ఇతిహాసపురాణములందు ప్రసక్తానుప్రసక్తిచేఁ గొన్నిటిస్వీకరించుటయునితరపురాణగాథలఁగొన్నిటి వదలు టయుఁ బురాణావలోకనము చేయువారలకుఁ దెలియని యంశము కాదు. భారత మును గల్పవృక్షమునుగా నిరూపించిన యాదిపర్వప్రథమాధ్యాయగతశ్లోకముల లో శ్లో॥ సంగ్రహాధ్యాయబీజో వై పౌలోమాస్తీకమూలవాన్ । సంభవస్కంధ విస్తారస్సభారణ్యవిటంకవాన్ । అరణీపర్వరూపాఢ్యో విరాటోద్యోగసారవాన్ । భీష్మపర్వమహాశాఖో ద్రోణపర్వపలాశవాన్ । కర్ణపర్వసితైః పుష్పైశ్శల్యపర్వసు గంధిభిః । స్త్రీపర్వైషీకవిశ్రామః శ్శాంతిపర్వమహాఫలః । అశ్వమేధామృతరస స్త్వాశ్రమస్థానసంశ్రయః । మౌసలశ్రుతిసంక్షేప శ్శిష్టద్విజనిషేవితః । సర్వేషాం కవిముఖ్యానా ముపజీవ్యో భవిష్యతి॥ అని భారతము స్వర్గారోహణపర్వాంత మని చెప్పఁబడియుండఁగా ధర్మజుఁ డశ్వమేధమునే చేయలేదనియు వ్యాస మహర్షి యార్త్విజ్యమునే చేయలేదనియుఁ జెప్పసాహసించుట విచిత్రముగా

నున్నది. ధర్మజుఁ డశ్వమేధము చేయలేదని చెప్పెడి శ్రుతికనంబడునంతవఱకు ధర్మజుఁ డశ్వమేధమాచరించె నని చెప్పెడి భారతస్మృతివచన మప్రమాణము కానేరదు. "విరోధే త్వనపేక్షం స్యా దసతిహ్యానుమానం" అనుమీమాంసాన్యాయము శ్రుతిస్మృతులకు పరస్పరవిరోధము కలిగినప్పుడు స్మృతికంటె శ్రుతియే ప్రమాణమనియు శ్రుత్యంతరవిరోధము లేనియెడల స్మృతి ప్రమాణ మనియుఁ జెప్పుచున్నది. వ్యాసమహర్షి రాజసూయాధ్వరమున బ్రహ్మత్వము చేసినట్లు సభాపర్వము ౩౩ అధ్యాయమున శ్లో॥ స్వయంబ్రహ్మత్వ మకరో త్తస్య సత్యవతీసుతః। ధనంజయానామృషభ స్సుసామాసామగో భవత్। యాజ్ఞవల్క్యో బభూవాథ బ్రహ్మిష్ఠో ధ్వర్యుసత్తమః। పైలో హోతా వసోః పుత్రో ధౌమ్యేన సహితో భవత్॥ వ్యాసమహర్షి బ్రహ్మత్వము చేసెను. యాజ్ఞవల్క్యుఁ డాధ్వర్యము చేసెను. సుసాముఁ డౌద్గాత్రమును పైలధౌమ్యులు హౌత్రము చేసిరని చెప్పఁబడెను. సకలలోకమహనీయులు సన్నిహితులగు రాజసూయమహాక్రతువునందు బ్రహ్మత్వ మాచరించిన వ్యాసమహర్షి శిష్టసమ్మతుఁడు కాఁడని వ్రాయుట హాస్యాస్పదము. ఋత్విక్కులలో బ్రహ్మయే సర్వాధికుఁడని శ్రౌతిసంప్రతిపన్నము. అశ్వమేధప॥ అధ్యా ౭౨ వ్యాసఉవాచ. శ్లో॥ అహం పైలోథ కౌంతేయ యాజ్ఞవల్క్య స్తథైవచ। విధానం యద్యథాకాలం తత్కర్తారో నసంశయః॥ అని రాజసూయయాగఋత్విక్కులే అశ్వమేధమున కార్త్విజ్యము చేసినట్లు వర్ణింపఁబడినది. "కృష్ణద్వైపాయనాదయో యేఋషయః" అని ఋషితర్పణమున ప్రథమోత్కీర్తితుఁడగు వ్యాసమహర్షిని నిషాదవ్యాసుఁడని దూషించుట కడుశోచనీయము. "అపాంతరతమా నామ వేదాచార్యః పురాణర్షిః విష్ణునియోగా త్కలిద్వాపరయోః సంధౌ కృష్ణద్వైపాయన స్సంబభూవ" అని యాధికారికాధికరణమున శ్రీశంకరభగవత్పాదాచార్యులు కలిద్వాపరసంధిని అవతరించిన కృష్ణద్వైపాయనుఁడు వేదాచార్యుఁ డని చెప్పియున్నారు. ఇట్టిప్రమాణములకు విరుద్ధముగా వ్రాసిన పీఠివ్రాఁత సరియగునది కాదు. శ్రీకృష్ణుఁడు మృతులగు పుత్త్రులను దేవకీవసుదేవులకును తనగురువునకును గనఁబఱిచెను. అటులే వ్యాసమహర్షి భారతయుద్ధమృతవీరులను ధృతరాష్ట్రాదులకుఁ గనఁబఱిచెను. యుద్ధమృతులభార్యలకు భర్తృసాలోక్య మిచ్చెను. ఇట్టిపవిత్రకథను భగణము లీయనలసి వచ్చునని ధర్మజునకు మేలుచేయఁ దలఁచి ఇందఱస్త్రీలను మాయోపాయముచేఁ జంపె నని వ్రాయుట పాపకార్యము. వ్యాసమహర్షిని గాంధారీధృతరాష్ట్రాదులు తమతమసంబంధు లగుమృతవీరులఁ జూపింపు మని ప్రార్థించిరి. తపఃప్రభావమున లోకాంతరముల సృజించుటకుఁ గూడ సమర్థుఁడగు వ్యాసమహర్షి దుఃఖితు లగుధృతరాష్ట్రాదులకు రాత్రియందు భాగీరథిలో యుద్ధమృతులఁ జూపించెను. వారందఱుఁ దెల్లవాఱునవఱకు తమ బంధువులతోఁ గలసిమెలసి సంభాషించి వారినాలింగనము చేసికొని వారితో

వెళ్లివచ్చెద నని చెప్పి మరల భాగీరథిలో మునింగి తమతమలోకములకుఁ బో
యిరి. ధృతరాష్ట్రునకు దివ్యచక్షువు నీయఁగా నాయనగూడ నీయద్భుతములఁ
జూచెను. అప్పుడు పతిలోకము కావలసినస్త్రీలు భాగీరథిలో నవగాహనము
చేయుఁడు భర్తృసాలోక్యము వచ్చును. అని వ్యాసమహర్షి యాజ్ఞనొసంగెను.
అపుడు వారివాక్యములందు శ్రద్ధగల పతివ్రతలు ధృతరాష్ట్రుని యనుజ్ఞ గైకొని
గంగాప్రవేశము చేసి దివ్యమాల్యాంబరధారిణులై పతిసాలోక్యమును బొందిరి.
అని యాశ్రమవాసపర్వమున వర్ణింపఁబడినది. ఈవిధానము ధర్మజునకు భరణము
దప్పించుటకు రచించిన సినీమావిధానమైనయెడల వారు పరస్పరము మాట
లాడుకొనుటయుఁ దమబంధువులయొద్దికి వచ్చి వారి నాలింగనము చేసికొను
టయు మొదలగు నద్భుతము లెట్లు ఘటించును? ఆశ్రమవాసపర్వము అధ్యా
యము 33 శ్లో॥ పరస్పరం సమాగమ్య యోధానాం భరతర్షభ। సమాగతా
స్తాః పితృభిః భ్రాతృభిః పతిభిస్సుతైః। ముదం పరమికాం ప్రాప్య నార్యో
దుఃఖమథాత్యజన్। ఏకాంరాత్రిం విహృత్యైవ తేవీరా స్తాశ్చ యోషితః।
ఆమన్త్ర్యాన్యోన్య మాశ్లిష్య తతో జగ్ము ర్యథాగతమ్॥ ఇత్యాది శ్లోకము లీయ
ర్థమును జెప్పును. ఆసమయమున అమ్మలారా, అక్కలారా, మీరు మోసపో
కుఁడు మీకు ధర్మజుఁడు భరణము లీయవలసివచ్చు నని వ్యాసుఁడు ధర్మజునియం
దలి ప్రేమచే మిమ్ము మోసము చేయుచున్నాఁడు. బ్రతికియుండి బలుసాకైన నేఱు
కొని తినవచ్చును. లేదా వ్యాసుని తల్లి యిద్దఱిని కట్టుకొనలేదా? కుంతి నలు
గురితో వ్యభిచరింపలేదా? ద్రౌపది యైదుగురిని వివాహ మాడలేదా? కలియు
గమున నింకెందఱో యవతారపురుషులు వితంతువివాహములఁ జేయింపనున్నా
రు మీరును పునర్వివాహములఁ జేసికొనుఁడు ధర్మజుఁడు భరణమీయకపోయి
నను సరే స్వైరిణులై కామసుఖ మనుభవింపుఁడు. అని హితము బోధించెడి
యీశాస్త్రులుగారివంటి యాప్తుఁ డొక్కఁడేని ఘటింపనందున నింతటియకార్య
ము జరిగియుండె నని గ్రహింపవలెఁ గాఁబోలు. తుదకు ధృతరాష్ట్రుఁడైనను
అమ్మలారా బ్రతికియైన యుండుఁ డని కోడండ్రను ప్రేమింపకపోయెను. గంగా
ప్రవేశము కంపు అనియాజ్ఞ యొసంగెను. యుద్ధానంతరము పదునైదుసంవత్సర
ములు భరణమిచ్చిన ధర్మజుఁ డింకఁగొంతకాల మీయలేఁడా? సరి సరి ఇట్టి
కల్పనలు ప్రాజ్ఞులకు లజ్జావహములు. ఆయన వీరనుకొనినటులు మోసమే చేసిన
యెడల ఈనిజము గ్రహించిన దయాళువులు మహర్షులలో నొక్కరైన నుండరా!
వారు నిజము తెలిపియుండరా? ఏ పురాణమందుఁ గాని ఏశాస్త్రమందుఁ గాని
వ్యాసమహర్షి పవిత్రతావిషయమై సంశయించువాక్యములు గనిపింపవు. పౌరా
ణికులందఱు నేఁటివఱకు శ్లో॥ వ్యాసం వసిష్ఠనప్తారం శక్తేః పౌత్ర మకల్మషమ్।
పరాశరాత్మజం వన్దే శుకతాతం తపోనిధిమ్॥ అని వ్యాసమహర్షి యకల్మషుఁ
డనియుఁ దపోనిధి యనియు నంగీకరించుచున్నారు. వీ రనుకొనిన ప్రకారము

చూచినను పాండవధార్తరాష్ట్రులు తనసంతతిలోనివారు, ధార్తరాష్ట్రులును ప్రకృతివిరుద్ధజన్మము కలవారలే. ఈసంగతి యిదివఱకు నిరూపించియున్నాను. ఇటులుండఁగా ధర్మజునికి ఇట్టియుపకారము చేయఁదలంపనేల? ప్రకృతివిరుద్ధ జన్మము కలవారు గాని ప్రకృతివిరుద్ధజాతుల కుపకరింప రని నియమ మంగీకరించునెడల నిమ్నజాత్యుద్ధరణమునకుఁ బాలుపడెడి నవనాగరకబ్రాహ్మణులు నిమ్నజాతిసాజాత్యము కలవార లనియనుట భావ్యమా? అటులనుట యుక్తము కాదు. లోకోపకారార్థము సకలసనాతనధర్మప్రతిష్ఠాదకమై వేదతుల్య మని శ్లాఘింపఁబడు మహాభారతనిబంధనము రచించిన కృపానిధి యగువ్యాసమహర్షిని అనాథస్త్రీసహస్రముల నన్యాయముగా వధించె నని దూఱుట యెంత యుచితమో పాఠకులే గ్రహింతురుగాత! విశ్వరూపప్రదర్శనము చేసినశ్రీకృష్ణుని దుర్యోధనుఁడైంద్రజాలికుఁ డనెను. మృతవీరులఁ గనఁబఱిచినవ్యాసమహర్షిని సినీమాప్రదర్శకుఁ డని యీశాస్త్రులుగా రనిరి. లోకోత్తరుల చరితమును సామాన్యబుద్ధితో విమర్శించినయెడల ఫలమిట్టిదే కలుగును. శ్లో॥ శంబూక స్సికతిలభూతలానుకర్షీ సంవింతే చిర మురసా పదానిగచ్ఛన్। ద్విత్రాణి క్షుభితమహార్ణవ స్తిమీంద్రః కూలే ద్వేచరతిమృషేతి లోకవార్తామ్॥ గవ్వపురుగు ప్రతిదినము రెండుమూఁడడుగులు నడచును. తనశక్తినిబట్టి తిమింగిలము సముద్రమునఁ బ్రతిదినము ననేకయోజనములు తిరుగు ననుకథను మృషయని యెంచును. అనునభియుక్తోక్తి యిందుకుదాహరణముగా నున్నది. గురుదేవతాభక్తివిరహిత మగునిక్కాలమున గురుదేవతాభక్తిప్రోత్సాహమునకు బదులుగా గురుదేవతాభక్తి వినాశకము లగు నిట్టి విమర్శనములు బయలువెడలుట కలికాలవిలాసము. శ్లో॥ యుధిష్ఠిరో ధర్మమయో మహాద్రుమః। ధర్మోభివర్ధతి యుధిష్ఠిరకీర్తనేన పాపం। ప్రణస్యతి వృకోదరకీర్తనేన। శత్రుర్వినశ్యతి ధనంజయకీర్తనేన। మాద్రీసుతౌ కథయతాం నభవంతి రోగాః॥ అనుపురాణోక్తిప్రకారము కీర్తనమాత్రమున సకలశుభంబుల నొసగూర్పఁదగిన పాండవులను లోకాచార్యుఁ డగువ్యాసమహర్షిని స్వేచ్ఛానుసారము తూలనాడిన యీశాస్త్రులుగారి యపచారముల క్షమించి వీరి కాయురారోగ్యైశ్వర్యముల నిచ్చుటకును, ఇఁక నిట్టివిమర్శనముల వ్రాయకుండ వీరి యంతరాత్మను బురికొల్పుటకును సర్వశక్తులు గలయజ్ఞేశ్వరుని ప్రార్థించుచున్నాను. వీరు వ్రాసినప్రతివిషయమునకును సమాధానము వ్రాయుట యనవసర మని దిఙ్మాత్రము గనఁబఱిచితిని. ప్రాజ్ఞులు స్థాలీపులాకన్యాయముచే నిజము గ్రహింతురుగాత.

మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రి చయనులు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషచ్చతుర్దశవార్షికసభ.

అధ్యక్షుని యుపన్యాసము.

ఆర్యులారా!

సాహిత్యపరిషచ్చతుర్దశవార్షికసభ కధ్యక్షునిగా నెన్నుకొని నన్ను గౌరవించినందుల కీసభాసన్నాహకులకు నేను మిక్కిలి కృతజ్ఞుఁడనై వందనము లర్పించుచున్నాఁడను. నాయెన్నికఁ దలఁచుకొన్నపుడు నామేనమామ కీర్తిశేషు లయినపురాణపండ మల్లయ్యశాస్త్రిగారి చమత్కారవచన మొకటి నాకు జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నది. ఆయన చిరకాలముక్రిందటఁ గొందఱు విద్యార్థులకు మహాభారతకథ సంగ్రహముగాఁ జెప్పుచు సందర్భవశమున, మహాబలపరాక్రమసంపన్నుఁడగు పాండురా జుండఁగా జాత్యంధుఁడగు ధృతరాష్ట్రునకుఁ బ్రాజ్ఞులైన భీష్మాదులు రాజ్యాభిషేక మేల చేయవలసివచ్చె నను ప్రశ్న కుత్తరము చెప్పుచుండఁగా సహజమధురవాఙ్నైపుణితో 'గృహమందున్నవారిలో నప్రయోజకునకు నింటి పెత్తన మప్పగించినపక్షమున నాశ్రితులు, బంధువులు, సేవకులు వానియెడ నత్యధికభక్తిశ్రద్ధలు గలిగి మెలఁగుచుందురు. అది కారణముగా బుద్ధిమంతులగువిదురభీష్ములు పుట్టుగ్రుడ్డిని భూభారవహనమందు నియోగించిరి" అని చెప్పిరి. ఆమాటలయందలి యాథార్థ్యము నా కిప్పుడు తెలిసినది.

ఏలయన:—సంస్కృతాంధ్రసాహిత్యచక్రవర్తులు, నుభయభాషాకవితాప్రవీణులు, నిరంతరవాఙ్మయసేవాపరాయణులు, చిరకాలపరిశ్రమలబ్ధప్రతిష్ఠులు, నగుమహనీయు లాంధ్రదేశమున నెందఱో యుండఁగా బాహ్యాంతశ్చక్షురింద్రియదరిద్రుం డైననావంటి కించిజ్జ్ఞుని నట్టిమహాసారస్వతసభ కధ్యక్షునిగాఁ జేయుటచేతనే సుఁడీ! అందుచేత అంధునిచే నడపింపఁబడు నట్టివారియవస్థ యెట్లుండునో మీ రెఱుంగనివిషయము కాదు; అయినను నాయెన్నికవలన మీరు రెండునీతులు నేర్చుకొనవచ్చును. కార్యదక్షులు నతిప్రవీణులు నగుమీ సహాయమువలన నే నీసభ జయాప్రదముగా నిర్వహింపఁ గలుగుదునేని, ఈలోకమున నెంతపనికిమాలినవాఁ డైనను గొంతపని చేయఁగలఁ డని మీరు గ్రహింపవచ్చును. నాసహజదౌర్బల్యముచేత నే నీభారమును నిర్వహింపలేక పోవుదునేని, ఇఁకమీఁద నిట్టికొఱమాలిన వాని నెన్నఁడు సభాధ్యక్షునిగ నెన్నుకొనఁగూడ దనుమంచిపాఠ మైన మీరు నేర్చుకొనవచ్చును.

కాకినాడ; కాకినాడపట్టణము—నన్నయభట్టారకుకాలమునుండియు మృదుమధురకవితారసములతోఁ గలసియుండిన గోదావరీనిర్మలజలములయొక్క

పాఱుదలచేఁ బవిత్రమైన ప్రదేశ మగుటచేఁ గాఁబోలు! నిచ్చటఁ గూడ నాంధ్రవాఙ్మయము వికాస మొందినది. నిజముగా సుమనోమనోభిరంజన మహాప్రబంధరత్న మీ కాకినాడఖనియం దుద్భవించినదే! ప్రాచీనకవిపండితసాంప్రదాయముల ననుసరించి యనర్గళధారగా నాంధ్రకవిత్వముం జెప్పఁగలిగిన శ్రీఓగిరాల జగన్నాథకవి యిచ్చటనుండియే తన కావ్యగీతములను గానము చేసెను. శ్రీగురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు తొలుదొల్తఁ దమయాంధ్రకవిజీవితామృతమును నిచ్చటనుండియే యాంధ్రలోకమునకు రుచిచూపి యాంధ్రుల నపారసంతోషమునఁ దేల్చిరి. ఇచ్చోట నుండియే పై యిరువురుమహనీయులు శుద్ధాంధ్రనిఘంటువుం బ్రకటించి యాంధ్రులకు మహోపకార మొనర్చిరి. ఇచ్చోటనుండియే శ్రీపోలవరపు సంస్థానప్రభువులును, నాంధ్రగీర్వాణభాషావిశారదులును నగు శ్రీరాజా కొచ్చెర్లకోట రామచంద్ర వేంకటకృష్ణారావు బహద్దరువారు సరస్వతీమాసపత్రికం బ్రకటించి యందు నమూల్యము లగు నిరంకుశోపాఖ్యానము, శుకసప్తతి, కువలయాశ్వచరిత్రము, హారవిలాసము, కాకుత్స్థవిజయము మొదలగు ప్రబంధరాజములను, రసవంతము లగు ప్రాచీనరూపకములను నాఖ్యాయికలను, మఱియితరగ్రంథములను బ్రచురించి, చిరకాలమాంధ్రసారస్వతసేవాపరాయణులై కీర్తిగాంచిరి. నేఁటికాలమునను చింతామణిశరవిక్రయప్రముఖ నవనవరూపకము లిచ్చటనుండియే వెలువడి బహుజనాదరమును బడయుచున్నవి. ఇచ్చటనుండియే విమర్శన కుశలు రగు బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారి కలమునుండి బహుసంశయవిచ్ఛేదకములై వాఙ్మయోపకారకము లగు బహువిమర్శనలు వెడలుచున్నవి. ఇంకను నిచ్చట పిఠాపురపు మహారాజావారి కళాశాలలో నాంధ్రసంస్కృతాధ్యాపకులుగా నున్న అత్తిలి సూర్యనారాయణగారు శృంగారకవి సర్వారాయుఁడుగారు కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు మున్నగువారు నవీనభావములు గలవ్యాసములను, గ్రంథములను రచియించి సారస్వతపోషణమును చేయుచున్నారు. ఇంక ననేకయువకు లిప్పుడిప్పుడు బయలుదేఱి వాఙ్మయసేవకై దీక్షవహించుచున్నారు. అందుచేత నీ కాకినాడపట్టణము వాఙ్మయవిషయమునఁ బ్రసిద్ధిగాంచిన దనుట నిర్వివాదాంశము. అదియును గాక సాహిత్యపరిషత్సభ యిచ్చోటికి వచ్చుట కిదే మొదటినారి కాదు. మున్నొకసారి యానందసంవత్సర చైత్రమాసమున (అనఁగా 1914-వ సం॥ ఏప్రియల్) నప్పుడే క్రొత్తగా నియమింపఁబడిన పురపాలకసంఘకార్యస్థానమునందు మ॥రా॥రా॥శ్రీ దివాన్ బహద్దూర్ శ్రీకిళాంబి రామానుజాచార్యులు యమ్. ఏ. యల్. యల్. బి. గారి యాధిపత్యమున సమావేశ మయ్యెను. నాఁటికి నేఁడు మనము మరల నిచ్చట సమావేశమైనందుకు మిగుల సంతసించు

చున్నాఁడను. వితరణఖను లగుమహారాజుల నిరంతరపోషణమున శోషణము లేక యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్కన్యక పదునాలుగేండ్లప్రాయము గలదియై ముగ్ధ భావమును విడచి ప్రౌఢభావమును దాల్చి యాంధ్రమహాజనుల కన్నులచంద మామ యై, యుత్తరోత్తరవిశిష్టచరిత్ర యై, దినదినప్రవర్ధమాన యై, తేజరిల్లుట మనభాగ్యము.

మరణములు:—తెలుగులో జరగిన కడపటిసమావేశము తరువాత నీ దేశ మందలి విద్వత్ప్రపంచములోఁ గొన్ని తీరనిలోపములు గలిగినవి. అందు భారత ఖండమున కంతటికి సంబంధించినదియు నొకభారతఖండమునకే యననేల? గీర్వాణసారస్వతప్రపంచమున కెల్ల సంబంధించినదియు, నతిదుఃఖకర మైనదియు నగు డాక్టరు రామకృష్ణగోపాల్ భండార్కరుగారి మరణము. ఈమహనీయుఁడు నేఁటి కాలమున భరతఖండమునం గల సంస్కృతవిద్వాంసులలో నగ్రగణ్యుఁడని చెప్పవచ్చును. విమర్శనకౌశలమునం దద్వితీయుఁడు, తనసాటిలేనిసాహిత్యము నకు, విమర్శనప్రవీణతకు స్వదేశీయులచేతనే గాక గీర్వాణసారస్వతకోవిదు లగు పశ్చిమఖండవాసులచేత సహితము ననేకవిధములఁ బ్రస్తుతిఁ బడసెను. ఈయన యెనుబదియెనిమిది సంవత్సరములు జీవించెను. ప్రాజ్ఞత వచ్చినదిమొదలుకొని కాలమం దొక్కనిమిషమైనను వ్యర్థముచేయక ప్రాచీనచరిత్రల పరిశోధనల యందును, సంస్కృతసారస్వతమునందలి రహస్యముల నెల్లరకు వెల్లడిచేయుట యందును జీవితమెల్లఁ గడపి లోకమునకు మహోపకారముఁ జేసి గొప్పపద వుల నధిష్ఠించి యశోలతల నానాదిశల వ్యాపింపఁజేసి యశశ్శరీరమును విడిచి పరమపదము నొందెను. ఈమహనీయుని మరణమువలన దేశమునకుఁ దీరని వెలితి సంభవించెను.

రెండవది నా మేనమామయు, మీకుఁ జిరపరిచితుఁడును, నుభయభాషా సాహితీధురీణుండును, శ్రీపిఠాపురమహారాజాస్థానవిద్వాంసుఁడును, నాంధ్ర బ్రహ్మసూత్రభాష్యకర్తయు, నాంధ్రశుక్రనీతిసారప్రణేతయు, నుపనిషత్కథార చయితయు, భద్రాపరిణయ, ప్రభావతీప్రద్యుమ్నవ్యాఖ్యాతయు, నగు బ్రహ్మ శ్రీ పురాణపండ మల్లయ్యశాస్త్రిగారి మరణము. ఈయనమరణముచేత నాంధ్ర దేశమునకు గొప్పకొఱఁత వాటిల్లె ననుట యతిశయోక్తి కాదు. ఈయనతో నొక్కసారి సంభాషించినవా రాయనవాక్పుణ్యము నొక్కసారి విన్నవారు నాయన నెన్నఁడు మఱవఁజాలరు. ఈయన డెబ్బదిమూఁడుసంవత్సరములు జీవించి సంతానముచేతను, గ్రంథసంతానముచేతను ధన్యుఁడై క్రోధనసంవ త్సరాశ్వయుజశుద్ధైకాదశీ సోమవారమునాఁడు మధ్యాహ్నమున (1925-వ సం॥ సెప్టెంబరు 28-వ తేదీ పగలు రెండుగంటలకు) దేహము విడిచి వేదాంత

శాస్త్ర మధ్యయనముచేసిన బ్రహ్మవేత్తలకుఁ బ్రాపణీయము లయిన యుత్తమ గతుల నొందెను.

అంజలి:—ఈసమయమున నామన స్సాంధ్రభాషయొక్క యు నాంధ్ర సారస్వతముయొక్క యుఁ బూర్వపు టౌన్నత్యమునుఁ దలంచికొని గర్వింపఁ గుతూహలపడుచున్నది. ఆయావేశమును నేను నివారింపఁ జాలకున్నాఁడను, గావున, నాంధ్రభాషాసేవకుల కపేక్షణీయ మైనయామహానందము ననుభవించు టకు నాకొక్క నిమిషము సెలవిండు.

ఏదేశము శ్రీశైల, కాళేశ్వర, ద్రాక్షారామమధ్యస్థలం బని ప్రాచీనులచేత వర్ణింపఁబడినదో, యేదేశము, గౌతమీ, కృష్ణవేణీ, పినాకినీ, తుంగభద్రా ప్రముఖనదీనదంబు లొసఁగెడు జీవనంబులచేతఁ బావనంబై, సారవంతమై, రత్న గర్భయై, రాజిల్లెనో, యెయ్యది యనేకపుణ్యక్షేత్రములతోఁడను, ననేకాగ్రహార ములతోఁడను, బౌద్ధవిహారస్తూపములతోఁడను, జైనవిగ్రహములతోఁడను, నిండి విదేశీయులైన బాటసారులకు సహితము పూర్వకాలమున నచ్చెరువు గొల్పెనో యెయ్యది సూర్యచంద్రవంశీయులయుఁ, బూర్వపశ్చిమ చాళుక్యు లయు, పల్లవరాష్ట్రకూటులయు, కర్ణాటకాకతీయులయు, రెడ్డికమ్మ, వెలమనృ పాలురయుఁ బరిపాలనంబునకు లోనై వారల విజయలక్ష్మీతాండవంబులకు రంగ స్థలంబై, చరిత్రనిర్మాతలప్రయత్నములకు సాధనసామగ్రుల సమకూర్చుచున్న దో, యెయ్యది త్రిలింగ మని యు, నాంధ్రదేశ మనియు, వేఁగీవిషయ మనియుఁ దెలుఁగునాఁ డనియుఁ, బలుపేరులు గలిగి వేదములకాలమునుండియు, నేఁటి వఱకు నెడతెగని ప్రఖ్యాతివహించుచున్నదో, యెద్దానిఁ బరిపాలించిన యాంధ్ర వంశమహీవల్లభులు గంగానదీపరిసరంబులవఱకుఁ దమజయపతాకములఁ బ్రస రింపఁజేసి మగధరాజ్యమునుఁ జిరకాలము పాలించి చారిత్రకపురుషులైరో యెయ్యది నాకును, మీకును, జన్మభూమియై మిక్కిలి ప్రియమై "జననీ జన్మ భూమి శ్చ స్వర్గా దపి గరీయసీ" యనులోకోక్తి యందలి యర్థము సత్య మని చాటుచున్నదో యట్టియాంధ్రదేశమునకు నమస్కారము.

ఏభాషామతల్లి కన్నడరాజ్యరమారమణుఁడైన కృష్ణదేవరాయలచేత "దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స" యనుబిరుదము వడసెనో, యేభాషాశిరో మణి యాంధ్రనిఘంటునిర్మాతయైన బ్రౌనుదొరచేత ఇటాలియన్ ఆఫ్ ది యీస్టు (Etalian of the East) అను సార్థకాభిధానము వహించెనో, యెయ్యది రెండు కోట్లు నిరువదిలక్షలమహాజనులజిహ్వాగ్రములయందు నెలకొనియుండి వారి పరస్పరాభిప్రాయప్రకటనలకు, నిత్యవ్యవహారములకు మూలాధారమై యున్న దో, యెద్దానిసాయమున, మనభౌతికశరీరములకుఁ గారణమైన, మాతృదేవతను,

మునుముందు, వచ్చియుగాని యవ్యక్తమధురవచనములతో 'నమ్మా' యనిపిలు
చుటకును సృష్టికర్త యైనపరమేశ్వరుని 'జేజే' యని కొలుచుటకును, నలవఱుచు
కొంటిమో, యెద్దాని నాధారము చేసికొని, యాంధ్రకవితాసరస్వతి మహీమండ
లమున నవతరించి యాంధ్రమహాజనులకు సకలధర్మోపదేశంబులఁ జేసి వారి
కైహికాముష్మికసుఖంబుల నొనగూర్చుచున్నదో, యేభాష సంస్కృతమునందలి
యక్షరముల నన్నింటినిఁ గలిగి యుచ్చారణసౌష్ఠవమునకుఁ బేరువడి, యుత్కల,
వంగ, మహారాష్ట్ర, గూర్జర, ద్రవిడ, కర్ణాటాది, దేశభాషలకన్న మిన్నయై, యల
రారుచున్నదో, యట్టి తెలుఁగుబాసకు నంజలి ఘటియించెద. గోదావరీజలముల
వలె విమలరసములు గలిగి, యానదీగర్భమువలె మిక్కిలి గంభీరమై, యా
వాహినీప్రవాహమువలె యనర్గళధారాశోభితమై, యాయేటితరంగలవలె నున్నత
భావాభిశోభితమై, ద్రాక్షాగుచ్ఛములవలె మధురమై, పంచమవేదమై, లక్షణ
గ్రంథమై, ధర్మశాస్త్రమై, యితిహాసమై, పురాణమై, నీతిసాగరమై, కథాకల్లో
లినియై, విలసిల్లుభారతము నాంధ్రీకరింపఁ దొడంగి రమారమి మూఁడుపర్వ
ములు రచించిన, శబ్దశాసనుని, వేదవేదాంగపారీణుని, సకలపురాణవేత్తను,
రాజరాజకులబ్రాహ్మణుని, నన్నపార్యుని నొక్కసారి స్మరింపనిండు!

ఏవిద్వత్కవిసార్వభౌముఁడు, స్థిరము లైన యక్షరపుష్పములతో నవ
చంపకోత్పలమాలికలఁ గూర్చి కవితాశారద నర్చించి నవరసభరితము లైన,
కావ్యకుంభములతో నాయమ్మ దేవి కనేకసహస్రఘటాభిషేకములఁ జేసి దేశా
రిష్టముల దవ్వుగఁ దోలి, లోకోపకారపరాయణుఁడై, మనుమసిద్ధి నృపాలరా
జ్యధురంధరుఁడై, కవిబ్రహ్మయై, యుభయకవిమిత్రుఁడై యాంధ్రలోకమున
శాశ్వతకీర్తిసౌధమును నిర్మించుకొని, మహాభారతమున నన్నయార్యుఁడు తెలిఁ
గింపఁగా మిగిలిన పదునేనుపర్వములు నఖండపాండిత్యంబు మెఱయ నాంధ్రీక
రించిన మహామహుని సోమయాజిని దలంచుకొననిండు!

సాటి మేటికవు లెల్లఁ దమకవితాకన్యకలను మహారాజుల కర్పించి వా
రిచే ననేకపారితోషికముల, నగ్రహారముల, నందలముల, ఛత్రచామరముల,
బిరుదులఁ, బడసి సౌఖ్యంబు లవ్వారిగాఁ బొందుచుండఁ, గడుపుకక్కుఱితికై
కవితాపుత్రిక నాయుల కమ్ముకొనక పేదతనమునే వరించి కష్టముల నెల్ల నతిశాం
తముతో ననుభవించి దరిద్రుఁడయ్యు నీశ్వరానుగ్రహభాగ్యవంతుఁడై హాలి
కుఁడై ద్వాదశస్కంధసమేతభాగవతకావ్య మనురసవంత మైనపంట్రెండుకను
పుల చెఱకుగడను, దేవసారస్వతభూమినుండి తెచ్చి యాంధ్రభూమండలమున
నాటి ప్రోదిచేసి, నేఁటివఱకు రసశూన్యంబుఁ గాకుండ నిలిపి యాంధ్రుల
హృదయములు భక్తిరసప్రపూరితము లగునట్లు, పరవశమునొందునట్లు మహా

నంద సముద్రమున నోలలాడునట్లు, మేనులు పులకరించునట్లు చేసిన పరమ భాగవతోత్తముని సహజపాండిత్యవైభవుని, పుట్టుకవిరాజును పోతరాజు నొక్క సారి ధ్యానించి యాతనిభాగవతమునకు నమస్కరింపనిండు!

వేమభూపాలు నాస్థానకవీంద్రుఁడై, హరివంశ నరసింహపురాణములు రచియించి యాంధ్రవాఙ్మయశారదకు నవీనాభరణంబులు గల్పించి యరణ్యపర్వశేషము పూరించి లోకఖ్యాతిఁగాంచి మూర్తిత్రయమునందుఁ బరమేశ్వరుఁడట్లు కవిత్రయమునందుఁ బ్రబంధపరమేశ్వరుఁడై శంభుదాసబిరుదాంకితుండై వెలసిన యెఱ్ఱాప్రెగ్గడప్రభాన మించుకఁ గొనియాడనిండు!

సంస్కృతవాఙ్మయముపై నందు ముఖ్యముగా శ్రీహర్షునిషధముపై దండు వెడలి యందున్న సువర్ణములను, గల్పనారత్నములను, నమూల్యపదార్థములను, యథేచ్ఛముగాఁ జూఱగొని తన యాంధ్రసారస్వతమున, సంస్థాపించిన ధీరాగ్రేసరుని దక్షిణాధీశునిముత్యాలచవికలో దీనారటంకాలయభిషేకమును బొందినకవితాసామ్రాజ్యపట్టాభిషిక్తుని, బహుఖండకావ్యప్రణేతను, సీసపద్య చక్రవర్తిని, గీతపాదుషాను, శ్రీనాథమహాకవి నొక్కసారి కైవారము సేయనిండు!

ఉత్తుంగగోత్రమునందు జన్మించి మహాసత్త్వసంపన్నములై, కవితాదాన ధారాశోభితములై, మహారాజపూజితములై, భద్రజాతిలక్షణలక్షితములై, యాంధ్రవాఙ్మయప్రపంచము గూలిపోకుండఁ దమమనీషాబలంబున మోయుచు కృష్ణదేవరాయల సభాలంకారములై, యమితకీర్తిని గాంచిన యష్టదిగ్గజముల నభినందింపనిండు!

ఇటీవల "చేమకూర పాకమునఁ బడిన" దనులోకోక్తినిఁ బడసి తంజాపురీ వల్లభుఁడగు నచ్యుతేంద్రరఘునాథరాయనియాశ్రితుఁడై నవరసంబులు చిప్పిలు విజయవిలాసము రచించిన చేమకూర వేంకటకవిని, ఉత్తరరామాయణమును సోమయాజి రచించియుండఁగా వెండియు నాగ్రంథమునే రచించియు రసపుష్టి గావించిన కంకంటి పాపరాజప్రధానుని, మఱియు, సనాతనాధునాతన కవిశిఖామణులను, గీర్తించి, వారి తాళపత్రగ్రంథములఁ జెదపుర్వులపాలు గాకుండఁ, బరశురామప్రీతిఁ గాకుండఁ జోరులయధీనములై నశింపకుండఁ గాపాడిన భాషాభిమానులను, వినుతింపనిండు!

ఆంధ్రభాషకు సరియైనవ్యాకరణము లేనికాలమున బహులక్షణగ్రంథములఁ బరిశోధించి సంస్కృతసిద్ధాంతకౌముది ననుసరించి తెలుఁగున బాలవ్యాకరణ మనుపేర వ్యాకృతిరచించి, తననీతిచంద్రికలచేత బాలకులమనంబున నెలకొని యుండునజ్ఞానాంధకారమును ధ్వాదవ్వులకుఁ దోలుచున్న చిన్నయసూరి చంద్రుని మఱిఁ దలంపనిండు!

పిమ్మట రాజమహేంద్రవరమున జన్మించి చిన్ననాఁటనుండియు సారస్వత
సేవాతత్పరుఁడై, శుద్ధాంధ్రనిరోష్ఠ్యనిర్వచననైషధకావ్యాదుల బహునియమ
ములతో నిర్మించి పదపడి యాంగ్లేయసారస్వతమునఁ గలవింతల నాంధ్రులకు రుచి
చూపఁ దలఁచి క్రొత్తపుంతలఁ ద్రొక్కి, నవలలు, నాటకములు, ప్రహసన
ములు, ప్రకృతిశాస్త్రములు, చిత్రకథలు, జీవచరిత్రలు, కవిచరిత్రలు, కమనీ
యోపన్యాసములు, విపులముగ వ్రాసి, పురాణసంస్కృతభాషలనుండి యనేక
గ్రంథముల నాంధ్రీకరించి భాషాయోషామణికిఁ గ్రొత్తనగలు గూర్చి శతా
ధికగ్రంథకర్తయై యీయుగము, వీరేశలింగయుగ మనుపేరుపడునట్లు భాషా
సేవఁ జేసి, తనతరువాతివారి కనేకులకు మార్గదర్శియై, విశేషించి, సంఘసం
స్కర్తయై బహుసాంఘికయుద్ధములలో విజయుఁడై, వీరుఁడై, స్త్రీపునఃపరిణ
యస్థాపనాచార్యుఁడై, బ్రహ్మమతావలంబకుఁడై, యేడుసంవత్సరములక్రిందట
బ్రహ్మైక్యమునుఁ బొందిన మద్గురుని శ్రీకందుకూరి వీరేశలింగకవిని వినుతింప
నిండు!

పూర్వకాలమున సంస్కృతకవిత్వమే యెల్లచోటులనుండ జనుల నజ్ఞాన
మనుబురదనుండి యుద్ధరింపఁ దలంచి దేశికవిత్వము నెలకొల్పిన సత్యాశ్రయ
మహీపాలుని, నన్నయభట్టారకుని, సమస్తవిధముల నాదరంచి, పురికొల్పి, మహా
భారతము నాంధ్రభాషకు మార్పించిన, చళుక్యవంశభూషణుని పండితారామ
వసంతుని, రాజరాజనరేంద్రుని, తిక్కనసోమయాజిని 'మామా' యని వరుస
వావులతోఁ బిలిచి యాతనిచే నుత్తరరామాయణకావ్యకన్యకనుఁ బరిగ్రహించి
యాంధ్రభాషాపోషకుఁడైన మనుమసిద్ధినృపాలుని, హుళిక్కిభాస్కర, మారన
ప్రముఖమహాకవులకాశ్రయుఁడై సంస్కృతంబున విద్యానాథునిచేఁ బ్రతాప
రుద్రీయ మనునలంకారశాస్త్రమునుఁ గృతిపొందిన ప్రతాపరుద్రదేవుని నుగ్గ
డింపఁ దగదా?

తరువాతఁ, దాను కన్నడరాయఁ డయ్యు నాంధ్రభాషాయోషయొక్క
మృదుమధురవాక్ఫణితికి నలరి వలచి యామెను దనవశముచేసికొని, యాముక్త
మాల్యదామహాకావ్యమును రచించి, కవిజనరత్నహారమున నమూల్యమణియై,
పండితపారిజాతమై, కవిజనకల్పమై, శ్రితజనచింతామణియై, యష్టదిగ్గజము లను
పేర మహాకవుల నెనమండ్రఁ దనయాస్థానమునఁ బోషించి, సాహితీసమరాం
గణసార్వభౌముఁడై, ధర్మప్రతిష్ఠాపనార్థమై, కలమును ఖడ్గమును సమానముగ
వినియోగించి, తనకొలువుకూటము సాహిత్యరత్నాకరముగాఁ, దనముఖము
కువలయానందముగాఁ, దనవాగ్విశేషములు రత్నావళిగాఁ, దనపరిపాలనము
ప్రబోధచంద్రోదయముగాఁ, దనకావ్యము సరస్వతీకంఠాభరణముగా దాని

యందలిరసము నరులఁ బరవశులుగాఁ జేయు కాదంబరిగాఁ, దనరాజ్యము కావ్యా దర్శముగాఁ, దనజీవితము కావ్యప్రకాశికగా, నిరంతరవిద్వజ్జనగోష్ఠి చిత్రమీా మాంసగాఁ, దనసరసవచోరచనలు కర్ణపర్వములుగా, నవీనకాలపు వాఁడయ్యు, విక్రమార్కుఁడై, హర్షవర్ధనుఁడై, రాజరాజై, ప్రతాపరుద్రుఁడై, విలసిల్లిన శ్రీకృష్ణదేవరాయచక్రవర్తినిఁ, బొగడి, నామనం బానందాబ్ధి నోలాడనిండు!

అనంతరము, సంగీతసాహిత్యకళాశాలల నెలకొల్పి, విరివిగా విద్యాదాన ముఁ జేయుచు, ననేకవిద్వజ్జనుల కాశ్రయులై యాంధ్రదేశకృతజ్ఞతకుఁ బాత్రులైన, రాచ, కమ్మ, వెలమ, రెడ్డి, కులములం జనియించిన యుదారస్వభావుల, నుత్తమచరిత్రుల, భాషాసేవకులఁ బ్రస్తుతించి పిదపినొకముఖ్యవిషయమునుఁ గూర్చి ప్రశంసించెద.

ఆంధ్రభాషాప్రాధాన్యత—:స్వస్థానవేషభాషాభిమతాస్సంతో, రసప్రలుబ్ధధియః, లోకే, బహుమన్యంతే, వైకృతకావ్యాని చాన్య దపహాయ" అని యాంధ్రశబ్దచింతామణియందుఁ జెప్పఁబడియున్నది. అనఁగా స్వదేశవేషభాషలయం దభిమానము గలిగి రసగ్రహణపరాయణు లగుసజ్జనులు అన్యభాషా కావ్యములను విడిచి వైకృతకావ్యములను, (అనఁగా మాతృభాషయందు రచియింపఁబడిన కావ్యములను) ఆదరింతు రని దాని తాత్పర్యము. కాఁబట్టి దేశాభిమానము గలప్రతివ్యక్తియుఁ దనదేశభాషయందు నిర్మింపఁబడిన కావ్యముల నాదరించుచు, గ్రంథకర్తలం బ్రోత్సహించుచు, యాభాషాద్వారమున జ్ఞానవ్యాప్తిఁ జేయుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండవలెను. ఏలయన మాతృభాషయే సర్వార్థసాధకంబు. జనసామాన్యమునకు మన మేవిషయము నేర్పఁదలఁచినను, నేవార్తఁ దెలుపఁ దలఁచినను, నేధర్మము నుపదేశింపఁ దలఁచినను, దేశభాషయే దాని కుత్తమసాధనము. మనదేశమున దేశభాష కాక మఱి రెండుముఖ్యభాషలు కలవు. అందు మొదటిది సంస్కృతభాష, ఈభాష ప్రస్తుతము వ్యవహారమునందు లేదు, కాని కొందఱు పండితులు మాతృభాషవలెనే, దానిఁ గూడ వశపఱుచుకొని, దానిలోఁగూడ ననర్గళముగ సంభాషింపఁ గలరు. గీర్వాణభాషా సాహిత్యముఁ గలవారు దానిని మాటలాడఁగలవారు దేశములో మిక్కిలి తక్కువగా నున్నారు. అది మనయాంధ్రదేశమునఁ గాని భరతఖండమందలి మఱి యేయితరభాగమందుఁగాని యెన్నఁటికిని వ్యావహారికభాష కానేరదు. కాని మనమతమునకు మూలాధారములైన చతుర్వేదములు, షడంగములు, వానివ్యాఖ్యానములు, అష్టాదశపురాణములు, బోధాయనాదిసూత్రములు, మనుపరాశరాదిస్మృతులు, నుత్తమరాజర్షిచరిత్రములైన భారత, రామాయణాదులు, సంస్కృతభాషలోనే యున్నవి. ఇవిగాక విజ్ఞానప్రదములై, సర్వరసభూయిష్ఠ

ములై, సంతోషదాయకములై, వెలయు, కావ్యనాటకాలంకారాదులుఁ దర్క-వ్యాకరణాదిశాస్త్రములుఁ గూడ దానిలోనే యున్నవి. కొన్ని యాంధ్రీకరింపఁబడినను, దానియందలి జ్ఞానసర్వస్వము మనభాషలోనికి రాలేదు. ఆవిషయమై పనవారు కృషిచేయవలయును గాని సంస్కృతభాషను వ్యావహారికభాషగాఁ జేయుట దుస్తరము. రెండవది యింగ్లీషు (English) భాషపాఠశాలలలోని విద్యార్థులు, విద్యాభ్యాసము ముగించి యుద్యోగములు చేయుచున్నవారు, దానినుపయోగింపఁగలరు. అట్టివారు నూటికిఁ బదిమందియైన నుండరు. కాఁబట్టి నూటికిఁ దొంబదిమంది తెలుఁగుభాషయందే యుత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుపుకొనుచు, సాభిప్రాయప్రకటనలఁ జేసికొనుచున్నారు. కావున జనసామాన్యమునకు రాజకీయవిషయములు గాని సాంఘికవిషయములుఁ గాని, భాషాసారస్వతవిషయములుఁ గాని, మనము వార్తాపత్రికమునఁ గాని, పత్రికారూపకమునఁ గాని, గ్రంథరూపమునఁ గాని, వెల్లడింపఁ దలఁచినపుడు, పదుగురలోఁ దొమ్మండుగురకుఁ దెలిసినభాషలోఁ బ్రచురింపవలయును గాని, పదిమందిలో నొక్కనికే తెలిసినభాషలోఁ బ్రచురించుట యవివేక మగునుగదా! అదియునుఁగాక, యెట్టికఠినవిషయమైనను, స్వభాషతో నేర్పినపుడు, విద్యార్థియొక్క మనస్సునకు సుగభముగా నెక్కునుగాని వైదేశికభాషలోనేర్పినపు డంతసులభముగాఁ దెలియదు. అపుడువిద్యాభ్యాసకుఁడు పరభాష నర్థము చేసికొనుటకు, నేర్పఁబడువిషయము నర్థము చేసికొనుటకుఁ గూడమిక్కిలి శ్రమపడవలయును. విషయము, దేశభాషతో బోధించినపుడు విషయ మొక్కటియే, గ్రహించుటకు విద్యార్థి బుద్ధి నుపయోగింప వలయు నే కాని, భాషాక్లిష్టతకై కష్టపడనక్కఱ లేదు. కావున మాతృభాషయందు జ్ఞానవ్యాప్తిఁ జేయుట, మిక్కిలి సులభము. ఐనను, మనదేశమున నట్టు జరుగుట లేదు! కారణ మందఱకుఁ దెలిసినదే! మనప్రభుత్వము విదేశప్రభుత్వము! రాజభాష విదేశభాష! నాగరకత విదేశనాగరకత! గ్రంథములు విదేశగ్రంథములు! పద్ధతులు పరదేశ పద్ధతులు! సాంప్రదాయములు వైదేశికసాంప్రదాయములు! అందుచేత విద్యావ్యాప్తి జరుగ్గవలసినంత వేగముగా జరుగుటలేదు. ఇట్లుంటకు ముఖ్యకారణము మాతృభాషలో విద్యాబోధ జరుగకపోవుటయే.

సశేషము.

చందాదారులకు మనవి.

పరిషత్పత్రిక భాషాభివృద్ధిని గుఱించి చేయఁబోవు యత్నము లన్నియు నీ పత్రికం జదువునపుడు మీకు విశదము కాఁగలవు. చాలకాలమునుండి పత్రిక సకాలమున వెలువడకుండెను. క్రోధనసంవత్సరములో నింతవఱకు రెండు సంచికలు మాత్రమే ప్రకటింపఁబడినవి. ఇంకను వానినే పూర్తిచేయఁ జూచిన గాలవ్యవధియగునని క్రోధన సం॥రములోని తక్కిన సంచికలను విడిచి క్షయసంవత్సరము సంవత్సరాదినుండి ౧౫-వ సంపుటము ప్రారంభింపఁబడుచున్నది. కాబట్టి చందాదారులు దయతోఁ దమరీయవలసిన వెనుకటి సం॥రము చందాయును క్రోధనకు రెండుసంచికలకు, రూ. 1 యును క్షయసంవత్సరమునకు రూ. 3 ను చైత్రమాసములోనే పరిషత్కార్యస్థానమునకుఁ బంపవలయును. పత్రికాపాఠకులు ప్రతిసంవత్సరము ముందుగనే వారిచందా పంపుచుండవలయునను నియమముగూడ నింతటినుండి శ్రద్ధగాఁ బాటింపఁబడుచున్నది. వి. పి. గాఁ బంపుమని వ్రాసిన నట్లు కావింపఁబడును గాని, సొమ్ముపంపక యుత్తరము వ్రాయక యున్నకున్నవారికిఁ బత్రిక పంపఁబడదు. భాషాభిమాను లుపేక్షవహింపక పత్రికపై భాషపైవలె నభిమాన ముంతురని నమ్ముచున్నారము.

ప॥ అ॥

మన్నారుదాస నీమనను నేఁ గంటి, విన్నఁదనం బింక విడువుము నీవు
కలికిపై వలచిన కారణం బేమి, తెలిపెద విను తేటతెల్లమిగాను
ద్వాపరయుగమున వచ్చిచంద్రుండు, గోపాలుచెంతకుఁ గుతుకంబు మీఱ
రవిశశినేత్ర శ్రీరమణీకళత్ర, వివరింతు వినుము నావిన్నపం బొకటి
తరణికుమారియై తగు కళిందజను, బరిణయంబైన యప్పుగిదిని నాదు
చిన్నికొమార్తను చేకొనిరెండు, కన్నులు సరిగాన కనుఁగొనవయ్య
అన విని గోపాలుఁ డాచంద్రుఁ జూచి, నెనరున నిట్లనె నీదుచెల్లెలిని
వేడుకతో మేము పెండ్లాడ మేన, గోడలయ్యెను నీదుకూఁతురు మాకుఁ
గలియుగంబున యశోగరిమచే ధరణిఁ, బొలుపొంద రఘునాథభూనాథమణికి
విజయరాఘవుఁడన విఖ్యాతిగాంచి, ప్రజలెల్లఁగొనియాడఁ బ్రభవింతునపుడు
తనరెడు దక్షిణద్వారకాస్థలిని, జనియింపుదువు రాజచంద్రుండ వనఁగ
నపుడు నీకన్నియ నమరఁ బెండ్లాడి, యపరిమితశ్రీల నలరింతు ననియెఁ
గావున విజయరాఘవ వత్స నీవె, భావింపగాను గోపాలదేవుఁడవు
చంద్రుండె యారాజచంద్రుండుగాన,సాంద్రమోదమున నాజననాథుతను
అతివలమేల్బంతి యనఁదగుకాంతి, మతిఁ బెండ్లి సేసెద మనుజేంద్రనీకు
సరగున నారాజచంద్రునకేము, నిరుపమంబుగఁ దెల్పి నీగుణావళులు
తనయపెండ్లికి ముహూర్తమునిశ్చయించి, మనసురంజిలనిదె మరలివచ్చెదము.

వా. అని పలికి యయ్యాచార్యసత్తముండు విజయరాఘవమహీకాంతుని యంతరంగంబునకు సంతసం బొనరించి బంగారు టనసుల రంగారు వింతవగపనుల దంతపు పల్లకి యెక్కి చెంతలను శ్రీవైష్ణవశ్రేణులుగొలువ నగ్గలం బగు హెగ్గాళెలు దిగ్గగనంబులు నిండ మెండుగా మ్రోయ సువర్ణదండరంజితంబు లగు వింజామరంబులు వీవ నిస్తంద్రచంద్రమండలరాజమానంబు లగువాజపేయచ్ఛత్ర శతంబులు వరుసగా నిరుగడల ధరింప సురభిఘృతధారాపూరితంబులైన దీపికానికరంబులు పరిచారకప్రకరంబులు కరంబులం బూని క్రందుకొని సందడిగ నడవ మాపాలవెలయు గోపాలుం డీమహామహుండే యని యాబాలగోపాలంబును నందంద వందనంబులుసేయ నానందింపుచు సకలవైభవసాంద్రుం డగు రాజచంద్రునిహాజాగంబునకు వచ్చునవసరంబున రాజచంద్రుండు నెదురుకొనవచ్చెనఁట యెటువలెను.

సారంగ రాగము-అటతాళము.

రాజాధిరాజులు రమణతోఁ గొల్వంగ, రాజచంద్రుఁడు వచ్చె రాజసంబునను ॥

వా. ఈరీతి నెదురుకొన్న యారాజచంద్రుండు హృష్టాంతరంగుండై సాష్టాంగ దండప్రణామంబు గావించి యర్ఘ్యపాద్యాదుల బహూకరించి యంతఃపురంబుఁ బ్రవేశింపఁ జేయించె నట యెటువలెను - - - - - - -

వా. తదనంతరంబు ముదం బంకురింపఁ జెలువుమీఱఁ గులకాంతలుఁ దాను బహువిధోపచారంబు లాచరించి కాంతిమతిచేత మ్రొక్కించిన నక్కన్యారత్నంబునుం జూచి యాచార్యు లేమనుచున్నారు.

ఆచార్యులు చదివెడి పద్యము.

క. విజయమునఁ గరుణచేతను, విజయుని రాఘవునిఁ బోలు వీరవరు నీ
రజముఖి వివాహమయ్యెదు, సుజనులు గొనియాడునట్టి శుభములుగలుగున్

వా. అని దీవించిన యాదేవతావైభవుం డగునాచార్యవర్యునిఁజూచి రాజచంద్రుం డేమనుచున్నాఁడు.

రాజచంద్రుఁడు చదివేపద్యము.

క. దేవర యిటు విజయించిన, భావం బిదియేను తెలియఁ బలుకఁగవలయున్
సేవకుఁడఁ గాన నిప్పుడె, కావించెదఁ గోరినట్టి కార్యము లెల్లన్.

వా. అనిపలికిన రాజచంద్రునితో నాచార్యు లే మనుచున్నారు.

ద - శంకరాభరణము-ఆదితాళము.

వినుము రాజచంద్ర మావిజయరాఘవుండనీ, తనయను బెండ్లాడఁ దలఁచినాఁ డిపుడు ॥ ౧ ॥

ఈపెండ్లి చేకూర్ప నేము వచ్చితిమి, రేపు ముహూర్తము నీపుత్రినిమ్ము ॥ ౨ ॥

వా. అని పలికి యామన్నారుదాసుగుణము లే మని వర్ణింపుచున్నారు.

ఆచార్యులు చదివే ద్విపద.

వినురాజయతఁడుమాప్రియశిష్యుఁడగుచుఁ, దనరును మన్నారుదాసాహ్వయుం [డు
చినచెవ్వయాహ్వయక్షితిగోప్తనప్త, ఘనుఁడచ్యుతక్షమాకాంతుపౌత్రుండు
రఘునాథమేదినీరమణుపుత్రుండు, మఘవసమానుండు మహితవైభవుఁడు
సాహితీభోజుండు సంగీతవేది, బాహువిక్రమశాలి భాసురశైలి
చాతుర్యధుర్యుండు సర్వార్థదర్శి, జాతివార్తలమేటి సద్గుణపేటి
స్వపరజనత్రాత సంపద్విధాత, విపులకీర్తివిహారి విమతవిదారి
తనరుషోడశమహాదానదీక్షితుఁడు, అనిశంబు లక్షవిప్రాన్నప్రదాత
మనసిజాకారుండు మానధనుండు, వినయాన్వితుఁడు కవిజనపోషకుండు
నీతికి మనురాజు నేర్పరి మిగుల, దాతలరాయుండు దాక్షిణ్యశాలి
మాటలమంచి ధర్మప్రవర్తకుఁడు, నాటకపరితోషి నతజనపోషి
ఆజానుబాహుండు నచలధైర్యుండు, రాజరాజనిభుండు రాజప్రభుండు

చూపఁ గల్గినవాఁడు చుట్టాలసురభి, యాడితప్పనివాఁడు నాశ్రితావనుఁడు
రసికుండు నెఱజాణ ప్రాబంధికుండు, నొసపరియుత్సాహి యుచితజ్ఞుఁ డరయ
రామాయణాదిపురాణపారీణుఁ, డామోదసంధాయి యఖిలాతిశాయి
శ్రీరాజగోపాలసేవాపరుండు, వీరాధివీరుండు విజయరాఘవుఁడు
అతని గుణంబుల నభినుతింపఁగను, జతురాస్యునకు నైన శక్యమే జగతి
అటువంటి మేటి నీయల్లుఁ డైనఫుడె, యిటువంటి భాగ్యంబు నెవరికిఁగలదు.

వా. అని మఱియు నే మనుచున్నారు.

ద - మధ్యమావతి - జంపెతాళము.

ఈపూర్వవృత్తాంత మీావు దెలియుదువె, యోపార్థివచంద్ర యుచిత మీాతలంపు ॥ ౧ ॥

కులమును శీలంబు గుణము రూపముఁ జూడ, కళావతినుతునకు నీ కన్నియ కమరు ॥ ౨ ॥

ఏమాన తిచ్చినది యితవుగా మదినెంచి, ప్రేమ నీకూఁతురికిఁ బెండ్లొనగూర్పు ॥ ౩ ॥

వా. అనిన విని రాజచంద్రుఁ డే మనుచున్నాఁడు.

దరువు - ఘంటారవము - ఆదితాళము.

పదివేలసతులతోఁ బరఁగినవాని, హృదయము నాతనయపైని నెనయంగాఁ జేర్చునా.

ముఖారిరాగము - అటతాళము.

ఎలమి సవతులలోన నీచిన్నపడుచు, చెలువునిమననురా సేవచేయనేర్చునా.

కేదారరాగము - అటతాళము.

కలనైనమీామాట కాదన వశమె, తెలుపందగినవిధము తెలిపితిఁగాని.

వా. అనిన విని శ్రీనివాసతాతయాచార్యు లేమనుచున్నారు.

ఆచార్యులు చదివే పద్యము.

సీ. విజయరాఘవమహీవిభునిగుణంబులు వినుతింప నలవియే విభువతంస
కామినులెందఱు గలిగిన నందఱి సమముగా నేలెడు స్వామి యతఁడు
పసిబిడ్డ యైనను భావంబు రంజిల్ల దిద్దుకోనేర్చిన ధీరుఁ డతఁడు
చనవిచ్చి నడపెనా శాశ్వతంబుగ నిల్పు నితరరాజులసాటి యెంచనేల
ప్రేమతోఁ దుత నేఁబూని పెండ్లిసేయ, సవతులందఱు నీపుత్రిసాటియెవ్వ
రింకనాలోచనలుమాని యిపుడునుతను,విజయరాఘవునకునిమ్ము వేడ్క మీాఱ.

వా. అనిన విని రమణీయగుణసాంద్రుండగు రాజచంద్రుం డాచార్యవర్యునితో నే మనుచున్నాఁడు.

రాజచంద్రుండు చదివేద్విపద.

ఔనయ్య మీరిటు లానతీయంగ, నే నుత్తరం బీయ నెంతటివాఁడ
స్వామివారు తనకు సకలభాగ్యములు, వేమాఱు చేకూర్చు వేల్పువుఁగాన
నాముద్దుపట్టిని నరపతు లెంచఁ, బ్రేమ మన్నరుదాసవిభునకు నిత్తుఁ
బొంతనంబులు చూచి పుత్త్రికామణికిఁ, గాంతిమతికిని లగ్నము నిశ్చయించి
పెరిమమీఱఁగమీరె పెండ్లిపెద్దలయి,యిరపొందఁ బెండ్లి సేయింపఁగావలయు

వా.అని పల్కిన రాజచంద్రునితో నాచార్యశిఖామణి యేమనుచున్నాఁడు.

ఆచార్యులు చదివే పద్యము.

గీ. మన్ననారు రథోత్సవమహిమ జెప్పి, వేడ్కఁగావించి యెంతయు విభవమలర
వినుము నిశ్చయతాంబూల మొనరఁజేయ, నీదునగరికి వత్తుము నిక్కముగను.

వా.అని యానతిచ్చిన యాచార్యచంద్రునకు రాజచంద్రుం డమూల్యంబు లగు కనకాంబరమాల్యంబులు ననర్ఘ్యంబులగు మణిభూషణంబులు సారఘన సారతాంబూలంబులు నమర్పించినఁ గైకొని యమ్మహామహుండు నిండువేడుకతోడ సుముఖుండై సముఖంబునకు మరలి వచ్చి వన్నెమీఱ మన్నారుదాసునితో నేమనుచున్నారు.

కేదారగౌళ - ఆదితాళము - ద.

ఫలియించె నీకోర్కి చెలువమన్ననికృప। నెలమిపురోహితుల నిటకు రప్పింపు.

వా.అనిన విని మనుజేశ్వరుండు శ్రీరాజగోపాలరథోత్సవంబు శేఖరించి యనంతరంబు హితులైనపురోహితులరప్పింప నచ్చటికి వారువచ్చిరఁట యెటువలెను.

ద - రేవగుప్తి - ఆదితాళము.

వట్టుకుళ్లాయలుపెట్టి పంచాంగములు చేతఁ। బట్టి పురోహితులు వచ్చిరా వేళ.

వా. ఇవ్విధంబున వచ్చిన పురోహితులం జూచి యాచార్యు లేమనుచున్నారు.

ఆచార్యులమాట—రారయాపురోహితులార! మీరు యీనగరికి నూరుతరాలనుంచి తగులైనవారుగనుక ముహూర్తం గలవారు, అటుగనుక కనకాంబరమున్ను ముడుంగరాలతోట్టుకూడా నగరిముత్తైదువులచేత పండు పసపు బంగారు టెంకాయలు పూలు వక్కలాకులు మొదలైనశోభనద్రవ్యాలు బట్టించుకొని మేళతాళాలతో గూడా ఆరాజచంద్ర మహారాజుగారినగరికి పోయి వధూవరుల పేరింట సంతోషముగా పొంతనంబులు జూచి రేపుచంద్రతారాబలాలు గలిగిన శుభదినంబు గనక రాత్రి యిరవై అయిదవఘడియను సింహలగ్నమందు వివాహముహూర్త మని తెలియంబలికి నిశ్చయతాంబూలం సేయించి రారయా.

వా. అనిన విని పురోహితులు కల్యాణఘటనప్రవీణులై సకలశోభనవైభవ ప్రచారంబు లాచరించి మగుడి వచ్చి యాచార్యపట్టభద్రునితో విన్నవింప నాచార్యు లేమని యానతిచ్చేరు.

ఆచార్యులమాట.—రారయా పురోహితులార మీరాక శుభాకంర బయ్యెగనక సంతోషమాయెను. ముందరనాంద్యాహ్వానాది శుభాచారంబు లాచరింపరయా.

వా. అనిన విని హితులైన పురోహితులు ధీచాతుర్యంబు మెఱయ నాచార్యానుమతులై డెందంబున నానందంబు గందళింప నాందీదేవతాహ్వానంబు గావించి హృద్యతరవాద్యఘోషంబులు మేదురంబుగా నామేదినీవిభుని సాదరంబుగా వాటం బైన పెండ్లిపీఁటయందుంచి ఫలతాంబూలంబుల నడిగనొడినింప నత్తఱి ముత్తైదువలు వచ్చిరఁట యెటువలెను.

ద. అచ్యుత విజయరాఘవాధిపుపెండ్లికి, ముచ్చటలాడుచుముత్తైదువలువచ్చిరి.

వా. ఈసరణి వచ్చినసువాసినులు సేసలువెట్టికొట్నంబులువెట్టిరఁటయెటువలెను.

ద. సువ్విమన్నారుదాససువ్విరమ్యహర్మ్యవాస, సువ్విగుచిరముఖవిలాససువ్విసువ్వి
సువ్విచోళభూమిపాలసువ్విసుజనవినుతశీల, సువ్వియునతిపాంచాలసువ్విసువ్వి
సువ్వి మన్మథాకార సువ్విసుకవిమందార, సువ్వి సార సుగుణహార సువ్వి సువ్వి.

వా. అంతట నంతఃపురకాంతలు మెచ్చుగా నచ్యుతవిజయరాఘవధరాపురందరునకు రంగుమీఱ మంగళస్నానంబు సేయింప నామహామహుండు వివాహసమయ సముచిత శృంగారంబు నుప్పొంగుచుఁ బూనెనఁట యెటువలెను.

కవివచనము ద్విపద.

మన్నారుదాసుండు మగువ లందిచ్చు, సన్నజాజి విరుల సరములు చుట్టి
సరులైన రతనాల జంటచే మెఱయు, బురుసారుమాల్గట్టి పొంకంబు మీఱ
నొప్పైన సిగమీఁద హారాయలు గన్పట్ట, గొప్పముత్తియములకుచ్చు గీలించె
మంజాడులను మించు మగటాలచేత, రంజిల్లునట్టి తురాయి ధరించెఁ
జెలువైన చెక్కులజిగి దులకింపఁ, బొలుపొంద ముత్యాలమురువులు పూనె
నతులితలీలఁ గట్టాణిముత్తెములు, జతలు గూర్చిన పెద్దచౌకట్లు పెట్టి
గరిమఁ గెంపులదాపకంబులకంట, సరములు గళమున సవరించె వేడ్క
బుసుసాహిజాచుపైఁ బొలుచుముత్యాల, నెఱజంట యఱచట్టనీటుగాఁదొడిగి
తులకించు నీరాజి దుప్పటి గట్టి, నలనొప్పు వజ్రాలసంకియఁ దాల్చెఁ
గరమొప్పు నక్షత్రకంఠమాలికయు, సరిలేని జాతిపచ్చల చిల్కతాళి
మెఱుఁగైన కెంపుల మేల్పతకములు, నొఱపైన వజ్రాల యుత్తరిగెలును

బంచరత్నమ్ముల బాహాపురులును, మించుమానికముల మెఱయుతాయెతులు
తావులపచ్చలఁ దగుకడియములు, జీవరత్నంబుల చేసరంబులును [ములు
వెలయువజ్రాల హంవీరతాయతులు, పొలుపొందఁ జుఱుకుకెంపులయుంగర
నెలకొను బిరుదుపెండెము మొదల్గాఁగఁ,గలుగుసొమ్ములుమేనఁ గైసేసెనపుడు.

వా. ఇవ్విధంబున సింగారించుక దేశికాగ్రణి యాశీర్వదించి యొసంగు బాసి
కంబు వాసిగా ధరించి దిగంతరనిరంతరిత భేరీమృదంగపటహ పణవముురవథ
క్కాహుడుక్కాదివాద్యవిశేష ఘోషంబులు పుండరీకభవాండ భాండం
బులునిండ నిశ్శ్రేణికాశ్రేణికల దేదీప్యమానంబు లగు దీపికావితానంబులును
సాంద్రతరజ్యోతు లగుచంద్రజ్యోతులు బాణవిద్యలు రాణింప నొప్పుగల
పూలచప్పరంబుక్రింద విజయరాఘవపట్టభద్రుండు భద్రగజంబు నెక్కి
వచ్చెనఁట యెటువలెను

ముఖారిరాగము - ఆదితాళము - దరువు.

గజరాజంబు నెక్కిఘనవైభవంబుమీఱ,విజయరాఘవేంద్రుండువీథిలోవచ్చె.

వా. ఈరీతి ధారుణీపరిణీ యూరేఁగి వచ్చు సమయంబున రాజద్గుణసాంద్రుం
డగురాజచంద్రుండు తనయునుంగుతనయ యైన కాంతిమతికిఁ బెండ్లికూఁ
తురు సింగారంబు చేయించెనఁట యెటువలెను.

మంజరి. అంగనలావేళ నలకాంతిమతికి, మంగళస్నానంబు మమతఁ జేయించి
ఉవిదకుఁ బాపట హొయలుగాఁదీర్చి, కోమలికిని బెండ్లికొప్పమరించి
బంగారుపూవులపానడమీఁద, రమణికిఁ గనకాంబరంబుఁ గట్టించి
రామకు ముత్యాల అవికయుఁ దొడిగి, కాంత నెన్నుదుటిపైఁ గస్తూరి దిద్ది
కలకంఠికన్నులఁ గాటుక దీర్చి, పొలఁతిచెక్కున దృష్టిబొట్టును బెట్టి
జవ్వని వీనుల జవ్వాదియుంచి, కొమ్మనెమ్మేనఁ గుంకుమగంద మలఁది
సారిది పాపటబొట్టు సూర్యచంద్రులును,మురువులు బవిరెలుముత్యాలకుచ్చు
కొప్పుబిళ్ల తురాయి గొప్పముక్కఱయుఁ, బంజులకమ్మలు బన్నసరాలు
కంటసరుల్ ముద్దుకంటె తాళియును, నొంటిపైన కుతికంటు నుత్తరిగెలును
దండలు తాయితల్ తళుకుగాజులును, చేకట్లు కడియముల్ చేసరంబులును
పంచరత్నంబుల బటువుంగరములు, గంటలమొలనూలు గౌళసరములు
మురువైన యొడ్డాణమును సందియలును, నాదిగా[illegible]గల్గిన యాభరణములు
కాంతిమతికిని శృంగారించిరపుడు.

వా. ఈలాగున వాలుఁగంటికి లోలవిలోచనలు కైసేసి కళ్యాణమేదురం బైన
కళ్యాణవేదికకుఁ దోడి తెచ్చిరఁట యెటువలెను.

ద. చెంతఁ గాంతలు గొల్వ సిగ్గు దులకింపఁగాఁ, గాంతిమతివచ్చెఁ గల్యాణవేదికకు

వా. అత్తఱి నత్యాదరంబున ముత్యాలసేసలు చల్లుచు భాసురగుణసాంద్రుండగు రాజచంద్రుండు విజయరాఘవమహీంద్రు నెదుర్కొనెనఁట యెటువలెను.

ద. ఎదురుసేసలు చల్లుచు నెలమి విజయరాఘవుని
ముదమునఁ దోడితెచ్చి ముదితతోఁగూడ
సదయుఁడై యలరాజచంద్ర భూపాలుండు
ఉదిరి పెండ్లిపీఁటపై నుంచె వేడుకను.

వా. ఈవిధంబున నావధూవరుల భద్రప్రదం బగుకాంచనభద్రపీఠంబున నుంచినయనంతరంబ హితమతులైన పురోహితులు వివాహసంకల్పంబు నడపించిరఁట యెటువలెను.

సంకల్పము. శుభే శోభనే ముహూర్తే ఆద్యబ్రహ్మణః ద్వితీయపరార్థే శ్వేతవరాహకల్పే వైవస్వత మన్వంతరే కలియుగే ప్రథమపాదే జంబూద్వీపే భరతవర్షే భరతఖండే అస్మిన్ వర్తమానే వ్యవహారే చాంద్రమానే శుభకృన్నామసంవత్సరే ఉత్తరాయణే వసంతర్తౌ చైత్రమాసే శుక్లపక్షే అద్యపంచమ్యాం శుభతిథౌ గురువాసర యుక్తాయాం శుభనక్షత్ర శుభయోగ శుభకరణ యుక్తాయాం అస్యాం శ్రీరఘునాథభూపాల కుమారస్య అచ్యుత విజయరాఘవ భూపాలస్య ఉద్వాహాఖ్యం కర్మకరిష్యమాణ తదాదౌ వృద్ధ్యర్థం శుద్ధ్యర్థమభ్యుదయార్థంచ మహాజనైస్సహ పుణ్యాహవాచనం కరిష్యే.
తదేవలగ్నం సుదినంతదేవ తారాబలం చంద్రబలం తదేవ
విద్యాబలం దైవబలం తదేవ లక్ష్మీపతే తేంఘ్రియుగం స్మరామి.
సుముహూర్తో స్త్విత్యనుగృహ్ణంతు సుముహూర్తమస్తు సుప్రతిష్ఠితమస్తు.

వా. అని యీవిధాన దేవతావాహన నాం ద్యగ్నిముఖ స్నాతకవ్రత పునః పుణ్యాహవాచన అంకురార్పణ కన్యావరణ మంగళాష్టక నవవస్త్రధారణ మంగసూత్రధారణ వివాహ ప్రధానహోమాది శుభకర్మంబు లాచరింపఁ జేయించుసమయంబునఁ బురోహితుల కొకరికొకరికి సంవాదంబు నడచెనఁట యెటువలెను.

పురోహితుల మాటలు.

కొండుభట్లమాట—అవునోయి యల్లుసోమయాజులు నూరుతరాలనుంచి యీ యింటికి తగులైన పురోహితుండనే నుండంగా నీవెవ్వండి కొడకవు నా స్వాతంత్ర్యం కొంగుముడిరూక తీసుకపొయ్యేటట్టుగా. ౧

యల్లుసోమయాజులమాట—యేమోయి కొండుభట్లు మాతాతకు చవ్వప్పనాయనివారు పాంకెన సంభావన కట్టడ చేశివుండంగా నీవెవ్వండవు అపహరించుకపొయ్యేటట్టుగా మాయన్న కొడకవా. ౨

వో౯భళభట్లమాట — అవురా నరసంభట్టిగా నగరింటి సహస్రనామపూజకు సువర్ణపుష్పాలు గలవే అవల్లా అపహరించి బదులుగా మొలాముచేసిన పూలుతెచ్చి వేస్తివే యిది నగరివారు వింటే అట్లాగే శేయించరా యిది యెంత లేదని కనిపించుకాకవుంటే నీవాడనా మరి. 3

నరసంభట్లమాట—వోరి వోభళభట్టిగా నగరింటి దానధర్మాలల్లా తవాప్యర్థం మమాప్యర్థం అంచున్ను యిరుజీవి యెరుంగకుండా అంతా అంటించుకొని కాదనిపించుక పోయినవార్ని వినవా వెనకటికి, నీవైనా బుద్ధికలిగి వుండరా. ౪

మధ్యస్థం మరొక పురోహితుని మాట—హోయి వుండరోయి యిషుబడి అషు బడి యిటువంటిమాటలు నగరబడెనాయనా అందరికి బహుశ్రేయస్సు వచ్చినే। నగర వచ్చిన ఆదాయమల్లా సరిగా పంచుక తీసుకుందామోయి మనలో మనమేనా కొట్లాట। యింతట చాలించరోయి ౫.

వా. ఆసమయంబున ముత్తైదువలు జాత్యనుగుణముగా మాట లాడిరఁట యెటు వలెను.

రంగావొఝుల తిమ్మక్కమాట—యేమో ప్రోలుభట్ల యల్లమ్మ నగరింటి పెండ్లి నాడయినా వొకవక్కబ్రద్ద వేసుకొని నమలరా దమవో ౧.

యల్లమ్మమాట—అవునమే రంగావొఝులతిమ్మక్క, నాకు వక్కబ్రద్దా వొకటి కొదవా చాలుచాలు నిన్నమావారు సుక్కురారం సంతలో పిండికూరకం చున్ను గానుగబిండి దెచ్చిరి పెండ్లిపందిట్లో నోరు మెదలించవలెనంచున్ను యింత దెచ్చుక తించునా నింతే ౨.

తిమ్మక్కమాట—ఓ పొరుగింటి తిమ్మావధానిపెండ్లాం పీరమ్మ పాటలు బాడు చున్నది. అంటుకొని నీవున్ను పాడ్రాదమవో 3.

యల్లమ్మమాట—యిదేందో నీవు నాగవసానివై పెద్దతనం చేసుక వుండేదాన వున్ను కడమవారు పాటలు బాడే వారున్నా ౪.

తిమ్మక్కమాట—వోశమ్మా మాయింటి ఆయన యెందుకో యెవషో యేవేళా రమ్మంచున్నారు. నాకు పాటలు బాడేటందుకున్ను ప్రొద్దు వున్న దషే, మాపుట్నింటిలో వుండేప్పుడు కొండవీటి సర్వముచేత పదినుడుగులు నేర్చు కొంటి పాడుదునో అంటే శిగ్గవుచున్నది, యిక్కడంతా మొగవారే వున్నా రు. నీవు ధవళమెత్తు నేనుంగూడా పాడేగాని ౫.

వా. అనిన విని ధవళంబు పాడిరఁట యెటువలెను.

ధవళం—జయజయ తంజపురవాసా, జయజయ మంజుళహాస

జయజయ మదనవిలాస, జయజయ మన్నారుదాస ॥ ౧ ।

జయజయ సుజనవిధేయ, జయజయ సమరగాంగేయ

జయజయ దానరాధేయ, జయజయ దక్షిణరాయ ॥ ౨ ॥
జయజయ రఘునాథనందన, జయజయ విక్రమభార్గవ
జయజయ విజయవైభవ, జయజయ విజయరాఘవ ॥ 3 ॥

వా. తదనంతరంబ శోభనంబులు పాడిరంట యెటువలెను.

శోభనము—చోళాధినాథునకు శుభకీర్తి సనాథునకు
బాలార్క తేజునకు భామామనోజునకు ॥ ౧ ॥
కనకాచలధీరునకు కవిజనమందారునకు
మనసిజవిలాసునకు మన్నారుదాసునకు ॥ ౨ ॥
భుజవిక్రమసాంద్రునకు భోగదేవేంద్రునకు
విజయబలోపేంద్రునకు విజయరాఘవేంద్రునకు ॥ 3 ॥

వా. ఇవ్విధంబున నష్టధూచరులకు గురుగౌరవంబు మెఱయు కులగురుండును, వాచాలకులైన యాచార్యపురుషులును బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులైన యాప్తజనులును దంత్రవిధాననిపుణులైన మంత్రప్రవీణులును బాంధవ్యసంబంధులైన సర్వబంధువులును ననన్యసామాన్యులైన మన్నెరాజన్యులును అసమాన శూరులైన మాసమువారును నత్యామోదంబున ముత్యాలసేసలిడ నద్వంద్వులైన విద్వజ్జనులును, చాతురిమీఱ హేతువాదంబులు సేయ నవనీయకవనధురులైన కవివర్యులు హృద్యానవద్యరసగద్యపద్యంబులు ప్రసంగింప గాయనగాయనీజనులు వీనులవిందుగా గానంపుసోన గురియింప నటచేటపీఠమర్ద విదూషకవందిమాగధ వైతాళికబృందంబు లందంబుగా నభినందింప రంగారు సంగీతమేళంబు సేయ దుందుభిధ్వనులచేఁ బ్రతిధ్వనులు మెఱయ సువాసినీజను లాశీర్వదించి యభిరతిచేత నారతు లిచ్చుసమయంబున హితులైన పురోహితులు వివాహశేషహోమంబులు శేఖరించువేళఁ గులక్రమాగత శుభాచారానుకూలంబుగా బాలునకు లీలఁగా బాలలు జోలలు పాడిరంట యెటువలెను.

జోజోజో రాజగోపాల, జోజోజో జితశిశుపాల, జోజోజో గురుశిశుపాల జోజోజో ....మాపాల ॥ ౧ ॥

జోజోజో బాణాసురారి, జోజోజో చాణూరవైరి, జోజోజో వేణుగానానుకారి, జోజోజో శోణపద్మావిహారి ॥ ౨ ॥

జోజోజో గోపికాజార, జోజోజో నవనీతచోర, జోజోజో జగదాధార, జోజోజో నందకుమార ॥ 3 ॥

జోజోజో రమణీయశీల, జోజోజో సత్యభామావిలోల, జోజోజో యమునాపనులీల, జోజోజో యదువంశబాల ॥ ౪ ॥

జోజోజో మహితానుభావ, జోజోజో యతులప్రభావ, జోజోజో సత్త్వ
గుణస్వభావ, జోజోజో మన్నారుదేవ ॥ ౫ ॥

వా. తదనంతరంబ ముదం బంకురింప నామదనమోహనాకారుండగు మన్నారు
దాసధీరుండు, ఆనగర దొరలతో విందారగింప గారవంబున నారాజచంద్ర
మహీంద్రుండు చోళభూతల నేత యైనజామాతకుఁ దనయునకుఁ గూఁతునకు
నిస్తులవస్తువాహనాభరణంబు లరణంబుగా నిచ్చెనఁట యెటువలెను.

కవివచనము.

సీ. రాజచంద్రవిభుండు రతనాలకడియముల్ కడునించు ముత్తేల కంటసరులు
ఘనమైనచౌకట్లు కంఠమాలికయును వెలయెన్న నుఱుకు కెంపులతురాయి
పలకవజ్రంబులు బాగైనపదకంబు చెలువైన పచ్చలచిలుకతాళి
పగడంపు పిడిసంకి బల్వైరిభంజను న్పేరు గల్గినయట్టి పెద్దకత్తి
ప్రబలు నైరావతము మించు భద్రకరులు, నఖిలలక్షణయుతజవనాశ్వములును
హేమగిరి నైనఁ దృణముగా నిచ్చునట్టి, యల్లునకునిచ్చె నప్పుడు హర్షమునను.

సీ. వెలలేని శాలువులు వింతలౌ కోకలు ఆపికెలు పానక ప్రంగుమీఱు
రతనాలమంచముల్ రాణించు పఱుపులు చెలువైన యొరగులు తలగడలును
బాగువిరాజిల్లినయట్టి బంగారుబొమ్మలు పంచవన్నె చిలుకపంజరములు
కస్తూరిపిణెలు గందంపుమ్రాఁకులు జవ్వాజిపిల్లులు జాలిపీఁటఁ
జెలులు దాదులు పణఁయుదాసీజనంబుఁ, బరఁగఁగా నిచ్చెఁ దనముద్దుపట్టికిపుడు
ఘనతచేఁ బదిలక్షలగ్రామములును, బసపునకు.... నెంతయుఁ బ్రాభవమున.

వా. ఆరీతి నారాజచంద్రక్షితిపతి ప్రతిలేని శతక్రతు శ్రీనివాసతాతయాచార్యు
లవారి నపారధనంబుల బహూకరించి భావంబు చెలంగ విద్వత్సంభావనలు
సేయుసమయంబున నగ్రసంభావనకు విద్వత్కవులకుఁ బరస్పర సంవాదంబు
నడచెనఁట యెటువలెను.

మల్లుభట్లమాట – యేమిరా కృష్ణంభట్టిగ, అగ్రస్థానానికి నే యోగ్యుండనై
వుండంగా నాముందర యెషువలె గూర్చుందువురా వజ్రశుంఠవు. ౧

కృష్ణంభట్లమాట-- అదేమిరా మల్లుభట్టిగ కామదేవుండు వచ్చినప్పుడు "సంఖ్యే
సంఖ్యే శంఖభంగప్రసంగః" అనిపించి సంకులు పెంకులు జేశినవాండను
నేనుండంగా నీకు అగ్రసంభావన వలదా మారి. ౨

పల్లకిచెరి యల్లంభట్లమాట – అదేమిరా తిప్పాభట్టిగా మరస్తివా నేరెల్లయల్లాన
ధానిని వర్ణక్రమములో తప్పుబట్టి ప్రాతిశాఖ్యలక్షణం తప్పెనని చెంప
గొట్టితిమే। అటువంటి యోగ్యుండు నీదృష్టికి చాలకపోయెనా। యిదిగోరా

అగ్రసంభావనకు పాత్రము । యిదిగో ముడివేస్తిరా యొసంగినైనా యెత్తు
మను మాతాముగాని. ౩

తిప్పాభట్లమాట — వారి పల్లకిచెరి యల్లంభట్లగ పెదనాయనవారి సముఖాన
మీమాంసయందు ప్రసంగం వచ్చినప్పుడు అరుణాధికరణానకు పూర్వపక్ష
సిద్ధాంతాలు యెరంగలేక పోతివే ప్రపంచమిథ్యాత్వం ఖండించినప్పుడు
యీనాడో రెండు బోయునా యిప్పు దేమాయెను శబ్దార్థమీమాంసాయందు
ప్రసంగం శేయుదామురా నీగుట్టు బయలు శేశేను ౪

వా. అని సంవాదము చేయువిద్వన్మణిరాజులకుఁ జౌకళ్లు సరిపెణలుఁ గుంచె
కాళాంజులు డబిణ్లుసుహారులు మొదలైన బహుమానములు చేసి యున్నో
చితంబుగాఁ బ్రధానమంత్రిదళకర్తల ననువర్తించిన యాచంతరంబ తనముద్దు
పట్టి కేమని బుద్ధులు దెలుపుచున్నాఁడు.

రాజచంద్రుఁడు చదివే పద్యాలు.

క. అక్కా దగ్గఱ రమ్మని, యక్కునఁ జేర్చుకొని చాల హర్షము మదిలో
నెక్కొనఁగ శిరసు మూర్కొని, చక్కని తనపట్టిఁ జూచి జనకుం డనియెన్.

సీ. ప్రేమతో నినుఁ బిల్చి ప్రియుఁ డొసంగిన నీవె పరిగ్రహించి మున్నుగా వేఁడకమ్మ
బహుమానముగఁ బిల్చి పతి నీకొసంగినఁ గొంచె మంచును నీవె కొసరకమ్మ
నెనరుతో రమణుండు నినుఁ బిల్వఁ బంపిన నేయెడలను జాగు సేయకమ్మ
ప్రాణవల్లభుఁడు నిన్ రావింపకయ మున్న బలిమిదగ్గఱఁ బోయి నిలువకమ్మ
భర్త లాలించె నని హెచ్చి పలుకకమ్మ, మగనిమాటలకును మాఱుమలయకమ్మ
ప్రాణనాయకు మతమె చేపట్టనమ్మ, విభుఁడు దైవంబటంచు భావింపనమ్మ.

వా. అని యీవిధాన బోధించి ధన్యతరయైన కన్యకామణి నాచార్యశిఖామణి
చే నొప్పగించెనంట యెటువలెను.

ద. బిలాహరి. ఆచార్య నిను నమ్మి యాత్మజ నిచ్చితి,
నీచిన్నపడుచు గోల యేమియుఁ దెలియదు ॥ ౧ ॥
వేమాఱునీతోడ విన్నవించెదనయ్యా,
ప్రేమతో నేలుమని ప్రియతనయునికిఁ దెలుపు ॥ ౨ ॥
ఏవుమీఱంగ సవతు లిందఱిలోన,
నాపట్టిఁ జేపట్టి నడపు మననయ్య ॥ ౩ ॥
బహుతపంబులు సేసి భామనుగంటిని,
మహిమతో నేలు మని మన్నారుదాసునకుఁ దెల్పు ॥ ౪ ॥

వా. ఆతీరున నాతంజావురాధినాథునిచేఁ దనకూఁతురి నప్పగించె నంట యెటు
వలెను.

ముఖారిరాగము – ఆది – దరువు.

విజయరాఘవేంద్రా నావిన్నపమువినవయ్య, ప్రజ లెంచనేఁ జేయుభాగ్యంబుకతన॥
అల్లుండనైతి నీసందరుఁ గొనియాడ, నెల్లరాజులలోన నే ధన్యుండనైతి ॥ ౨ ॥
మనుపనేనాఁకినమందెమేలమునఁ, గనులాక్షి చెల్లుబడిగా నుండునెపుడు ॥ ౩ ॥
నేప్పనేరములెల్లనీ వైసైరింపుచు, నోప్పుతో నేలుకోవోయయ్య మాసుతను ॥ ౪ ॥

వా. అని తేజంబు మీఱ రాజచంద్రమహారాజు హెచ్చుగా సమ్మతవిజయరాఘవసార్వభౌముని నుచితంబుగా నుపచరించి యావధూవరుల భావంబు రం జిల్ల రక్షాబ్జనాయకారాజగోపాలకుల సేవింపఁ జేయించి తంజాపురప్రవేశంబు చేయింప నాకాంతిమతీవిజయరాఘవేంద్రులు జోడుగూడి నటించిరఁట యెటువలెను.

కళ్యాణి–ఆది – ద.

కాంతిమతినిం జోడుగూడి ఘనుండు విజయరాఘవుండు, సంతసంబున నటి యించె సభ వారువొగడ.

వా. తదనంతరంబ ముదం బంకురింప నెంతయు సంతసంబునఁ గాంతిమతి తన చాతుర్యంబు పొదలఁ బద కేళిక వినుపించెనఁట యెటువలెను.

ఘంటారవము – విజయభూషణము.

వలపునిలుపలేరా చెలుపమన్నారుదాసధీర, అలరువిల్తునిబారి సైరింప॥౧॥పల్లవి.
ఏలుకోరా మ్రొక్కేరా, చాలదయదాసరా, సామి విజయరాఘవ ॥ ౨ ॥
దక్కితి నిపుడు నీకుఁ దమి దాఁపనేలరా, పుక్కిటి విడెమిచ్చి బుజ్జగింపుచు నన్ను, అక్కునఁ గదియించి యాదరింపుచుఁ బ్రేమఁ। జక్కని మన్నరుదాస ....నీవేళ ॥ ౩ ॥ ఏలుకోరా.

కవివచనము.

సీ. భాసిల్లు రాజగోపాలవిలాసంబునందు సువర్ణసింహాసనమున
నాకాంతిమతి మొదలైన ప్రియాంగనల్ గోరి యిర్వంకలఁ గొలువు సేయఁ
బొలుపొందఁ గొలువుండి పుత్త్రులు పౌత్త్రులు తామరతంపరై దండఁదనర
నలశ్రీనివాసతాతాచార్యవర్యుండు సరసప్రసంగముల్ సారె సేయ
సకలతారావృతుం డైనచంద్రుఁ డనఁగ, విశదనిజకీర్తిచంద్రికల్ దిశల వెలయ
విజయరాఘవమేదినీవిభువరుండు, చెలఁగుచున్నాఁడు శోభనశ్రీలు వెలయ.

భరతవాక్యము.

అని యివ్విధంబున రాజగోపాలకరుణాకటాక్షవీక్షణానుక్షణప్రవర్ధమాన సారసారస్వతధురీణయు విచిత్రతరపత్త్రికాశతలిఖిత వాచికార్థావగాహనప్రవీణయుఁ దత్ప్రతిపత్త్రికాశతస్వహస్తలేఖనప్రశస్తకీర్తియు శృంగారరసతరంగితపద

కవిత్వమహనీయమతిస్ఫూర్తియు, నతులితాష్టభాషాకవితాసర్వంకష మనీషా విశేషశారదయును రాజనీతివిద్యావిశారదయును విజయరాఘవమహీపాల విరచిత కనకాభిషేకయు విద్వత్కవిజనస్తవనీయవివేకయు మన్నారుదాసవిలాసోపాపరిణయమహాప్రబంధనిబంధనకృతలక్షణయు, మహనీయరామాయణభాగవతభారతకథాసంగ్రహణవిచక్షణయు, పసుపులేటి వేంకటాద్రిబహుజన్మతపఃఫలంబును మంగమాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫలంబును రంగద్గుణకదంబయు నగు రంగాజమ్మ రచియించిన మన్నారుదాసవిలాసంబను మహానాటకరాజంబునకుఁ గథానాయకుండును, దన ప్రాణనాయకుండు నైన యచ్యుతవిజయరాఘవనాయకుహేమాబ్జనాయికారాజగోపాల! - - - - సమృద్ధియు నైశ్వర్యాభివృద్ధియు సర్వశాత్రవనివృత్తియు సకలసామ్రాజ్యప్రాప్తియుఁ గలుగ లాలించి పాలింపు.

సంపూర్ణము.

భాషాప్రశంస.

చ. పరమకృపానిధే పురమహిష్ఠే జనియించినభూమిసంఘమున్
దగుదుగఁ బ్రేమనుంచి పరమాదరణంబును జేయుచుండ మే
ముగుగుణగానమున్ జలుపుచుంటిమి వేగమె యాంధ్రసాహితీ
పరిమదనూనసంపదను బోలగ చేయుమి లోకరక్షకా.

సీ. ఆంధ్రభాషాభిజ్ఞులైయున్ననేగాని యాంధ్రదేశం బైక్యమందదింకఁ
బూర్వప్రబంధసంపూర్ణవేత్తలు లేనియాంధ్రదేశం బైక్యమందదింక
మాతృభాషాయోష మానరక్షణలేక యాంధ్రదేశం బైక్యమందదింక
సంఘమైత్రికిఁ దగుసంస్కృతి లేకున్న నాంధ్రదేశం బైక్యమందదింక
నాంధ్రవాఙ్మాటి పెంపొందనతులగతుల, దేశమునకెల్ల సానుభూతియునొసంగి
గద్యపద్యాత్మకాది సద్గ్రంథములను, బోధచేయుఁడి బుధులార పొందుఁగూర్చి.

సీ. ప్రతిమానవుండును సతతంబుఁ దనమాతృభాషాసదాచారపోషణమును
జేయుచుండుటె ధర్మసేవనం బిందుచే సంఘంబు గాంచును సత్ప్రసిద్ధి
చిన్ననాఁటనునుండి చిత్తంబునందున భాషాభిమానసద్భావ మలర
మతకులాచారాభిమాన మెప్పుడువృద్ధి నొందురీతిని విద్య నొర్పుచోడఁ
గఱపవలయును గురువులు కరుణగాంచి, బాలురకు దేశసద్భక్తిప్రబలునట్టు
లన్యభాషామతంబుల నంటనలవ, దాత్మగౌరవసత్కీర్తి హాసగలుగు.

సీ. బాల్యంబుమొదలిడి బాలు రింగ్లీషున నుత్తరంబుల వ్రాయుచుండి రిపుడు
మాతృభాషలలోన మాటాడలే రెంత వాగ్మిత్వమును బొందువారలైన
మాతృభాషాభ్యాసమాన్యతయే చెడె గురుకులవాసంబు గూలిపోయె
నన్యభాషాసమాక్రాంతచిత్తంబున దేశీయభావంబు నాశమొందె
నిట్టు లేరాజ్యమునఁగాన మెంచిచూడ, వారిభాషామతంబుల వారు విడక
యన్యులకుబోధచేయుదు రాత్మమతము, నందుఁ దమదేశవృద్ధిని జెందఁగోరి

సీ. మనదేశమందున ఘనులయ్యుఁ దమభాష నభ్యసింపక యుండి యన్యభాష
నాలకింపంగోరి యతిసుందరంబైన యాంధ్రభాషను దూలనాడుచుండ
ధిక్కారబుద్ధియు దీపథంబునఁ బుట్టు నన్యభాషాసమాక్రాంతివలన
మనపురాణంబుల మనశాస్త్రముల నెల్ల మనచరిత్రల సొంపు గనుటకింక

నాంధ్రభాషానుభవభాగ్యమందుకొనిన, సాధ్యమై యుండు జనులకు సంఘమందు
భ్రాతృభావంబు మైత్రియుఁ బ్రబలుచుండుఁ, గోర్కు లెల్లను జేకూరుఁ గొదవ లేక

సీ. మనపూర్వు లెంతటి మానవంతులొ మనపూర్వు లెంతటి మహాపుణ్యజనులొ
మనబుధు లెంతటి మాహాత్మ్యవంతులో భవ్యభూపతులు నేపాటివారొ
నిండుఁ దెల్వియుఁ గల్గు పండితు లెందఱో పేరు నాకం బేగు శూరు లెవరొ

- - - - - - - - - - - - - - - -

మానసదర్శముగనుటకు బాస దెలియు, వలయు నాంధ్రుల కిప్పుడు విలసదమల
చిత్రచారిత్రబోధన చేయవలయు, నట్లుగాకున్న మనదేశ హానిగలుగు.

సీ. అన్యభాషఁ జదువ నారంభ మే మనసంఘంబు చెడుటకు సాధనంబు [బు
మనమాంధ్రులము మనమాతృదేశమునాదియాంధ్రభాష యొనుమ కాశ్రయం
విససొంపుమీఱఁగ విన్యాసశోభితం బైయొప్పుచుండు నీయాంధ్రభాష
దానివృద్ధినిగోరి తత్పరుండై యున్న శ్రీకృష్ణదేవరాణ్ణృపతతిలకుఁ [నిలిచె
డాంధ్రుఁడై యుండిజనులకానంద మొసఁగి, యాంధ్రసామ్రాజ్యపీఠమందమర
నాంధ్రజనరక్షణోద్రేక మతిశయిల్లె, శౌర్యగాంభీర్యధృతులకుఁ జాలియుండె

సీ. ఆ రాజవర్యునియాస్థాన పీఠిక నెందఱో పండితు లెలమినిల్చి
శిల్పశాస్త్రకలితసాధురసాశ్రయ కల్పనాకలితసత్కావ్యములను
జక్కఁగా సమకూర్చి చాతుర్యములు మజూపి బహుమానములనంది మహితులైరి
ఆనాఁటనుండియె యాంధ్రంబువిపులమై శ్లాఘ్యతఁగనె బహుసరసగతిని
నానాదినంబుల కంతటఁ బాఱఁజూడ, భవ్యతనుగాంచె యావనీభాష మహిని
దానిచే నాంధ్రమున వెలదాఁటిపోయె, నంతలో హూణశకమునఁ గాంతి వెలసె

సీ. హూణభాషకుఁ జాలహొయలుగల్గిన యాంధ్రభాషకు సాంకర్యపదవి పట్ట
నాంధ్రవిద్వాంసులు నైక్యంబుగని ప్రతివర్షంబునందున వరుసగాను
దేశమందాంధ్రసందేశంబులనుబంపి రుచిగల్గుపద్ధతి రూఢిపఱిచి
సాంఘికసభలను సమకూర్చి శ్రద్ధతోఁ దెనుఁగుభాషకుఁజాలఁ దేటదెచ్చి
పద్యరచనలఁ జేయుచుఁ బ్రౌఢిమెఱయ, భాషణంబుల సలిపి వాక్పటిమతోడ
వెల్లడించుచునున్నారు తల్లిభాష, వృద్ధినొందిం పసంఘసమృద్ధికొఱకు.

సీ. నవరసాలంకారనవనాదములకెల్లఁ బాత్రంబు మనయాంధ్రభాష మహిని
త్యాగరాయులగేయరాగరంజితకృతి పాత్రంబు మనయాంధ్రభాష మహిని
సరసగాంధారాదిస్వరశోభ కెల్లను బాత్రంబు మనయాంధ్రభాష మహిని
దంత్రీస్వనారూఢతానగతులకును బాత్రంబు మనయాంధ్రభాష మహిని

ఇట్టియాంధ్రావనీకాంతకీశుఁడెవ్వఁడో, ఆంధ్రభాషనుగనుఁగొన్నయార్యుఁడెవ్వఁడో
అనఘుఁ డప్పయదీక్షితుఁ డన్నరీతి, భాగ్యవంతుఁడు నధికతాపసి యతండు.

సీ. తెనుఁగుభాషకుఁ జాలఁ దేటుదెత్తుమటంచుఁ గ్రొత్తకవిత సమకూర్పరాదు
పూర్వప్రబంధసద్బోధన సలుపక పిట్టఃథల నెందుఁ బెట్టరాదు
గ్రాంథికభాషను గాపాడకే బుధుల్ గ్రామ్యంబు రక్షింపఁ గడఁగరాదు
సంగీతసాహితీఛందోవిషింవమా శాస్త్రంబులను వెదచల్లరాదు
విబుధజనులార విద్యావివేకులార, మహితసుగుణాళివిభ్రాజమానవిపుల
విమలసత్కీర్తికలితాంధ్రవీరులార, క్షీణమానాంధ్రభాషఁ బోషింపవలయు.

పారుపూఁడి చలమయ్యశాస్త్రి.